

МЕНЕДЖМЕНТ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВО: ТРЕНДИ РОЗВИТКУ

Електронне наукове фахове видання

MANAGEMENT AND ENTREPRENEURSHIP: TRENDS OF DEVELOPMENT

ELECTRONIC SCIENTIFIC EDITION

eISSN: 2522-1566

JOIN THE DISCUSSION!

www.management-journal.org.ua

**ВИПУСК 4 (06)
ISSUE NO. 4 (06)**

ГРУДЕНЬ 2018 / DECEMBER 2018

Міністерство освіти і науки України
Запорізький національний університет

**МЕНЕДЖМЕНТ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВО:
ТРЕНДИ РОЗВИТКУ**

ЕЛЕКТРОННЕ НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

ВИПУСК 4 (06) 2018

Запоріжжя
2018

Ministry of Education and Science of Ukraine
ZAPORIZHZHIA NATIONAL UNIVERSITY

**MANAGEMENT AND ENTREPRENEURSHIP:
TRENDS OF DEVELOPMENT**

ELECTRONIC SCIENTIFIC JOURNAL

ISSUE 4 (06) 2018

Zaporizhzhia
2018

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Бухаріна Людмила Михайлівна – доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри підприємництва, менеджменту організацій та логістики, Запорізький національний університет

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР:

Онищенко Оксана Анатоліївна – кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри підприємництва, менеджменту організацій та логістики, Запорізький національний університет

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Антонюк Дмитро Анатолійович – доктор економічних наук, доцент, професор кафедри підприємництва, менеджменту організацій та логістики, Запорізький національний університет

Гуржій Наталія Миколаївна – доктор економічних наук, доцент, професор кафедри підприємництва, менеджменту організацій та логістики, Запорізький національний університет

Колосок Валерія Михайлівна – доктор економічних наук, професор, Академік Академії економічних наук України, завідувач кафедри транспортного менеджменту і логістики Приазовського державного технічного університету

Матвейчук Людмила Олександрівна – доктор наук з державного управління, кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри туризму та готельно-ресторанної справи, Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка

Метеленко Наталя Георгіївна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування, інженерний інститут Запорізького національного університету

Пуліна Тетяна Веніамінівна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту, Запорізький національний технічний університет

Шавкун Ірина Григорівна – доктор філософських наук, професор, декан факультету менеджменту, Запорізький національний університет

Шмиголь Надія Миколаївна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку та оподаткування, Запорізький національний університет

Дибчинська Яна Станіславівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри ділової комунікації, Запорізький національний університет

Карпенко Андрій Володимирович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри управління персоналом і економіки праці, Запорізький національний технічний університет

Маказан Євгенія Василівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри бізнес-адміністрування і менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, Запорізький національний університет

Сучков Артем Вадимович – кандидат економічних наук, доцент кафедри підприємництва, менеджменту організацій та логістики, Запорізький національний університет

Шишкін Віктор Олександрович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри підприємництва, менеджменту організацій та логістики, Запорізький національний університет

Andreas Urbich – засновник та керуючий директор комунального освітнього закладу (Kommunales Bildungswerk e.V.), (м. Берлін, Федеративна Республіка Німеччина)

Atanas Dimitrov Georgiev – доцент, доктор філософії, завідувач кафедри промислової економіки та менеджменту, заступник декану факультету економіки та бізнес адміністрування, Софійський університет ім. Климента Охридського, Софія, Болгарія

Sébastien Ménard – доцент, доктор філософії, факультет права, економіки та управління, Університет міста Ле-Ман (м. Ле-Ман, Франція).

Рекомендовано до поширення через мережу Інтернет Вченою радою ЗНУ
Офіційний сайт видання: <http://www.management-journal.org.ua>

ISSN (Online): 2522-1566

Електронний науковий фаховий журнал «Менеджмент та підприємництво: тренди розвитку» започатковано кафедрою підприємництва, менеджменту організацій та логістики Запорізького національного університету з метою досягнення якісно нового рівня повноти й оперативності задоволення інформаційних потреб суспільства в знаннях, одержаних у процесі науково-дослідної діяльності українських та зарубіжних учених і фахівців галузей управління та адміністрування, сучасного менеджменту, підприємництва та маркетингу.

В журналі публікуються оригінальні статті вітчизняних та зарубіжних авторів високого наукового рівня.

Відповідальність за зміст, оригінальність та переклад тексту статей, науковий рівень, точність наведених відомостей несуть автори.

© Автори статей, 2018
© ЗНУ, 2018

EDITORIAL TEAM

EDITOR-IN-CHIEF

LIUDMYLA BUKHARINA – Doctor of Science (Economics), Associate Professor, Professor, Head of the Department of Entrepreneurship, Management of Organizations and Logistics, Zaporizhzhia National University, Ukraine

EXECUTIVE EDITOR

OKSANA ONYSHCHENKO – PhD in Public Administration, Associate Professor at the Department of Entrepreneurship, Management of Organizations and Logistics, Zaporizhzhia National University, Ukraine

EDITORIAL BOARD

DMYTRO ANTONIUK – Doctor of Science (Economics), Professor at the Department of Entrepreneurship, Management of Organizations and Logistics, Zaporizhzhia National University, Ukraine

NATALIA HURZHII – Doctor of Science (Economics), Associate Professor, Professor at the Department of Entrepreneurship, Management of Organizations and Logistics, Zaporizhzhia National University, Ukraine

VALERIYA KOLOSOK – Doctor of Science (Economics), Professor, Academician of Academy of Economic Science of Ukraine, Head of the Department of International Transportation Technologies and Logistics, Pryazovskyi State Technical University

LIUDMYLA MATVEICHUK – Doctor of Science (Public Administration), Ph.D. in Economics, Professor at the Department of Tourism and Hotel and Restaurant Business, Kam'ianets'-Podil's'kyi Ivan Ohiienko National University, Ukraine

NATALIA METELENO – Doctor of Science (Economics), Professor, Head of the Department of Finance, Banking and Insurance, Engineering Institute of Zaporizhzhia National University, Ukraine

TETIANA PULINA – Doctor of Science (Economics), Professor, Head of the Department of Management, Zaporizhzhia National Technical University

IRYNA SHAVKUN – Doctor of Science (Philosophy), Professor, Dean of the Faculty of Management, Zaporizhzhia National University, Ukraine

NADIYA SHMYHOL – Doctor of Science (Economics), Professor, Head of the Department of Accounting and Taxation, Zaporizhzhia National University, Ukraine

YANA DYBCHINSKA – Ph.D. in Philology, Associate Professor, Head of the Department of Business Communication, Zaporizhzhia National University, Ukraine

ANDRII KARPENKO – Ph.D. in Economics, Associate Professor at the Department of Human Resources Management and Labour Economics, Zaporizhzhia National Technical University, Ukraine

YEVHENIYA MAKAZAN – Ph.D. in Economics, Associate Professor at the Department of Business Administration and International Management, Zaporizhzhia National University, Ukraine

ARTEM SUCHKOV – Ph.D. in Economics, Associate Professor at the Department of Entrepreneurship, Management of Organizations and Logistics, Zaporizhzhia National University, Ukraine

VIKTOR SHYSHKIN – Ph.D. in Economics, Associate Professor at the Department of Entrepreneurship, Management of Organizations and Logistics, Zaporizhzhia National University, Ukraine

ANDREAS URBICH – Founder and Managing Director of the Municipal Educational Institution (Kommunales Bildungswerk e.V.), Berlin, Federal Republic of Germany

ATANAS DIMITROV GEORGIEV – Ph.D. in Economics, Associate Professor, Head of the Department of Industrial Economics and Management, Vice-Dean of the Faculty of Economics and Business Administration, Sofia University "St. Kliment Ohridski", Sofia, Bulgaria

SÉBASTIEN MÉNARD – Assistant Professor of Economics, Director of International Relations – Erasmus coordinator, Faculty of Law, Economics and Management at University Du Maine, Le Mans, France, Member of the French Economics Association, Member of the Canadian Economics Association

Рекомендовано до поширення через мережу Інтернет Вченою радою ЗНУ
Офіційний сайт видання: <http://www.management-journal.org.ua>

ISSN (Online): 2522-1566

The electronic scientific journal **MANAGEMENT AND ENTREPRENEURSHIP: TRENDS OF DEVELOPMENT (METHOD)** founded by the Department of Entrepreneurship, Management of Organizations and Logistics (ZAPORIZHZHIA NATIONAL UNIVERSITY) offers a dynamic international forum for the publication of high quality research on all aspects of Management & Entrepreneurship and their further widespread dissemination.

The journal issues academic articles, reviews on academic works and information on scientific events to promote the exchange of knowledge and experience among academicians, scholars and practitioners in the field of management and entrepreneurship.

ЗМІСТ

МЕНЕДЖМЕНТ

Верешак В.О., Добрава В.Є., Проскурня О.М. Удосконалення системи менеджменту центрів надання дослідницьких послуг шляхом застосування методу FMEA.....	8
Гуржій Н.М., Кулачок Н.П. Антикризове управління.....	20
Карпенко А.В., Будицька Ю.О. Вплив старіння населення на кадрове забезпечення інноваційного розвитку економіки України.....	27
Кулик П.О., Гуржій Н.М. Організація імпорتنих закупівель матеріалів та обладнання на машинобудівних підприємствах на прикладі ПАТ «МОТОР СІЧ».....	39
Павлюк Т.С. Сучасні можливості управління інноваційною складовою людського капіталу.....	46
Пуліна Т. В., Хмара Н. О., Скрипка Н. О. Створення концепції агропромислового кластеру у Запорізькій області.....	52
Проценко В.О. Гуржій Н.М. Ризик-менеджмент криптовалют як новий інструмент збереження фінансів приватних осіб.....	62
N. Shmyhol, V. Durnin, Ye. Oleksenko. Controlling in the management of financial and economic security of enterprises.....	69

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Водоп'янова Є.О. Перспективи розвитку торговельно-економічних відносин між Україною та Канадою на сучасному етапі.....	76
Двігун А.О. Пріоритетні напрями розвитку децентралізації влади.....	84

ПІДПРИЄМНИЦТВО

Метеленко Н. Г. Концептуальна модель оцінювання фінансової безпеки в системі економічної безпеки промислового підприємства.....	95

ЛОГІСТИКА

Гуржій Н.М., Бахметова Я.Ю., Гальчинська І.А. Інформаційне забезпечення в логістиці.....	111
L. Savchenko, M. Lysenko, A. Ihnatova, M. Semeriahina. Analysis of the features, difficulties and advantages of transportation of less-than-truck loads.....	119

CONTENTS

MANAGEMENT

V. VERESHAK, V. DOBROVA, O.PROSKURNIA. Management system improvement of the research centres by FMEA implementation.....	8
N. HURZHII, N. KULACHEK. Crisis management.....	20
A. KARPENKO, Yu. BUDYTSKA. Impact of population ageing on human resourcing of Ukrainian economy's innovative development.....	27
P. KULYK, N. HURZHII. Organization of import purchases of materials and equipment at machine-building enterprises on the example of MOTOR SICH.....	39
T. PAVLUIK. Current opportunities of management of innovative complex of human capital.....	46
T. PULINA, N. KHMARA, N. SKRIPKA. The creation of the concept agro-industrial cluster in the Zaporozhye region.....	52
V. PROTSENKO, N. HURZHII. Risk management of cryptocurrency as a new instrument of savings private individuals' finance.....	62
N. SHMYHOL, V. DURNIN, Ye. OLEKSENKO. Controlling in the management of financial and economic security of enterprises.....	69

PUBLIC ADMINISTRATION

Ye. VODOPYANOVA. Perspectives of development of trade and economic relations between Ukraine and Canada on the modern stage.....	76
A. DVIHUN. Priority directions of development of decentralization of power.....	84

ENTREPRENEURSHIP

N. METELENIKO. Conceptual model for assessing financial safety in the system of economic security of industrial enterprise.....	95

LOGISTICS AND SUPPLY CHAIN MANAGEMENT

N. HURZHII, Ya. BAKHMETOVA, I. HALCHYNSKA. Logistics information support....	111
L. SAVCHENKO, M. LYSENKO, A. IHNATOVA, M. SEMERIAHINA. Analysis of the features, difficulties and advantages of transportation of less-than-truck loads.....	119

УДК: 3.33.

DOI 10.26661/2522-1566/2018-4/06-01

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ЦЕНТРІВ НАДАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ ПОСЛУГ ШЛЯХОМ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ FMEA

ВЕРЕЩАК ВІТА ОЛЕКСАНДРІВНА, студентка кафедри менеджменту інноваційного підприємництва та міжнародних економічних відносин, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків

ДОБРОВА ВІКТОРІЯ ЄВГЕНІЙВНА, доктор фармацевтичних наук, професор, професор кафедри клінічної фармакології та клінічної фармації, Національний фармацевтичний університет

ПРОСКУРНЯ ОЛЕНА МИХАЙЛІВНА, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту інноваційного підприємництва та міжнародних економічних відносин, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків

Актуальність застосування FMEA, як ключового інструменту по управлінню ризиками, у систему менеджменту центрів з надання дослідницьких послуг (в тому числі і медичних, лабораторних, біоаналітичних) обумовлена тим, що цей метод допомагає активно управляти ризиками та запобігати їм, що позитивно впливає на функціонування організації в цілому. При його регулярному застосуванні, він покращує взаємодію між підрозділами та членами організації та поглиблює розуміння процесів персоналом, який їх виконує.

Метою дослідження є розробка науково-практичних підходів та визначення шляхів щодо впровадження методу FMEA, як ключового інструменту по управлінню ризиками, у систему менеджменту центрів з надання дослідницьких послуг (медичних, лабораторних, біоаналітичних).

Матеріали та методи: аналіз, синтез, емпіричні методи, логічний метод, узагальнення, метод моделювання.

Результати. Важливим етапом роботи було визначення переваг, недоліків, умов для успішного впровадження методу FMEA та можливих помилок при застосуванні методу.

Висновки. В ході дослідження проведено детальний аналіз особливостей використання методу FMEA як ключового інструменту по управлінню ризиками, у систему менеджменту центрів з надання дослідницьких послуг (в тому числі і медичних, лабораторних, біоаналітичних).

Наукова значущість роботи полягає в тому, що на основі проведених досліджень розроблено пропозиції по вдосконаленню інноваційного проекту по впровадженню FMEA для центрів.

Цінність проведеного дослідження. Розроблено алгоритм впровадження проекту, який повинен збільшити зацікавленість центрів у проведенні аналізу, а також запропонували інші ініціативи з розвитку, пов'язані з FMEA, що можуть представляти інтерес для широкого кола центрів (створення діаграм послідовностей процесів, як спосіб стандартизувати процеси, та тренінг для центрів з причинно-наслідкового аналізу).

Ключові слова: ризик, менеджмент, ефективність, медичні центри, центри з надання послуг, регламентація.

УЛУЧШЕНИЕ СИСТЕМЫ МЕНЕДЖМЕНТА ЦЕНТРОВ ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ УСЛУГ С ПОМОЩЬЮ ПРИМЕНЕНИЯ МЕТОДА FMEA

Актуальность применения FMEA, как ключевого инструмента управления рисками, в систему менеджмента центров предоставления исследовательских услуг (в том числе и медицинских, лабораторных, биоаналитических) обусловлена тем, что этот метод помогает активно управлять рисками и предотвращать их, что положительно влияет на функционирование организации в целом. При его регулярном применении, он улучшает взаимодействие между подразделениями и членами организации и углубляет понимание процессов персоналом, их выполняет.

Целью исследования является разработка научно-практических подходов и определение направлений применения метода FMEA, как базового инструмента управления рисками, в систему менеджмента центров предоставления исследовательских услуг (медицинских, лабораторных, биоаналитических).

Материалы и методы: анализ, синтез, эмпирические методы, логический метод, обобщение, метод моделирования.

Результаты. Важным этапом работы было определение преимуществ, недостатков, условий для успешного внедрения метода FMEA и возможных ошибок при применении метода.

Выводы. В ходе исследования подробно проанализирована специфика применения метода FMEA как ключевого инструмента по управлению рисками в систему менеджмента центров, предоставляющих исследовательские услуги (медицинские, лабораторные, биоаналитические, включительно).

Научная значимость работы заключается в том, что на основе проведенных исследований разработаны предложения по совершенствованию инновационного проекта по внедрению FMEA для центров.

Ценность проведенного исследования. Разработан алгоритм реализации проекта, который должен увеличить заинтересованность центров в проведении анализа, а также предложили другие инициативы по развитию, связанные с FMEA, которые могут представлять интерес для широкого круга центров (создание диаграмм последовательностей процессов, как способ стандартизировать процессы, и тренинг для центров по причинно-следственному анализу).

Ключевые слова: риск, менеджмент, эффективность, медицинские центры, центры по предоставлению услуг, регламент.

ВЕРЕЩАК ВИТА АЛЕКСАНДРОВНА, студентка кафедры менеджмента инновационного предпринимательства и международных экономических отношений, Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт», г. Харьков

ДОБРОВА ВИКТОРИЯ ЕВГЕНЬЕВНА, доктор фармацевтических наук, профессор, профессор кафедры клинической фармакологии и клинической фармации, Национальный фармацевтический университет

ПРОСКУРНЯ ЕЛЕНА МИХАЙЛОВНА, кандидат технических наук, доцент, доцент кафедры менеджмента инновационного предпринимательства и международных экономических отношений, Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт», г. Харьков

MANAGEMENT SYSTEM IMPROVEMENT OF THE RESEARCH CENTRES BY
FMEA IMPLEMENTATION

VITA VERESHAK, *student of the Department of innovative entrepreneurship and international economic relations National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”, Kharkiv*

VIKTORIYA DOBROVA, *Doctor of Science in Pharmacy, Professor, Professor of the Clinical Pharmacology and Clinical Pharmacy Department, National University of Pharmacy*

OLENA PROSKURNIA, *PhD in Technical Sciences, associate professor, Assistant Professor of the Department of innovative entrepreneurship and international economic relations National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”, Kharkiv*

The relevance of using FMEA in a research centre management is that it helps to actively manage risks and prevent them, which positively affects the whole functioning of the organization. Its regular use allows to improve the interaction between the departments and members of the organization and also deepens the understanding of the processes by staff.

The purpose of the study is to design science and practical approaches for FMEA implementation in the management system of the research centres as a basic tool for risk management.

Materials and methods: analysis, synthesis, empirical methods, logical method, generalization method of modeling.

Results. An important step of this work was to determine advantages, disadvantages, conditions for successful implementation of FMEA method and possible errors in applying the method.

Conclusions. During the study, a comprehensive analysis of FMEA applying features as a key tool for risk management in a research center (medical, laboratory, bioanalytics) was conducted.

The scientific importance of the work consists that on the basis of conducted studies, developed proposals for the improvement of the innovation project to implement FMEA for the centres.

The value of the research. The algorithm of realization of the project, which should increase the interest centres in the analysis, and also proposed other initiatives related to FMEA. It could be relevant for a wide range of centres (design sequence charts of the processes as a way of standardization and training in a cause-and-effect analysis).

Key words: *risk, management, efficiency, health centres, centres for the provision of services regulations.*

Постановка проблеми. В сучасному світі ми спостерігаємо наступну картину: час на проведення наукової розробки у будь-якій сфері скорочується, фінансові обмеження стають сильнішими, а споживачі та замовники є більш вибагливими та такими, що очікують повну безпеку та високу надійність товарів та послуг [1]. В той час, коли в минулому основними методами забезпечення високої якості та надійності продукції були тотальна перевірка процесів,

визначення невідповідностей, їх аналізі та виправлення, сьогодні сучасний менеджмент акцентує увагу на запобіганні проблем, передбаченні факторів, які призводять до збоїв та забезпечення того, щоб процеси та продукти були безпечними та надійними [2, 3]. Реалізації цих завдань сприяє розвиток і впровадження в різні сфери методології управління ризиками, ключовим інструментом якої є метод FMEA (англ. Failure Mode Effect Analysis – аналіз видів та

наслідків відмов, надалі FMEA) [4]. Він використовується для ідентифікації способів відмов компонентів, систем чи процесів, які можуть призвести до невиконання їх призначеної функції.

Сьогодні FMEA як один із інструментів в системі оцінки ризиків також

використовується і в найрізноманітніших «невиробничих» галузях, таких як фінанси, маркетинг, закупівлі, інформаційні технології, людські ресурси і охорона здоров'я [5, 6]. Крім того, є публікації про використання FMEA у впровадженні планування бізнес-ресурсів, забезпечення безпеки під час розважальних заходів, у освіті, туризмі, електронній торгівлі, транспорті, торговельних послугах та інше [7].

Оскільки методологія виникла у виробничій сфері, то напрацювання досвіду проведення цього виду аналізу більший саме у цій сфері ніж у невиробничій сфері. Це відповідно відображується у кількості літературних джерел про застосування FMEA у виробничій сфері, значно менше інформації про його застосування у сфері послуг [8, 9].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Метод FMEA згадується у ICH Керівництві для індустрії – Q9 Управління ризиками при забезпеченні якості (ICH Guidance for Industry - Q9 Quality Risk Management), як визнаний інструмент для управління ризиками, який фарміндустрія та регулятори можуть використовувати для оцінки та управління ризиками. Це керівництво встановлює принципи та надає приклади інструментів для управління ризиками якості, які можуть бути застосовані до різних аспектів якості у фармації (розробка, виробництво, дистрибуція, інспектування та подача/перевірка протягом всього циклу життя субстанцій, препаратів, біологічних та біотехнологічних продуктів) [2]. Офіційний FMEA процес повинен бути частиною всеохоплюючої системи забезпечення якості [10]. Хоча FMEA може ефективно застосовуватися самостійно, організація не отримує максимальний зиск без систем у підтримку проведення FMEA та

впровадження покращень, розроблених в ході FMEA. Наприклад, один із елементів комплексної системи з якості є ефективно використання даних та інформації. Без надійних даних про продукт чи процес FMEA перетворюється на гру в здогадування, що більше базується на особистій думці ніж на справжніх фактах. В результаті може статися так, що FMEA команда концентрується не на тих видах відмов, втрачаючи значні можливості у покращенні видів відмов, які складають найбільшу проблему. Інший приклад, який підтримує необхідність загальної системи якості є документовані процедури. Це особливо важливо з FMEA процесу. У випадку відсутності документованих процедур, співробітники, які працюють у процесі, можуть вносити суттєві варіації в процес, виконуючи роботу кожен раз трохи інакше. У цьому випадку, FMEA націлюється на рухому ціль, тому що кожен раз, як відбувається процес, він дає різні результати [8]

Є 3 основні випадки, у разі яких використовується FMEA, кожен із яких має різні зони уваги [9]:

- випадок 1: новий дизайн, нова технологія або новий процес;
- випадок 2: зміни у існуючому дизайні або процесі. Це може включати зміни у регуляторних вимогах;
- випадок 3: використання існуючого дизайну або процесу у новому середовищі, локалізації, використанні або спосіб використання (включаючи робочий цикл, регуляторні вимоги та інше).

На нашу думку, можна трохи розширити визначення випадку 2, вказавши, що використання FMEA корисне у випадках, коли є необхідність змінити процес, що може бути викликано різними причинами.

Постановка завдання. Метод FMEA є достатньо відомим і широко застосовується у виробничій сфері, певною мірою використовується у невиробничій сфері, але цей метод менш використовується для аналізу процесів дослідницьких центрів, медичних центрів та центрів надання послуг [11, 12]. Метою наукової статті є розробка

науково-практичних підходів та визначення шляхів щодо впровадження методу FMEA, як ключового інструменту по управлінню ризиками, у систему менеджменту центрів з надання дослідницьких послуг (в тому числі і медичних, лабораторних, біоаналітичних). Для досягнення поставленої мети було вирішено такі основні завдання: проаналізовано, які переваги використання методу FMEA можуть потенційно проявитися при застосуванні методики для аналізу процесів центрів з надання послуг; з'ясовано, які процеси варто аналізувати, застосовуючи метод FMEA для аналізу процесів центрів; впроваджено процесний підхід; розроблено рекомендації щодо впровадження даного методу.

Виклад основних результатів. Однією із найголовніших умов застосування методу є розуміння його важливості та дієва підтримка керівництва підприємства. Традиційно існують достатньо великі відмінності в способах проведення та представленні результатів FMEA.

Стандарт ДСТУ ISO/IEC 31010:2013 Risk management – Risk assessment techniques [4] визначає, що процес FMEA включає наступні основні етапи:

- визначення області використання та цілей дослідження;
- формування робочої групи;
- дослідження системи/процесу, щодо яких застосовується метод FMEA;
- ділення системи на компоненти чи етапи;
- визначення функції кожного етапу чи компоненту;
- визначення для кожного компонента чи етапу:
 - можливих відмов та їх причин;
 - механізмів, які призводять до цих видів відмов;
 - наслідків відмов;
 - рівень безпеки чи руйнуючих наслідків відмов;

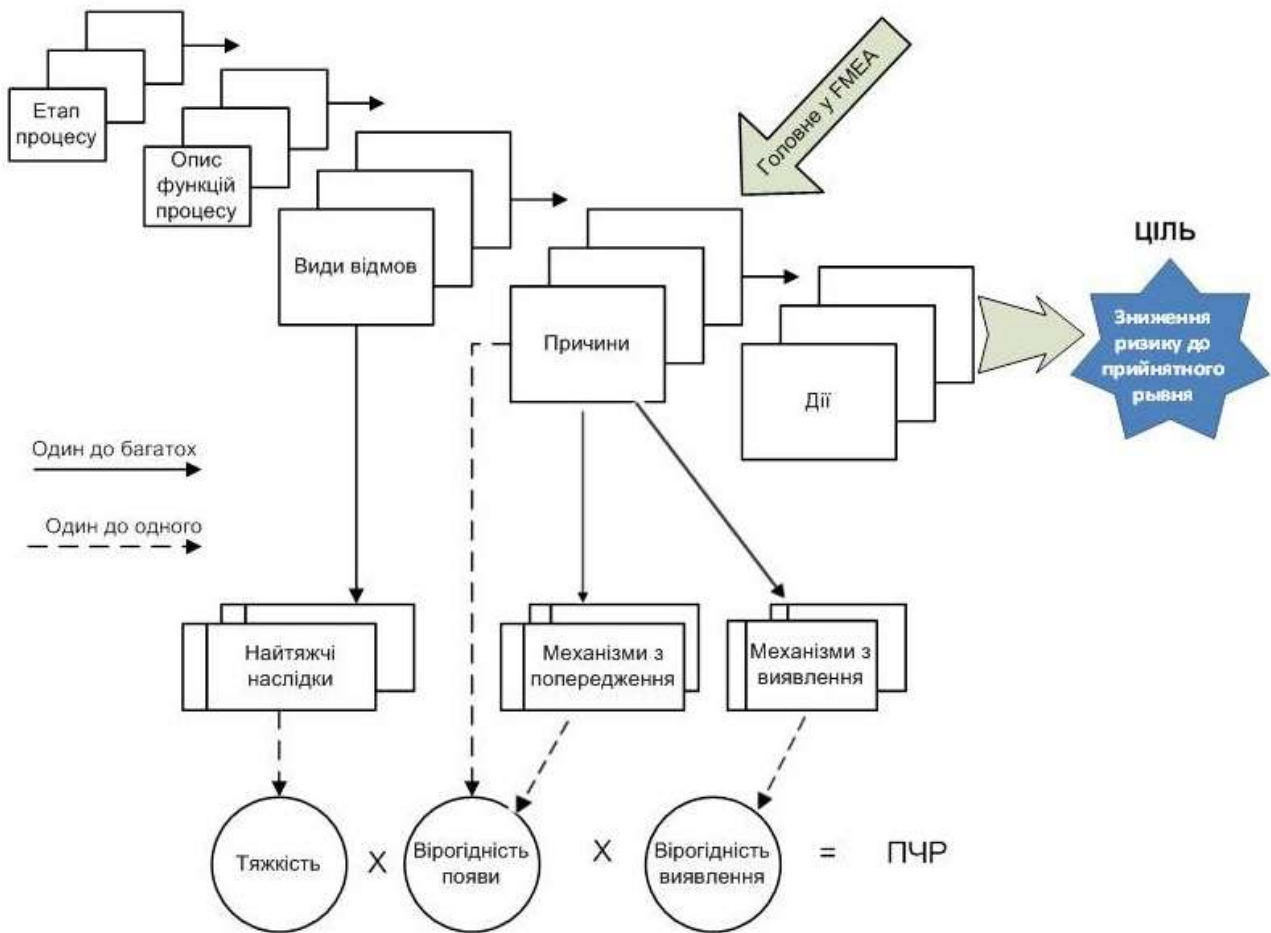
- способи виявлення відмов.

- ідентифікація особливостей проекту, що дозволяє компенсувати відмову.

Після того як були визначені потенційні види відмов, їх потенційні наслідки, причини відмов переходять до безпосередньої оцінки ризику, який проводиться за 3 напрямками відповідно до обраної шкали: оцінка тяжкості, вірогідності виникнення та вірогідності виявлення. Для проведення оцінки ризиків організації повинні розуміти вимоги своїх споживачів.

На нашу думку, з огляду на сферу об'єкту дослідження даної роботи (послуги з проведення дослідницьких випробувань, медичних центрів, центрів послуг), має сенс говорити про ранжування за можливістю виявлення причини збою, самого збою та наслідків збою. Найбільш корисними для системи є методи виявлення причин відмов через свою практичну природу. Виявлення відмов та наслідків відмов має свою обмежену цінність, однак виявлення відмов та їх наслідків може допомогти запобігти повторним збоям цього виду. Мета методу FMEA для медичних центрів полягає в тому, щоб визначати та відвертати ризики, пов'язані з безпекою пацієнтів; ризики, пов'язані з дотриманням протоколів дослідження та надання послуги; ризики, пов'язані з цілісністю та якістю даних; ризики, пов'язані з належним виконанням планів та поданням звітності. На рисунку 1 показано в загальному вигляді логіка взаємодії елементів FMEA аналізу процесу.

RPN, є змішаною мірою критичності відмови, його розраховують шляхом перемноження значимості наслідків відмов (як правило від 1 до 10) на вірогідність відмови і можливість виявлення проблеми. Якщо відмову складно виявити, то їй звичайно приділяють більше уваги та надають першочергове значення. Цей метод застосовується найчастіше в процесі забезпечення якості.

ПЧР – пріоритетне число ризику (RPN – Risk Priority Number)

Рис. 1. Логіка взаємодії елементів FMEA аналізу процесу

Щоб мінімізувати ризик того, щоб інформація з FMEA не розповсюджувалась небажаним особам, необхідно:

- чітка політика стосовно того, хто може мати доступ до документів з FMEA, особливо це стосується замовників та третіх сторін;
- договір про конфіденційність для третіх сторін, кому надається доступ до FMEA;
- вимога мати письмову згоду відповідного керівництва перед наданням доступу до робочих документів FMEA [13].

Очевидно, що метод FMEA є математично нескладним, але ефективним методом. Однак головна проблема в тому, що цей ніби нескладний метод викликає значні труднощі при імплементації у практичну діяльність у сферу послуг. Навіть в тих галузях, де проведення аналізу є

вимогою, він впроваджується досить формально. Найцікавіше те, що при формальному застосуванні методу, це неможливо приховати - велика кількість протоколів FMEA, але ніяких реальних покращень. На думку деяких спеціалістів, FMEA – один із найважчих методів управління якістю для впровадження і навіть для розуміння. Причому важкий з точки зору системного розуміння та застосування, а не з точки зору алгоритму виконання аналізу та застосування математичного апарату. За ступенем розуміння FMEA можна судити про «зрілість» всієї системи управління якістю в організації. Проведення FMEA повністю відповідає вимогам системи менеджменту якості ISO 9001 і, відповідно, стандартів, які створені на його основі, за якими «організація повинна визначати дії з

метою усунення причин потенційних відмов для попередження їх появи».

Надання медичних послуг у сфері охорони здоров'я є надзвичайно складним процесом, де можуть траплятися прогнозовані або неочікувані побічні явища та реакції, лікарняні помилки, екстраординарні події, відхилення у роботі та невідповідності у взаємодії структур тощо. На додаток, ці процеси існують в організаціях, які є дуже сильно взаємопов'язані та часто взаємно замкнуті або поєднані у тісні пари. Невідповідність, варіабельні входи процесів, жорсткі часові обмеження, ієрархічна культура, а також залежність від втручання людини підвищує ризик збоїв у системі процесів у всій організації.

Медична послуга складається із складних серій взаємодій між пацієнтом та працівником охорони здоров'я, а також між пацієнтом та обладнанням. Ці взаємодії можуть бути системно проаналізовані до того чи після того як настало небажане явище або відхилення/збій, використовуючи аналітичні методи, адаптовані із виробничої сфери. Це можна робити у різний спосіб: на рівні однієї події (наприклад, причинно-наслідковий аналіз), на рівні процесу (наприклад, FMEA) та на рівні системи (наприклад, вірогідна оцінка ризику). Ці методи, окремо або разом, можуть допомогти осмислити ризики та шкоду, які є загрозою для безпеки пацієнтів [14]. У літературі були знайдені дані про

застосування FMEA у наступних галузях медицини: лабораторна медицина [15], променева терапія [16], онкологія, трансплантація та інше; та у складних процесах в медицині: внутрішньовенне введення ліків, переливання крові, стерилізація медичних інструментів [17] та ін.

У багатьох центрах система управління розбудована відповідно до комплексу вимог, встановлених певною системою/системами акредитації. Ще ряд центрів можуть бути у процесі розбудови системи організації і управління з метою отримання акредитації певного типу. Такі центри відповідно витрачають ресурси на організацію та підтримку роботи відповідної системи.

Виходячи з того, що FMEA є ресурсозатратним та складним методом, акредитовані центри більш охоче будуть приймати позитивне рішення щодо пропозиції спробувати FMEA, коли будуть чітко уявляти, які із акредитаційних вимог може допомогти виконати застосування FMEA. Тому для презентації методології FMEA таким центрам необхідно провести попередню підготовку та визначити, які вимоги містить система із акредитації, які вимоги може допомогти виконати застосування FMEA. Нами представлено наступний алгоритм впровадження проекту. Такий алгоритм впровадження відповідає базовому принципу розвитку «від простого до більш складного» (рис.2):

Рис.2. Алгоритм впровадження FMEA

При дослідженні ми пропонуємо розподілити ризики у медичних центрах на 3 групи:

- ризики, пов'язані із забезпеченням якості та надійності даних;

- ризики, пов'язані із забезпеченням прав, безпеки та благополуччя пацієнтів;

- ризики змішаною природи, які включають 2 перші види ризиків.

Графічно це зображено на рисунку 3.

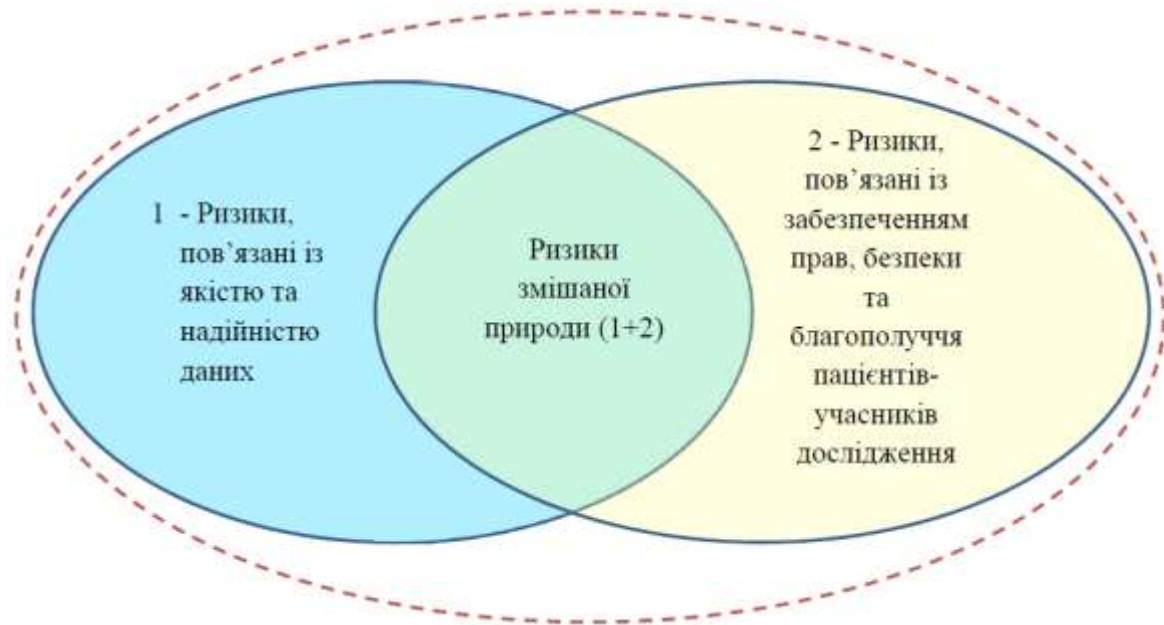

Рис. 3 Ризики якості

Аналіз FMEA передбачає ранжування ризиків за 3 шкалами (шкала тяжкості, шкала вірогідності виникнення та шкала вірогідності виявлення). Кожен вид відмови має свої причини та наслідки.

В керівництві з FMEA для центрів та для співробітників підрозділів є наступні інструкції:

- при ранжуванні за шкалою тяжкості ми оцінюємо тяжкість наслідків відмов;

- при ранжуванні вірогідності виявлення оцінюється вірогідність виявлення причин відмов;

- при ранжуванні вірогідності виявлення оцінюється вірогідність виявлення та/або запобігання причин виникнення відмов, механізму відмови та безпосередньо виду відмову.

Враховуючи те, що діяльність медичних центрів є послугою, яка в розрізі взаємодії із пацієнтом може надаватися безпосередньо від персоналу до пацієнту, і відповідно відразу ж досягає клієнта, ми вважаємо за доцільне розширити визначення ранжування вірогідності виявлення, включивши в перелік об'єктів виявлення також наслідки виду відмови. Виявлення наслідків відмови вже ніяк не вплине на відмову, що сталася, однак дасть змогу вжити заходів та запобігти повторенню такої відмови у майбутньому.

Для полегшення сприйняття логіки ранжування при аналізі FMEA ми пропонуємо схему, яка повинна полегшити розуміння методу командами з впровадження даного методу. На рисунку 4 схематично зображено суть ранжування ризиків при проведенні FMEA аналізу.

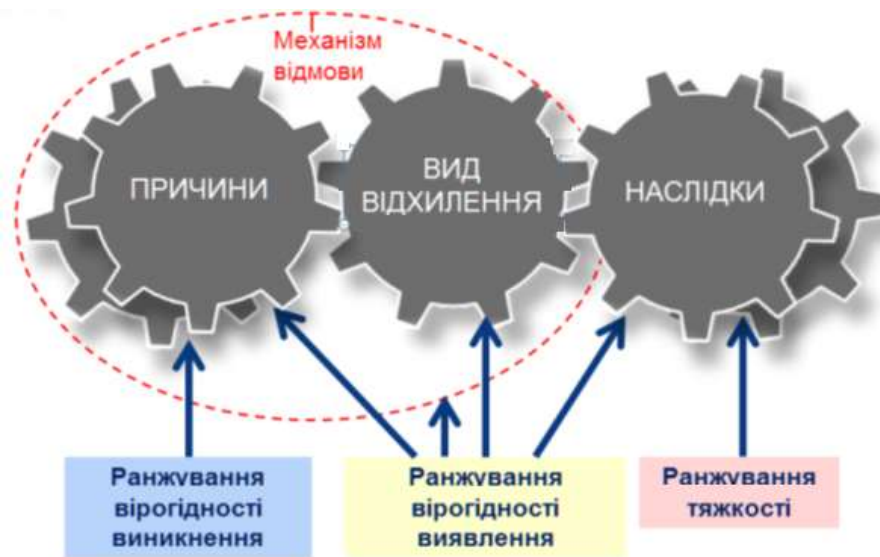

Рис. 4 Схема ранжування ризиків при проведенні FMEA аналізу

Важливою умовою впровадження методу FMEA є наявність документованих процедур на процеси, які досліджуються, або намір їх створити та слідувати їм відповідно. У випадку відсутності документованих процедур, співробітники, які працюють у процесі, можуть вносити суттєві варіації в процес, виконуючи роботу кожен раз трохи інакше. У цьому випадку, FMEA націлюється на рухому ціль, тому що кожен раз, як відбувається процес, він дає різні результати. Відповідно, проводити аналіз FMEA за стабільності виконання процесів.

Карти/схеми процесів мають наступні переваги:

- таких умов недоцільно.

Центри, які на сьогодні не готові до проведення FMEA аналізу можуть бути зацікавлені у створенні карт процесів.

Карти процесів дають можливість стандартизувати/регламентувати виконання робіт, закріпити кращі практики, є корисними у навчанні персоналу та підтриманні наочності надання інформації про процес;

- лаконічність;
- простота;
- швидкість створення (не треба стільки часу, як для створення СОП);
- гнучкість опису (можливість додати коментарі, якщо необхідно);

- можуть існувати як окремі документи, а у разі необхідності можуть бути додатками до СОП.

Створення карт процесів може бути цікавим як для центрів, які мають документовані процедури, так і для центрів, які їх не мають. Карта процесу може стати додатком до вже існуючої процедури або бути розроблена як окремий документ.

Ефективний аналіз FMEA залежить від надійних та доступних даних про роботу процесів. Дані повинні бути уніфіковані, своєчасні та точні, та процедури та процеси повинні бути добре задокументовані з метою зменшення непотрібних варіацій.

Якщо у центрі не налагоджена система збору та аналізу даних про якість роботи процесів та центру в цілому, а інформація розпорошена у різних документах та джерелах, то центр не буде мати достатнього фактажу для визначення реально важливих видів відмов. У разі відсутності такої системи, рекомендуємо почати застосовувати робочу таблицю FMEA, як засіб для збирання інформації про відмови. Можна почати зі збору та аналізу даних із аудитів та інспекцій, які пройшов центр. При використанні FMEA для збору даних про фактичні відхилення у процесах, необхідно забезпечити конфіденційність цієї інформації, як зазначалося раніше. Застосування робочої таблиці для

ретроспективного FMEA аналізу відхилень, може спонукати в майбутньому до переходу до використання FMEA в перспективному напрямку.

Висновки. В ході дослідження проведено детальний аналіз особливостей використання методу FMEA як ключового інструменту по управлінню ризиками у системі менеджменту центрів з надання дослідницьких послуг (в тому числі і медичних, лабораторних, біоаналітичних). На основі проведених досліджень розроблено практичні пропозиції по вдосконаленню інноваційного проекту по впровадженню FMEA для центрів. Розроблено алгоритм впровадження проекту, який повинен збільшити зацікавленість центрів у проведенні аналізу, а також запропоновано інші ініціативи з розвитку, пов'язані з FMEA, що можуть представляти інтерес для широкого кола центрів (створення діаграм послідовностей процесів, як спосіб стандартизувати процеси, та тренінг для центрів з причинно-наслідкового аналізу). Верифікація цього алгоритму у практичній діяльності медичних організацій та центрів є перспективним напрямком розвитку проведеного нами дослідження.

Список використаних джерел:

1. Dobrova V., Ratushna K., Zupanets K. Perspectives Of Quality Risk Management Application In Economical Evaluations Alongside Clinical Trials. Value in Health. Volume 21, S1, May 2018. P. 554.
2. Q9 Quality Risk Management. FDA Guidance for Industry, ICH June 2006 – [Електронний ресурс] / U.S. Department of Health and Human Services / Food and Drug Administration / Center for Drug Evaluation and Research (CDER), Center for Biologics Evaluation and Research (CBER) URL: <http://www.fda.gov/downloads/Drugs/.../Guidances/ucm073511.pdf>. (дата звернення 15.11.2018)
3. Зупанець К. О., Доброва В.С. Концептуальні положення щодо управління ризиками у клінічному випробуванні лікарського засобу на місці проведення

дослідження. Управління, економіка та забезпечення якості в фармації, 2015. №6 (44). С.49 – 57.

4. Стандарт ДСТУ ISO/IEC 31010:2013 Risk management – Risk assessment techniques. URL: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=66723 (дата звернення 17.11.2018)

5. Розенталь Р. Методика FMEA. Путь повышения качества продукции. ЭЛЕКТРОНИКА: Наука, Технология, Бизнес 7/2010. URL: <http://www.electronics.ru/journal/article/131>. (дата звернення: 12.11.2018)

6. Зупанець К. О., Ратушна К.Л., Доброва В.С. Оцінка ризиків щодо якості даних за методом FMEA аналізу. Клінічна фармація, 2015. №3, Т.19. С. 4 – 10.

7. Sutrisno A., Lee T-R. Service reliability assessment using failure mode and effect analysis (FMEA): survey and opportunity roadmap. International Journal of Engineering, Science and Technology, Vol. 3 No. 7, 2011. P. 25-38.

8. McDermott R., Mikulak R., Beauregard M. The Basics of FMEA. New York, USA, Productivity Press of Taylor & Francis Group, 2009. 91p.

9. Potential Failure Mode and Effects Analysis (FMEA) Reference Manual. Chrysler LLC, Ford Motor Company, General Motors Corporation. Fourth edition, June 2008. 142 p.

10. Зупанець К. О., Доброва В. С., Проскурня О. М. Наукове обґрунтування інтегрованої системи управління клінічним випробуванням лікарських засобів на місці проведення дослідження. Управління, економіка та забезпечення якості в фармації, 2015. Вип. 4 (42). С. 60–66.

11. Зупанець К. О., Доброва В.С. Аналіз думки фахівців щодо впровадження концептуальних положень управління ризиками у клінічні дослідження лікарських засобів. Запорожский медицинский журнал, 2016. №3 (96). с. 93 – 98.

12. Лебединська О. М., Проскурня О.М. Актуальність застосування методу FMEA в клінічних дослідницьких центрах. Збірник матеріалів ІХ науково-практичної конференції с міжнародною участю

«Управління якістю в фармацевтиці», 22 травня 2015р. Харків, 2015. С 76.

13. Schaeffers M., Murphy S. How to Create a Successful FMEA Program/ iSixSigma, 2015.

– URL: <http://www.isixsigma.com/tools-templates/fmea/how-to-create-a-successful-fmea-program> (дата звернення 15.11.2018)/

14. Human Factors in Patient Safety. Review of Topics and Tools. Report for Methods and Measures Working Group of WHO Patient Safety, April 2009. World Health Organization.

– URL: http://www.who.int/patientsafety/research/methods_measures/human_factors/human_factors_review.pdf (дата звернення 15.11.2018)

15. Mendes M.E., Ebner P.R., Romano P., Neto M.P., Sant'anna A., Sumita N.M., Practical aspects of the use of FMEA tool in clinical laboratory risk management. J Bras Patol Med Lab, June 2013, v.49, n.3, p.174-181.

16. Rath.F. Tools for development a quality management program: proactive tools (process mapping, value stream mapping, fault tree analysis, and Failure Mode and Effects Analysis, Int. J. Radiation Oncology Biol. Phys., Vol.71, No.1, Supplement, pp. S187-190, 2008.

17. Ashley L., Armitage G., Neary M., Hollingsworth G. A Practical Guide to Failure Mode and Effects Analysis in Health Care: Making the Most of the Team and Its Meetings / The Joint Commission Journal on Quality and Patient safety, Volume 36 Number 8, August 2010.

REFERENCES:

1. Dobrova V., Ratushna K., Zupanets K. (2018), Perspectives Of Quality Risk Management Application In Economical Evaluations Alongside Clinical Trials. Value in Health. vol. 21, s.1, May. P. 554.

2. Q9 Quality Risk Management. FDA Guidance for Industry, ICH June (2006), / U.S. Department of Health and Human Services / Food and Drug Administration / Center for Drug Evaluation and Research (CDER), Center for Biologics Evaluation and Research (CBER) – [Online], available at: <http://www.fda.gov/downloads/Drugs/.../Guidan>

<ces/ucm073511.pdf>. (Accessed 15 November 2018)), (In Ukrainian).

3. Zupanets K. O., Dobrova V. E. (2015), “Conceptual provisions on risk management in the clinical trial of the medicinal product at the site of the study”, *Upravlinnâ, ekonomika ta zabezpečennâ âkosti v farmaciï*, vol. 6 (44) pp. 49 – 57.

4. State Committee (2013)“DSTU ISO/IEC 31010:2013: Risk management – Risk assessment techniques. [Online], available at: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=66723 (Accessed 17 November 2018), (In Ukrainian).

5. Rosenthal R. (2010), “FMEA Methodology. A way to improve product quality”, *JeLEKTRONIKA: Nauka, Tehnologija, Biznes*, [Online], available at: <http://www.electronics.ru/journal/article/131> (Accessed 12 November 2018).

6. Zupanets K.O., Ratushna K. L., Dobrova V.E. (2015), “Risk Assessment of data quality using the FMEA analysis method”, *Klinichna farmatsiia*, vol. 3, Tom19, pp. 4–10.

7. Sutrisno A., Lee T-R. (2011), “Service reliability assessment using failure mode and effect analysis (FMEA): survey and opportunity roadmap”, *International Journal of Engineering, Science and Technology*, vol. 3 No. 7, pp. 25-38.

8. McDermott R., Mikulak R., Beauregard M. (2009), *The Basics of FMEA*, New York, USA, Productivity Press of Taylor & Francis Group, 91p.

9. Potential Failure Mode and Effects Analysis (FMEA) (2008), Reference Manual. Chrysler LLC, Ford Motor Company, General Motors Corporation. - Fourth edition, June. 142 p.

10. Zupanets K.O., Dobrova V.E., Proskurnia O.M. (2015), “Science justification of combined management system of clinical trial on clinical site”, *Upravlinnâ, ekonomika ta zabezpečennâ âkosti v farmaciï*, vol. 4 (42) pp. 60 – 66.

11. Zupanets K.O., Dobrova V.E. (2016), “Analysis of expert opinions on the implementation of conceptual provisions for risk management in clinical trials of medicinal

products”, *Zaporozhskij medytsynskij zhurnal*, vol. 3 (96) pp. 93 – 98.

12. Lebedinska O. M., Proskurnia O.M. (2015), “Actuality of the FMEA method in clinical research centers”, *Zbirnyk materialiv IKh naukovo-praktychnoi konferentsii s mizhnarodnoiu uchastiu* [Collection of materials of the IX scientific and practical conference with international participation] Upravlinnia iakistiu v farmatsii [Quality management in pharmacy], Kharkov, Ukraine, 22 May, pp 76.

13. Schaeffers M., Murphy S. (2015), How to Create a Successful FMEA Program. SixSigma, [Online], available at: <http://www.isixsigma.com/tools-templates/fmea/how-to-create-a-successful-fmea-program> (Accessed 15 November 2018).

14. Human Factors in Patient Safety. Review of Topics and Tools. (2009), Report for Methods and Measures Working Group of WHO Patient Safety, World Health Organization, April, [Online], available at: http://www.who.int/patientsafety/research/methods_measures/human_factors/human_factors_review.pdf (Accessed 15 November 2018).

15. Mendes M.E., Ebner P.R., Romano P., Neto M.P., Sant’anna A., Sumita N.M. (2013), Practical aspects of the use of FMEA tool in clinical laboratory risk management / *J Bras Patol Med Lab*, June, vol.49, n.3, ph.174-181.

16. Rath.F. (2008), Tools for development a quality management program: proactive tools (process mapping, value stream mapping, fault tree analysis, and Failure Mode and Effects Analysis, *Int. J. Radiation Oncology Biol. Phys.*, Vol.71, No.1, Supplement, pp. 187-190.

17. Ashley L., Armitage G., Neary M., Hollingsworth G. A (2010), Practical Guide to Failure Mode and Effects Analysis in Health Care: Making the Most of the Team and Its Meetings / *The Joint Commission Journal on Quality and Patient safety*, Vol. 36 No. 8, August, pp. 351-358.

АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ

**ГУРЖІЙ НАТАЛІЯ
МИКОЛАЇВНА**, доктор
економічних наук, доцент,
професор кафедри
підприємництва,
менеджменту організацій та
логістики, Запорізький
національний університет,
м. Запоріжжя

У статті досліджено поняття та принципи антикризового управління. Визначаються пріоритетні проблеми вдосконалення системи антикризового управління. Специфіка управління підприємством в умовах кризи полягає в необхідності прийняття управлінських рішень при великому ступені ризику й обмеженому фінансуванні. Для своєчасного застереження та подолання криз обов'язково потрібно застосовувати в комплексі методи економічного аналізу, прогнозування, розробляти спеціальні антикризові плани і програми.

**КУЛАЧОК НАТАЛІЯ
ПЕТРІВНА**, магістрант
факультету менеджменту,
Запорізький національний
університет, м. Запоріжжя

Причини виникнення криз в організації можуть бути різноманітними. Важливо розпізнати симптоми кризового розвитку, та чинники, що його спричинили, щоб вчасно використовувати програми антикризового управління.

Розглянуто процедуру комплексного аналізу всіх встановлених параметрів і індикаторів, які дозволяють визначити загальну ситуацію щодо роботи підприємства у зовнішньому середовищі.

Кожна криза приносить нові можливості бізнесу, в результаті чого він або змінюється, або зникає. Для того, щоб постійно розвиватися, необхідно ефективно використовувати антикризове управління – воно є дієвим не тільки в розпал кризи. Під антикризовим управлінням на даний час розуміється таке управління, яке спрямоване не тільки на виведення підприємства з кризи, в тому числі зі стану банкрутства, а й на запобігання глибоких кризових явищ та забезпечення успішного розвитку.

Ключові слова: антикризове управління; причини криз; ризик; ризик менеджмент; ризик підприємства.

АНТИКРИЗИСНОЕ УПРАВЛЕНИЕ

В статье исследовано понятие и принципы антикризисного управления. Определяются приоритетные проблемы совершенствования системы антикризисного управления. Специфика управления предприятием в условиях кризиса заключается в необходимости принятия управленческих решений при большой степени риска и ограниченном финансировании. Для своевременного предостережения и преодоления кризисов обязательно нужно применять в комплексе методы экономического анализа, прогнозирования, разрабатывать специальные антикризисные планы и программы.

**ГУРЖИЙ НАТАЛЬЯ
НИКОЛАЕВНА**, доктор
экономических наук, доцент,
профессор кафедры
предпринимательства,
менеджмента организаций и
логистики, Запорожский
национальный университет,
г. Запорожье

**КУЛАЧЕК НАТАЛЬЯ
ПЕТРОВНА**, магистрант
факультета менеджмента,
Запорожский национальный
университет, г. Запорожье

Причины возникновения кризисов в организации могут быть различными. Важно распознать симптомы кризисного развития, и факторы, которые его вызвали, чтобы вовремя использовать программы антикризисного управления. Рассмотрена процедура комплексного анализа всех установленных параметров и индикаторов, которые позволят определить общую ситуацию работы предприятия во внешней среде.

Каждый кризис приносит новые возможности бизнеса, в результате чего он или меняется, или исчезает. Для того, чтобы постоянно развиваться, необходимо эффективно использовать антикризисное управление - оно является действенным не только в разгар кризиса. Под антикризисным управлением в настоящее время понимается такое управление, которое направлено не только на вывод предприятия из кризиса, в том числе из состояния банкротства, но и на предотвращение глубоких кризисных явлений и обеспечение успешного развития.

Ключевые слова: антикризисное управление; причины кризисов; риск; риск менеджмент риск предприятия.

CRISIS MANAGEMENT

NATALIA HURZHII,
*Doctor of Science (Economics),
Professor at the Department of
Entrepreneurship, Management
of Organizations and Logistics,
Zaporizhzhia National
University, Ukraine*

Purpose. The article explores the concept and principles of crisis management. Priority problems of improving the crisis management system are determined. The specifics of enterprise management in a crisis is the need to make management decisions with a high degree of risk and limited funding. For timely warning and overcoming crises, it is imperative to apply in a complex the methods of economic analysis, forecasting, to develop special anti-crisis plans and programs.

NATALIA KULACHEK,
*Master's degree student of
Management Department,
Zaporizhzhia National University,
Zaporizhzhia, Ukraine*

Design/methodology/approach. The basic principles of the research are historical, systematic and comparative methods, institutional and structural-functional approaches have been used.

Findings. The causes of crises in the organization may be different. It is important to recognize the symptoms of crisis development and the factors that caused it in order to use crisis management programs in time. The procedure for a comprehensive analysis of all established parameters and indicators that will determine the overall situation of the enterprise in the external environment.

Originality/value. Every crisis brings new business opportunities, as a result of which it either changes or disappears. In order to constantly develop, it is necessary to effectively use crisis management - it is effective not only in the midst of a crisis. Anti-crisis management at the present time is understood as such management, which is aimed not only at taking the company out of the crisis, including from a state of bankruptcy, but also at preventing deep crisis phenomena and ensuring successful development.

Key words: anti-crisis management; causes of crises; risk; risk management; business risk.

Постановка проблеми. У міру того, як компанії стають конкурентоспроможними, виникає усвідомлення того, що для задоволення мінливих вимог цього середовища будуть завжди створюватися

нові концепції і нові інструменти. Однією з найскладніших і критичних проблем, яку варто вирішити, є антикризовий менеджмент, який може ефективно

управляти різними ризиками, які впливають на репутацію і доходи організацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень та публікацій підтвердив, що антикризове управління є предметом інтересу багатьох сучасних науковців. Теоретичні, методологічні засади та практичний інструментарій антикризового управління досліджували: Е.П. Жарковська, Б.Е. Бродський [1], Н. Корягін [2], А., Кочеткова, П. Кочетков [3], Е.А. Кулікова [4], Н.Н. Дворець [5], І.А. Галімов [6] та інші.

Кожна організація стикається з питаннями управління ризиками. Однак прагнення до нових можливостей отримання прибутку означає, що організація повинна приймати на себе цілий ряд ризиків. Всі ці ризики повинні бути ефективно виміряні і повинні контролюватися на всіх підприємствах.

Кожне ділове рішення пов'язане з елементом ризику. Існують ризики, пов'язані із здійсненням інвестицій, з наданням кредиту роздрібному клієнтові або бізнес суб'єкту.

Існують також ризики, пов'язані з розробкою і ціноутворенням нових продуктів, наймом і навчанням нових співробітників [5].

Постановка завдання. Метою наукової статті є підкреслення важливості управління ризиками на підприємствах і виявити, в чому

полягає недолік відсутності належної структури управління ризиками підприємства.

Виклад основних результатів. Організації, які вже впровадили антикризовий менеджмент, мають значно більшу цінність, ніж компанії, які його ще не використовують.

Антикризовий менеджмент – це комплексна система управління, спрямована на запобігання та усунення фінансової кризи організації, а також на ліквідацію його негативних наслідків.

Для керівників організацій важливо зрозуміти, чому виникають кризові ситуації, коли відбудеться кризова ситуація, як це станеться, що можна зробити, щоб впоратися з нею, і в якій мірі її можна запобігти або як її мінімізувати. Щоб краще зрозуміти кризи, керівники організацій повинні бути орієнтовані на стратегічне управління кризою. Крім того, вони повинні бути постійно готові міняти свої управлінські концепції, рішення і дії, готуючись до соціальної відповідальності при управлінні кризовими ситуаціями [1].

Історія знає безліч криз як міжнародного характеру, так і галузевого, який впливає на частину організації. За цей час було вироблено ряд принципів, який дозволяє ефективно працювати з кризовими явищами як на рівні економіки окремого підприємства, так і на рівні держави. До цих принципів належать (рис. 1) [7].

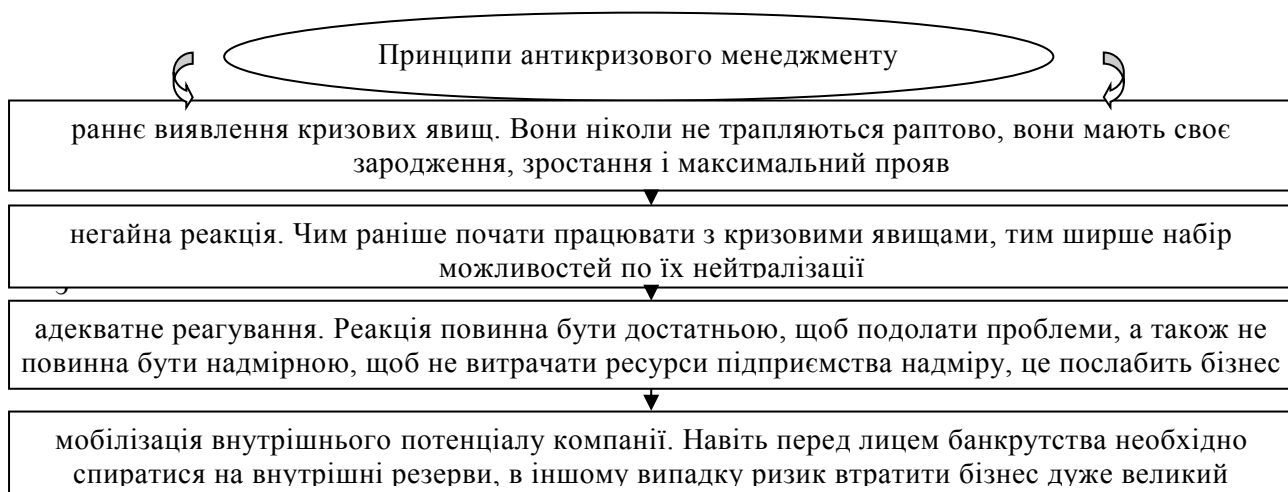

Рис. 1. Принципи антикризового менеджменту

Антикризовий менеджмент підприємства - це процес, який повинен бути запущений постійно, а не тільки в момент, коли криза почалася і стрімко розвивається.

Попередити його початок набагато простіше і легше, ніж болісно виходити з нього, паралельно вирішуючи масу проблем, що накопичилися [2].

Першочергове завдання в антикризовому менеджменті - постійний моніторинг тих

параметрів підприємства, які формують так зване «кризовий поле». Відхилення цих параметрів від встановлених значень може свідчити про кризовий розвиток підприємства. Їх можна розділити на зовнішні і внутрішні. До зовнішніх відносяться ті, на які компанія вплинути не в силах, відповідно до внутрішніх факторів належать ті, на які компанія може впливати (рис.2).

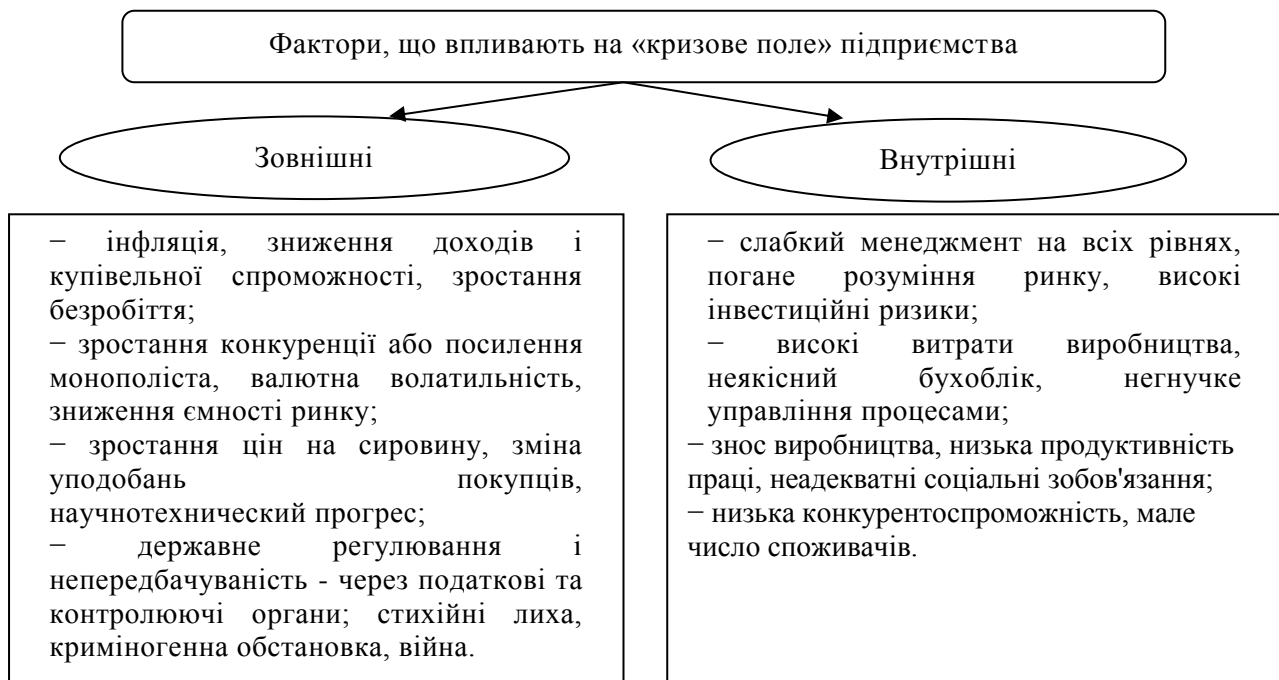

Рис. 2 Фактори, що впливають на «кризове поле» підприємства

Отже, спостерігати необхідно за всіма параметрами. Зміна зовнішніх параметрів говорить про те, що компанія також повинна змінитися, щоб продовжити розвиток. Зміна внутрішніх параметрів показує, що треба виправити ситуацію всередині виробництва.

Для наочного представлення практичного значення проаналізованих вище підходів з них було обрано ПАТ «Мотор Січ» [10]. ПАТ «Мотор Січ» в останні роки займає монополістичні позиції у власному сегменті ринку та отримує значний економічний ефект, що проявляється через показники фінансової стійкості та рентабельності. На думку аналітиків інвестиційної компанії «NRG Capital», підприємство має

антикризовий потенціал, а отже, викликає зацікавленість в процесі дослідження [1].

Варто відзначити, що економічні показники «Мотор Січі» сильно відрізняються від тієї ситуації, що склалася в промисловості на зорі незалежності України. Спад, викликаний розривом зв'язків з Росією, на даний час, вже пройдено. Спад спостерігався у коефіцієнтах ліквідності та платоспроможності підприємства. Також була позитивна тенденція до підвищення швидкості обігу оборотних коштів та дебіторської заборгованості ПАТ «Мотор Січ». Період обігу товарно-матеріальних запасів в 2013 р. складав 405 днів, 2014 р. дорівнював 470 днів, в 2015 р. був 630 днів. Натомість, період обігу кредиторської

заборгованості (в 2013 р. – 161 день, 2014 р. – 191 день, в 2015 р. – 266 днів), що свідчить про її підвищення, а це є негативною тенденцією. Незважаючи на прибутковість діяльності АТ «Мотор Січ», у перспективі, спостерігається погіршення платіжних можливостей та зниження рівня його кредитоспроможності, що підвищує ризик втрати ним інвестиційної привабливості [11].

Отже, у 2014-му, після Майдану, чистий дохід підприємства знизився з \$ 1,07 млрд в 2013 році до \$ 680,5 млн, 2015-му цей показник склав \$ 576 млн і знову знизився в 2016-м - до \$ 387,9 млн. Однак вже в 2017 році завод наростив прибуток на 52% до \$ 589 млн, показавши зростання не тільки в порівнянні з провальним 2016 м, а й з більш успішним 2015-м роком.

Сьогодні завод на підйомі, у 2018 році укладено багато держконтрактів. Наприклад: виділено 400 млн грн на ремонт і модернізацію вертольотів, чим і займається «Мотор Січ».

Акції заводу впевнено зростають з початку 2016 року. В кінці березня 2018 акції заводу продали за ціною 6005 грн за штуку - при тому, що початкова вартість акцій в момент їх випуску становила всього 10 грн.

У такій ситуації навіть продаж технологій не ставить хрест на роботі заводу, адже він забезпечений замовленнями. Але китайці пішли на такі масштабні витрати. Одні тільки інвестиції в китайський завод склали \$ 3 млрд.

Для цих цілей використовуються статистичні дані, маркетингові дослідження, висновки експертів ринку, моделювання розвитку ситуації і інші способи отримання інформації.

Перш ніж криза розгорнеться на повну силу, важливо вловити її слабкі сигнали і відпрацювати їх. Комплексний аналіз всіх встановлених параметрів і індикаторів дозволить сформулювати загальну картину роботи ПАТ «Мотор Січ» у зовнішньому середовищі.

Головними загрозами в діяльності ПАТ «Мотор Січ» є переважно загрози, пов'язані з: підняттям ризику ліквідності та платоспроможності; невисоким попитом на провідну продукцію на ринку; конкуренцією

з боку закордонних виробників, у т.ч. таких як "General Electric", "Pratt&Whitney", "Snecma"; втратою частини споживачів внаслідок переходу російських авіакомпаній на ремонт та обслуговування двигунів на підприємствах у Росії через наявність воєнного конфлікту на Сході; прогалинами діючого законодавства (складність митного оформлення, труднощі із своєчасним та повним наданням документів, тривала процедура отримання дозволів на виконання експортних контрактів); відсутністю державної фінансової підтримки стимулювання авіаційної промисловості; втратою кваліфікованого персоналу; відтоком важливої інформації; аваріями на виробництві; коливанням курсу іноземних валют; підняттям відсоткових ставок за кредитами; невиконання боржниками фінансових зобов'язань; збільшенням рівня інфляції тощо.

Безперервна робота ПАТ «Мотор Січ» з підвищення якості продукції, налагодження мережі сервісного обслуговування в тих регіонах, де експлуатується його техніка, проведення комплексу заходів зі зниження витрат та підвищення доходів дозволяє зробити висновок про середній рівень загроз банкрутства.

Аналіз цих показників та загроз в динаміці дозволяє зробити прогноз розвитку ситуації і в разі несприятливого прогнозу на основі цих слабких сигналів - усунути виникаючі проблеми до того, як вони приймуть незворотного характеру.

Перший крок - компанія повинна оцінити свій потенціал і визначити, чи достатньо у неї ресурсів для подолання кризових явищ на всіх етапах розвитку при збереженні негативної динаміки розвитку цих явищ.

Другий крок пов'язаний з типом загроз. Деякі загрози неможливо усунути, а тільки мінімізувати, пом'якшити їх вплив. Спроба їх нейтралізувати призведе до безглуздої витрати ресурсів компанії. Наприклад, компанія може витратити величезні кошти на відкриту боротьбу з конкурентом, який має більш конкурентоспроможну продукцію на ринку.

Кошти будуть витрачені, але компанія не отримає нових клієнтів.

Третій крок - розробка системи антикризових рекомендацій і заходів. До них можна віднести:

- антикризове фінансове управління ПАТ «Мотор Січ» - підвищення фінансової стійкості за рахунок реалізації непрофільних активів;

- зниження ризикованих інвестицій в інновації, заморожування таких об'єктів;

- хеджування найбільш значимих фінансових операцій, які можуть привести до кризи;

- скорочення витрат на виробництво, зниження соціального навантаження на підприємство;

- акумулювання грошових коштів, закриття дебіторської заборгованості [6].

Заключний етап після реалізації заходів, передбачених третім кроком - аналіз ситуації. Необхідно зрозуміти, наскільки ефективно проведена робота по нейтралізації або пом'якшення загроз. Якщо компанія знаходиться в керованому та передбачуваному режимі роботи, значить, можна перейти до повсякденної діяльності відповідно до раніше прийнятого плану розвитку.

Висновки. Розробка стратегії повинна ґрунтуватися на фінансових можливостях підприємства. Для цього необхідно оцінити обсяг чистого грошового потоку підприємства під час кризи, а також зрозуміти, чи вистачить його для подолання виниклої ситуації. Потрібно оцінити страхові резерви і наскільки вони покривають можливі загрози, пов'язані з кризою.

Проведений аналіз ПАТ «Мотор січ» засвідчив, що підприємство являється фінансово стійким та в змозі швидко та повністю покрити свої поточні зобов'язання за рахунок активів. З огляду на орієнтацію підприємства на закордонних постачальників і покупців рекомендуємо проводити наступні кроки, які повинні включатися в програми ризикозахищеності ПАТ «Мотор Січ», а саме: диверсифікація грошових потоків за розрахунками з іноземними покупцями; диверсифікація ринків збуту продукції; створення умов для залучення інвестиційного капіталу; залучення кваліфікованого персоналу; страхування

кредитного та інфляційного ризиків; реалізація зайвих або невживаних активів; ощадливість інвестиційних ресурсів, ліквідація безпідставних витрат; здійснення оперативного контролю за розподілом фінансових ресурсів підприємства.

Список використаних джерел:

1. Жарковская Е.П., Бродский Б.Е., Бродский И.Б. Антикризисное управление: учебник. Омега-Л, 2011. С. 467.

2. Корягин Н. Антикризисное управление. Учебник и практикум для академического бакалавриата. Москва: Издательство Юрайт, 2015. С. 367.

3. Кочеткова А., Кочетков П., Основы управления в условиях хаоса. Антикризисное управление. В 2-х частях. Часть 1. Учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры. Москва: Издательство Юрайт, 2016. С. 383.

4. Куликова Е.А. Антикризисное управление: пособие. Екатеринбург: УрГУПС, 2013. 279 с.

5. Дворец Н.Н. Основы антикризисного управления. пособие. Москва: Изд-во МАРТИТ, 2012. 66 с.

6. Галимов И.А., Ардеева Л.Н. Актуальность антикризисного управления для России. Молодой ученый, 2014. №9. С. 263.

7. Файншмидт Е.А., Юрьева Т.В. Зарубежная практика антикризисного управления. Учебно-методический комплекс. Москва: Изд. центр ЕАОИ, 2008. 235 с.

8. Сметанюк О.А. Діагностика фінансового стану підприємства в системі антикризового управління: Автореф. дис... канд. екон. Наук. Хмельниц. нац. ун-т. Хмельницький, 2006. 20 с.

9. Олександренко В.П. Влияние Діагностика ліквідності та платоспроможності підприємства. Актуал. проблеми економіки, 2014.

10. Офіційний сайт ПАТ «Мотор січ». URL: <http://www.motorsich.com/rus/>

11. Череп А. В. Корженевська В.М. Використання економічних інструментів в системі антикризового управління

підприємством. Актуальні проблеми економіки, 2017. № 1. С. 177-187.

REFERENCES:

1. Zharkovskaya, Ye.P., Brodskiy, B.Ye. and Brodskiy, I.B. (2011), *Antikrizisnoye upravleniye* [Crisis management], Omega-L, 467 p.
2. Koryagin, N. (2015), *Antikrizisnoye upravleniye* [Crisis management], M.: Yurayt, 367 p.
3. Kochetkova, A. and Kochetkov, P. (2016), *Osnovy upravleniya v usloviyakh khaosa. Antikrizisnoye upravleniye. V 2-kh chastyakh. Chast' 1*, [Basics of management in chaos. Crisis management], M.: Yurayt, 383 p.
4. Kulikova, Ye.A. (2013), *Antikrizisnoye upravleniye: posobiye*. Yekaterinburg: UrGUPS. 279 p.
5. Dvoretz, N. N. (2012), *Osnovy antikrizisnogo upravleniya*, [Basics of crisis management], M.: MARTIT, 66 p.
6. Galimov, I.A. and Ardeyeva, L.N. (2014), "The relevance of crisis management for Russia", *Molodoy uchenyy*, №9, P. 263.
7. Faynshmidt, Ye. and Yur'yeva, T.V. (2008), *Zarubezhnaya praktika antikrizisnogo upravleniya* [Foreign practice of crisis management], M.: Tsentr YEAOI, 235 p.
8. Smetanyuk, O.A. (2006), *Diahnostyka finansovoho stanu pidpryyemstva v systeme Antykryzove upravlinnya* [Diagnostics of the financial condition of the enterprise in the system of crisis management]: Abstract of Ph.D. dissertation, Khmel'nyts. nat. un-t, Khmel'nyts'kyy, 20 p.
9. Oleksandrenko, V.P. (2014), "Diagnostics of liquidity and solvency of the enterprise", *Aktual. problemy ekonomiky*.
10. Official website of PJSC "Motor sich". URL: <http://www.motorsich.com/rus/>
11. Cherep, A. V. And Korzhenevs'ka, V. M. (2017), "Use of economic instruments in the system of crisis management enterprise", *Aktual'ni problemy ekonomiky*, № 1, P. 177-187.

ВПЛИВ СТАРІННЯ НАСЕЛЕННЯ НА КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

**КАРПЕНКО АНДРІЙ
ВОЛОДИМИРОВИЧ,**

*кандидат економічних наук,
доцент, доцент кафедри
управління персоналом і
економіки праці, Запорізький
національний технічний
університет, м. Запоріжжя*

**БУДИЦЬКА ЮЛІЯ
ОЛЕКСАНДРІВНА,**

*здобувач, Запорізький
національний технічний
університет, м. Запоріжжя*

Прискорення темпів науково-технічного прогресу, посилення процесів інформатизації та інтелектуалізації праці, розгляд людини як найціннішого ресурсу дозволили визначити інноваційний розвиток ключовим фактором забезпечення економічної та соціальної стійкості країни, її конкурентоспроможності на міжнародній арені. В останні роки все більший вплив як на інноваційний розвиток України так і всього світу здійснює демографічна ситуація, що пов'язана зі збільшенням частки людей похилого віку у загальній структурі населення. Саме тому набуває актуальності дослідження впливу старіння населення на інноваційний розвиток країни. Предметом дослідження є формування кадрового потенціалу інноваційної діяльності під впливом демографічної ситуації.

Мета – дослідження позитивних і негативних наслідків збільшення чисельності людей похилого віку у загальній структурі населення та їх впливу на інноваційний розвиток економіки України. В дослідженні використано системний і процесний підходи, функціонально-цільовий та абстрактно-логічний методи. **Наукова значущість** полягає у встановленні взаємозв'язку між зміною структури населення та економічною і соціальною ситуацією в Україні. Як висновок обґрунтовується важливість визнання проблеми старіння населення з боку держави та розробки заходів з мінімізації негативних впливів.

Практичне значення результатів даної роботи полягає в тому, що проведений аналіз впливу негативних та позитивних чинників старіння населення на економічне зростання країни має стати підґрунтям розробки оновлених програм стимулювання літніх людей до підвищення їх ролі в економічному та соціальному житті країни. В підсумку зазначене сприятиме інноваційному розвитку України, соціально-економічному зростанню та підвищенню рівня її конкурентоспроможності.

Ключові слова: старіння населення, інноваційний розвиток, наукові кадри, дослідники, інноваційна діяльність, наукова діяльність.

ВЛИЯНИЕ СТАРЕНИЯ НАСЕЛЕНИЯ НА КАДРОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Ускорение темпов научно-технического прогресса, усиление процессов информатизации и интеллектуализации труда, рассмотрение человека как самого ценного ресурса позволили определить инновационное развитие ключевым фактором обеспечения экономической и социальной устойчивости страны, ее конкурентоспособности на международной арене. В последние годы все большее влияние как на инновационное развитие Украины так и всего мира осуществляет демографическая ситуация, связанная с увеличением доли пожилых людей в общей структуре населения.

КАРПЕНКО АНДРЕЙ

ВЛАДИМИРОВИЧ, кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры управления персоналом и экономики труда, Запорожский национальный технический университет, г. Запорожье

БУДИЦКАЯ ЮЛИЯ

АЛЕКСАНДРОВНА, соискатель, Запорожский национальный технический университет, г. Запорожье

Именно поэтому приобретает актуальность исследование влияния старения населения на инновационное развитие страны. Предметом исследования является формирование кадрового потенциала инновационной деятельности под влиянием демографической ситуации. **Цель** – исследование положительных и отрицательных последствий увеличения численности пожилых людей в общей структуре населения и их влияния на инновационное развитие экономики Украины. В исследовании использованы системный и процессный подходы, функционально-целевой и абстрактно-логический методы. **Научная значимость** заключается в установлении взаимосвязи между изменением структуры населения и экономической и социальной ситуацией в Украине. Как вывод обосновывается важность признания проблемы старения населения со стороны государства и разработки мер по минимизации негативных воздействий. **Практическое значение** данной работы заключается в том, что проведенный анализ влияния негативных и позитивных факторов старения населения на экономический рост страны должен стать основой разработки обновленных программ стимулирования пожилых людей к повышению их роли в экономической и социальной жизни страны. В конечном итоге указанное будет способствовать инновационному развитию Украины, социально-экономическому росту и повышению уровня ее конкурентоспособности.

Ключевые слова: старение населения, инновационное развитие, научные кадры, исследователи, инновационная деятельность, научная деятельность.

IMPACT OF POPULATION AGEING ON HUMAN RESOURCING OF UKRAINIAN ECONOMY'S INNOVATIVE DEVELOPMENT

ANDRII KARPENKO, *PhD in Economics, associate professor, Assistant Professor of the Department of Human Resources Management and Labor Economics, Zaporizhzhia National Technical University, Zaporizhzhia*

YULIA BUDYTSKA, *applicant for science degree, Zaporizhzhia National Technical University, Zaporizhzhia, Ukraine*

Purpose. Acceleration of scientific and technological progress pace, strengthening of informatization and labor intellectualization processes, considering person as the most valuable resource allowed determining innovative development as a key factor in ensuring economic and social stability of the country, its competitiveness in the international arena. In recent years, the demographic situation, which is associated with an increase in the share of elderly people in general structure of the population, is being increasingly influenced both by the innovative development of Ukraine and the whole world.

The purpose is to study positive and negative consequences of increasing the number of elderly people in general structure of population and their impact on innovative development of the Ukrainian economy. The subject of the study is formation of human resources of innovative activity under the influence of demographic situation.

Design/methodology/approach. The study uses systematic and procedural approaches, functional and target, abstract and logical methods.

Research limitations/implications. The scientific significance lies in establishing relationship between the change in the population structure and economic and social situation in Ukraine.

Findings. The conclusion is based on the importance of population's ageing problem recognition by the state and development of measures to minimize negative impacts.

Originality/value. Practical significance of the study results is that the influence of negative and positive factors of ageing on the country's economic growth should be the basis for elaboration of updated programs to stimulate the elderly to increase their role in country's economic and social life. As a result, this will promote Ukraine's innovative development, social and economic growth and increase its competitiveness.

Keywords: *population ageing, innovative development, scientific human resources, researchers, innovative activity, scientific activity.*

Постановка проблеми. Сучасне старіння населення, яке характерне сьогодні для України та більшості країн світу, спричиняє значні негативні наслідки. Зміна вікової структури населення та її зміщення у бік зростання людей похилого віку стає однією з причин зниження темпів інноваційного розвитку економіки України. Тобто ці зміни все більше впливають на виробничу діяльність і всі сторони життя людей, що вимагає від держави значних зусиль на мінімізацію негативних наслідків цього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема старіння населення досліджувалася в численних працях зарубіжних і вітчизняних науковців. Так, питання впливу демографічних процесів на розвиток економіки та суспільства детально опрацювали такі зарубіжні вчені як Г. Прскавец (G. Prskavec), Л. Вебер (L. Weber), Дж. Фінлей (J. Finlay). Серед вітчизняних вчених особливості процесу старіння населення та виклики, зумовлені цим процесом, для соціального й економічного розвитку країни вивчали С. Аксьонова, В. Корчун, В. Куценко, Е. Лібанова, О. Новикова та ін.

Незважаючи на значну кількість публікацій, вплив процесів старіння населення на суспільний розвиток та його наслідки в контексті формування кадрового потенціалу інноваційного розвитку економіки у наукових працях комплексно не розглядалися. З урахуванням цього потреба подальшої наукової розробки проблеми не викликає сумнівів.

Постановка завдання. Метою наукової статті є дослідження впливу наслідків старіння населення на інноваційний розвиток економіки України.

Виклад основних результатів. Розглядаючи людину як головну креативну силу, яка здатна генерувати нові знання та впроваджувати і освоювати інновації, можна з впевненістю сказати, що інноваційний

розвиток економіки є неможливим без ефективного кадрового забезпечення інноваційної діяльності. Оскільки, в інноваційній економіці висококваліфікованим фахівцям відводиться значна роль, яка надалі буде тільки зростати, то підготовка кадрів, здібних до ефективного управління інноваційними процесами, інноваційною інфраструктурою, розробляти і впроваджувати інноваційні проекти має стати одним з вирішальних завдань місцевої та державної влади [1, с. 39].

Варто зазначити, що у відповідь на глобальні зміни, які відбулися у світовій економіці, Україна проголосила курс на інноваційний розвиток, однак, як і на національному, так і на регіональному рівнях у кадровому забезпеченні інноваційної діяльності країни можна зустріти багато суттєвих суперечностей. Серед них: «відсутність знань з інноваційного менеджменту та досвіду в розробці бізнес-планів технологічно орієнтованих проектів, низька кваліфікація управлінських кадрів для забезпечення інноваційного сталого розвитку регіону, відсутність досвіду ефективної роботи з інвесторами і налагодження зв'язків з потенційними партнерами, брак знань щодо нормативно-правових актів, що регламентують відносини інтелектуальної власності, нестача відповідних фахівців» та інші [2, с. 44]. Ми вважаємо, що наявність таких проблем свідчить про недостатність уваги з боку влади до питання кадрового забезпечення інноваційної діяльності в Україні.

Кадрове забезпечення для інноваційного розвитку країни має надзвичайно важливе значення, оскільки саме від нього залежить формування усіх інших необхідних ресурсів для інноваційної діяльності [3, с. 11].

Формування кадрового потенціалу інноваційної діяльності відбувається безпосередньо під впливом демографічної ситуації, яка унаслідок низького рівня

народжуваності та більш високого рівня кризового характеру (табл. 1). смертності за останній час в Україні набуває

Таблиця 1

Чисельність постійного населення України за віковими групами на початок року, тис. осіб*

Рік	Чисельність постійного населення	Чисельність населення у віці:					
		0-14 років		15-64 років		65 і старшому	
		усього	у % до постійного населення	усього	у % до постійного населення	усього	у % до постійного населення
1991	51623,5	11029,5	21,4	34264,9	66,4	6329,1	12,3
1995	51300,4	10528,7	20,5	33810,6	65,9	6961,1	13,6
2000	49115,0	8781,0	17,9	33515,1	68,2	6818,9	13,9
2005	47100,5	6989,8	14,8	32603,5	69,2	7507,2	15,9
2010	45782,6	6483,6	14,2	32130,2	70,2	7168,8	15,7
2011	45598,2	6496,0	14,2	32137,0	70,5	6965,2	15,3
2012	45453,3	6531,5	14,4	31993,3	70,4	6928,5	15,2
2013	45372,7	6620,6	14,6	31846,8	70,2	6905,3	15,3
2014	45245,9	6710,7	14,8	31606,4	69,9	6928,8	15,3
2015	42759,7	6449,2	15,1	29634,7	69,3	6675,8	15,6
2016	42590,9	6494,3	15,2	29327,7	68,9	6768,9	15,9
2017	42414,9	6535,5	15,4	29011,9	68,4	6867,5	16,2
2018	42216,8	6530,5	15,5	28719,0	68,0	6967,3	16,5

* складено авторами на основі [4]

За роки незалежності чисельність населення України зменшилось на 9,4 млн осіб або на 18,2%. При цьому варто звернути увагу, що починаючи з 2015 року чисельність населення України розраховується без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя. Проте і до 2015 р. зменшення склало 17,2%.

Відбулися також зміни у віковій структурі населення. Так, на початок 2018 року населення віком від 0 до 14 років складало 6,5 млн. осіб, або 15,5% від усього населення, населення віком 65 і старше – майже 7 млн. осіб або 16,5%. Для порівняння з початком незалежності в Україні у 1991 році ці показники склали 21,4% і 12,3% від загальної кількості населення, тобто частка населення віком 0-14 років перевищувало частку населення понад 65 років на 9,1%, тоді як зараз цей показник складає – 1,0%. При цьому чисельність населення віком 15-64 років протягом усього періоду скорочувалася. Перевищення частки літніх людей над дітьми та зменшення

працездатного населення свідчить про процес старіння населення.

Старіння населення є об'єктивним результатом еволюції демографічних процесів та характеризується довготривалими змінами у віковому складі населення [5, с. 20]. Насамперед, цей процес несе за собою серйозні економічні та соціальні наслідки для країни, оскільки відбувається зміна вікової структури населення у бік літніх людей, що посилює протиріччя між поколіннями, пов'язані з потребами та інтересами окремих вікових груп.

В першу чергу, збільшення частки людей пенсійного віку в загальній кількості населення спричинює підвищення демографічного навантаження на працездатне населення. Так, за даними Кабінету Міністрів України, коефіцієнт демографічної залежності солідарної пенсійної системи у 2017 р. становить 95%, а це означає, що фактично вже зараз на одного працюючого припадає один одержувач пенсійних виплат [6].

Динаміка розподілу зайнятого населення в Україні за окремими віковими групами (табл. 2) свідчить про те, що і надалі демографічне навантаження на працездатне населення буде зростати, оскільки протягом усього досліджуваного періоду у загальній

кількості зайнятого населення частка молоді віком від 15 до 29 років постійно зменшується, тоді як частка зайнятого населення віком починаючи від 30 років постійно зростає.

Таблиця 2

Динаміка розподілу зайнятого населення в Україні за окремими віковими групами протягом періоду 2010-2017 рр. *

Рік	Всього зайнятих, тис. осіб	У % до загальної кількості зайнятих за віковими групами						
		15 - 24	25-29	30-34	35-39	40-49	50-59	60-70
2010	20226,0	10,8	13,2	12,7	12,7	25,3	19,5	5,7
2011	20324,2	10,4	13,4	12,8	12,7	25,0	19,9	5,6
2012	20354,3	9,8	13,8	13,0	12,9	24,8	20,1	5,6
2013	20404,1	9,0	14,0	13,4	13,0	24,4	20,6	5,6
2014	18073,3	8,3	14,2	14,2	13,5	25,2	20,6	4,0
2015	16443,2	7,6	13,8	14,3	13,8	25,5	21,1	3,9
2016	16276,9	7,0	13,2	14,7	13,9	25,8	21,4	4,0
2017	16156,4	6,9	12,7	15,2	13,9	25,8	21,4	4,1

* складено авторами на основі [7]

Така перебудова вікової структури населення послаблює інноваційний розвиток економіки України, оскільки держава за таких умов буде змушена зменшити витрати на освіту та на науково-технічні розробки натомість збільшити витрати на охорону здоров'я та соціальне забезпечення літніх людей.

В цьому можна переконатися і зараз. Фінансування наукової сфери є вкрай низьким і продовжує спадати. Так, протягом останніх років питома вага витрат на виконання наукових досліджень і розробок коливалася в межах 0,75% у 2010 році та 0,45% у 2017 році (рис. 1), тоді як державою ухвалена норма щодо фінансування наукової діяльності не менше від 1,7% ВВП [9].

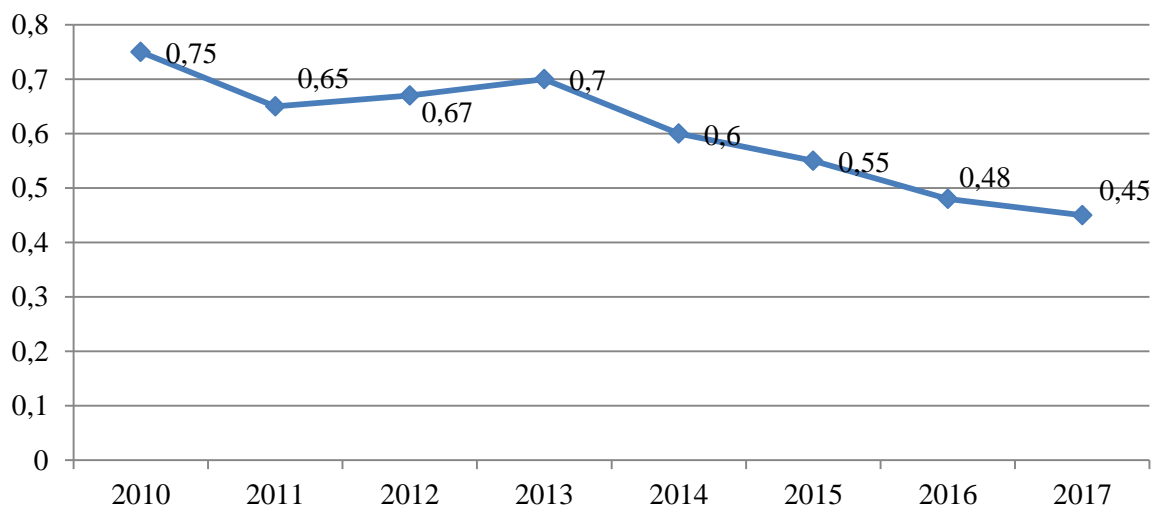

Рис. 1. Питома вага витрат на виконання наукових досліджень і розробок у ВВП, % *

* складено авторами на основі [8, с. 76]

При цьому доведено, що економічна функція науки починається з обсягів фінансування більше 0,9% ВВП. Тому ми можемо констатувати як факт, що сьогодні в нашому суспільстві наука являє собою переважно затратну галузь національного господарства і відіграє в ньому лише пізнавальну та соціокультурну функції [10, с. 323].

Трансформація вікової структури населення від більш молодого суспільства, для якого характерні такі риси як висока активність та інноваційність, швидке оволодіння новими знаннями, навичками роботи з упровадженою новою технікою та технологіями до більш «старіючого»

суспільства, яке є більш консервативним призведе до зменшення інноваційної активності населення, оскільки воно буде відставати від молодого з технічної оснащеності і добробуту, в інтелектуальному плані і в творчих досягненнях [11, с. 65]. Невід'ємною характеристикою цих змін стане зменшення результативності наукової діяльності, оскільки саме молоді люди мають найбільший творчий потенціал, що яскраво проявляється в науці [10, с. 321].

Старіння населення вже стало однією з причин зменшення кількості працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка кількості виконавців наукових досліджень і розробок, тис. осіб *
* складено авторами на основі [8, с. 34]

Протягом періоду 2010-2015 рр. кількість виконавців наукових робіт зменшилася з 182,5 тис. осіб до 122,5 тис. осіб (на 32,9%). За останні 2 роки цей показник, який розраховувався без включення науково-педагогічних працівників зменшився до значення 97,9 тис. осіб. Відповідно до цієї тенденції кількість дослідників у загальній кількості виконавців також постійно зменшувалася, склавши у 2017 р. лише 59,4 тис. осіб.

«Наукова сфера – це та сфера, де найбільшою мірою може бути затребуваний і використаний інноваційний потенціал людських ресурсів. Крім цього, наукова сфера створює умови для розвитку креативності та інноваційності» [10, с. 323]. Саме тому, на нашу думку, зменшення кількості виконавців наукових робіт є дуже негативною тенденцією, оскільки саме науковці та їх праці стають основним рушійним важелем розвитку інноваційної економіки.

Також негативної тенденції зазнає те, що науковців з науковими ступенями докторів та кандидатів наук (рис. 3)

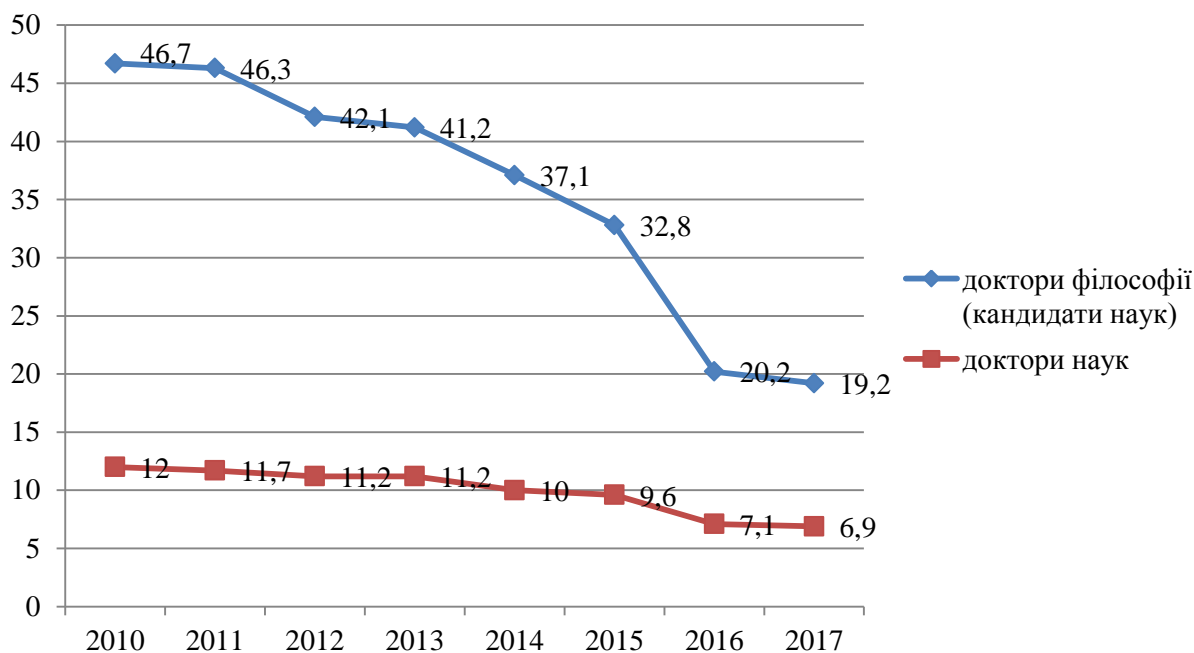

Рис. 3. Динаміка кількості виконавців наукових досліджень і розробок з науковими ступеннями, тис. осіб *

* складено авторами на основі [8, с. 34]

Так, протягом досліджуваного періоду кількість кандидатів наук зменшилась з 46,7 тис. осіб у 2010 році до 32,8 тис. осіб у 2015 р. (або на 29,8%), а докторів наук у відповідні роки з 12 тис. осіб до 9,6 тис. осіб (або 20%). У 2017 році кількість кандидатів наук становила 19,2 тис. осіб, докторів наук – 6,9 тис. осіб, що на 1 тис. і 0,2 тис. осіб менше відповідно ніж у попередньому році.

На нашу думку, така тенденція свідчить про погіршення стану наукового потенціалу України.

Якщо розглядати динаміку структури кількості виконавців наукових досліджень у відсотковому співвідношенні, то за досліджуваний період відбулися певні їх зміни (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка частки виконавців наукових досліджень певної категорії до загальної їх кількості, % *

Виконавці	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Усього	100	100	100	100	100	100	100	100
дослідники	73,3	74,4	74,3	74,5	74,5	73,6	65,1	63,0
техніки	11,0	9,8	9,4	9,2	9,0	9,1	10,2	9,8
допоміжний персонал	15,7	15,8	16,3	16,3	16,5	17,2	24,7	27,2
У тому числі мають науковий ступінь								
доктора наук	6,6	6,7	6,8	7,2	7,3	7,8	7,3	7,3
доктора філософії (кандидата наук)	25,6	26,4	25,6	26,5	27,3	26,8	20,6	20,4

* складено авторами на основі [8, с. 34]

Так, частка дослідників протягом періоду 2010 – 2014 рр. зростала та незначно зменшилась у 2015 р. Тоді як частка техніків протягом 2010- 2015 рр. постійно спадала на фоні незначного зростання допоміжного персоналу. За останні 2 роки структура виконавців наукових досліджень змінилася наступним чином: частка дослідників і техніків у 2017 р. порівняно з попереднім роком зменшилась на 2,1% і 0,4% відповідно, а частка допоміжного персоналу зросла на 2,5%. Що стосується зміни структури виконавців наукових досліджень за науковими ступенями, то тут слід зазначити, що протягом періоду 2010 – 2015 рр. частка докторів наук та докторів філософії постійно зростала. Однак, це зростання відбулося не за рахунок збільшення працівників з науковими

званнями, а завдяки значному скороченню загальної кількості виконавців наукових досліджень. У 2017 р. частка докторів наук порівняно з попереднім роком залишилася на тому ж рівні, а частка кандидатів наук зменшилась на 0,2%.

Паралельно процесу старіння населення відбувається старіння наукових кадрів, які є носіями ключових технологій, оскільки складна демографічна ситуація обмежує приплив молодих кадрів в економіку регіонів [1, с. 39]. Динаміка кількості дослідників основної діяльності, які здійснювали наукові дослідження та розробки протягом 2010 – 2015 рр. свідчить про те, що відповідно до тенденції зменшення загальної кількості дослідників відбувається постійне зменшення дослідників в кожній віковій групі (табл. 4)

Таблиця 4

*Динаміка кількості дослідників основної діяльності, які здійснювали наукові дослідження та розробки за віком протягом періоду, осіб **

Вікові групи	2010	2011	2012	2013	2014	2015
до 29	11938	11592	11336	10461	8807	7577
30 - 39	13391	13444	13588	13519	12480	12196
40 - 49	11729	11097	10359	9772	8897	8691
50 - 59	17801	16585	15690	14523	12315	11157
60 і більше	18554	17660	17626	17366	15836	14214

* складено авторами на основі [12]

При цьому, розглядаючи динаміку відношення кількості дослідників кожної вікової групи дослідників до загальної їх кількості, можна сказати, що питома вага кількості дослідників групи до 29 років зменшилась зі 16,3% у 2010 році до 14,1% у 2015 році, тоді як частка дослідників віком 60 і більше років зросла з 25,3% у 2010 році до 26,4% у 2015 році (табл. 5). Динаміка показників інших вікових груп демонструє

наступні тенденції: частка дослідників групи 30 – 39 років протягом періоду 2010 – 2015 рр. постійно зростала, а дослідників 50 – 59 років постійно зменшувалась, склавши у 2015 році відповідно 22,7% і 20,7%; частка дослідників віком 40 – 49 років зменшилась протягом 2010 – 2013 рр. та незначно зросла протягом подальшого періоду, склавши у 2015 р. 16,1%.

Таблиця 5

*Динаміка частки дослідників основної діяльності за віковими групами протягом 2010 – 2015 років, % **

Вікові групи	2010	2011	2012	2013	2014	2015
до 29	16,3	16,5	16,5	15,9	15,0	14,1
30 - 39	18,2	19,1	19,8	20,6	21,3	22,7
40 - 49	16,0	15,8	15,1	14,9	15,2	16,1
50 -59	24,2	23,6	22,9	22,1	21,0	20,7
60 і більше	25,3	25,1	25,7	26,5	27,0	26,4

* складено авторами на основі [12]

Аналіз розподілу кількості дослідників, які здійснювали наукові дослідження і розробки за віком протягом 2016 – 2017 рр. відображає зменшення їх кількості в кожній

віковій групі за винятком дослідників віком більше 65 років (табл. 6), що свідчить про невисоку привабливість даної галузі та скорочення зайнятості в ній.

Таблиця 6

Розподіл кількості дослідників, які здійснювали наукові дослідження і розробки за віком та науковими ступенями протягом 2016 – 2017 рр, осіб *

Показники	Рік	До 25	25 – 29	30 – 34	35 – 39	40 – 44	45 – 49	50 – 54	55- 59	60 - 64	Більше 65
Кількість дослідників, які здійснювали НДР	2016	1876	6418	7863	7488	6216	4936	5816	6593	6328	10160
	2017	1443	5425	7241	7026	6081	4782	5149	6228	5811	10206
З них											
доктори філософії (кандидати наук)	2016	77	1124	2780	3104	2653	1977	1834	2021	1768	2817
	2017	716	859	2688	2912	2627	1892	1680	1892	1726	2802
доктори наук	2016	-	4	55	245	389	547	743	1078	1179	2831
	2017	--	2	51	235	410	514	703	964	1159	2887

* складено авторами на основі [8, с. 48-52; 12]

В той же час відбувається зменшення кількості кандидатів наук за усіма віковими групами, а зростання докторів наук зафіксоване лише серед дослідників віком 40 – 44 років і віком більше 65 років.

У результаті, станом на 2017 рік за віком загальна кількість дослідників, які здійснювали НДР розподілена таким чином: 23,8% з них мають вік до 35 років, тоді як частка дослідників у загальній кількості старше 60 років склала 27,0%. Серед них кандидати наук віком до 35 років складають 18,7% від загальної кількості дослідників зі ступенем кандидата наук, а віком 60 і більше років – 23,7%. Вікові категорії серед докторів наук розподілилися таким чином: 4,2%, з них мають вік до 40 років, 37,4% - від 40 – 59 років та 58,4% - від 60 і більше років.

Старіння наукових кадрів, яке спричинено відтоком молоді з наукової галузі, є негативною тенденцією, оскільки відомо, що саме молодь має вищу мобільність, здатність до ризику, більший творчий потенціал, що яскраво проявляється в науці. Крім того, культурно-ментальні

особливості українців доводять, що обмежується доступність молоді до освоєння традиційного фінансування наукових досліджень старшим поколінням.

Старіння населення вже стало однією з вагомих причин того, що інноваційна діяльність в Україні не набуває тих обсягів і того значення, яке повинно бути характерним для інноваційного типу економіки й є притаманним високорозвинутим країнам світу. Так, незважаючи на те, що порівняно з 2010 роком питома вага підприємств, що займалися інноваціями та впроваджували їх у виробництво зростала, їх частка залишається недостатньою, а ефективність діяльності цих підприємств знаходиться на низькому рівні, що підтверджується постійним зменшенням питомої ваги реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової (табл. 7).

Слід відмітити, що починаючи з 2014 р. статистичні дані з інноваційної діяльності розраховуються без урахування даних тимчасово окупованих територій України.

Основні показники інноваційної діяльності в Україні за 2010-2017 рр. *

	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями, %	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
2010	13,8	11,5	3,8
2011	16,2	12,8	3,8
2012	17,4	13,6	3,3
2013	16,8	13,6	3,3
2014	16,1	12,1	2,5
2015	17,3	15,2	1,4
2016	18,9	16,6	...
2017	16,2	14,3	0,7

* складено авторами на основі [12]

Досліджуючи наукові праці присвячені питанню старіння населення, можна з впевненістю сказати, що абсолютна більшість науковців розглядає збільшення частки осіб похилого віку в загальній чисельності населення як негативний фактор економічного та інноваційного розвитку країни.

У суспільстві також склалася соціальна традиція сприйняття осіб похилого віку, як знедолених людей, які потребують адекватного соціального забезпечення у вигляді обов'язковості виходу на пенсію, та надання медико-соціальної допомоги у будинках престарілих таким чином, позбавляючи їх можливості виконувати свою соціальну роль і перетворюючи їх на залежну соціальну групу, баласт суспільства, який гальмує розвиток економіки [11, с. 67]. Особливо це характерно для вітчизняної економіки, оскільки недостатньо розвиненим є альтернативне недержавне пенсійне забезпечення.

Ми погоджуємося з думкою тих вчених, які підкреслюють, що у нашій країні частка старших вікових груп зберігає значний ресурсний потенціал, передусім високий рівень освіти, значний інтелект, потребу продовжувати трудову діяльність, брати участь у суспільних справах. Особи похилого віку є живими носіями накопиченого досвіду та мають значний людський потенціал, який має бути залученим у суспільство. Однак ця група похилих людей є невеликою, що пов'язано в

першу чергу з поганим станом здоров'я населення [13, с. 242].

Слід розуміти, що старіння населення є довготривалим процесом і в найближчі роки воно буде лише посилюватися, тому з боку держави необхідним є визнання цієї проблеми на належному рівні з вивченням усіх наслідків цього процесу та вживання заходів щодо мінімізації негативного впливу збільшення осіб похилого віку та максимальне використання позитивної сторони цього процесу задля покращення економічного та соціального стану суспільства.

На нашу думку, для того аби забезпечити інноваційний розвиток країни, її економічне зростання та конкурентоспроможність на міжнародній арені на фоні посилення процесів старіння населення необхідним є вживання наступних заходів:

– забезпечити кожному громадянину країни незалежно від його віку право на зайнятість, можливість повноцінно брати участь у формуванні власного доходу і отримувати гідну оплату праці за свою роботу. Так, людина пенсійного віку повинна мати право подовжити свою діяльність. Окрім цього працю літніх людей можна використовувати для передачі набутого ними професійного досвіду та знань більш молодим спеціалістам, а також для навчання недавно прийнятих на роботу працівників;

– пропаганда й стимулювання покращення стану здоров'я населення, що

дасть змогу подовжити економічну активність літніх людей;

– становлення системи безперервної освіти як основна передумова збереження активного життя літніх людей та подовження їх трудової діяльності відповідно до потреб економіки країни.

Висновки. Визначено, що кризова демографічна ситуація в Україні, яка пов'язана зі зменшенням чисельності населення та його старінням, спричиняє скорочення фінансування наукової діяльності на користь соціального забезпечення літніх людей і поступово стає все більш вагомим чинником послаблення інноваційної активності населення. Саме тому вважаємо, що максимальне забезпечення зайнятості літніх людей, покращення стану здоров'я населення та становлення системи безперервної освіти сприятиме посиленню соціальної позиції літніх людей у суспільстві, збільшенню їх соціальної ролі, зміні відношення до них від утриманців, які лише гальмують розвиток суспільства до рівнозначущої частини суспільства, які, володіючи великим запасом знань та професійного досвіду, стають незамінним елементом стабілізації економічного та соціального розвитку суспільства.

Список використаних джерел:

1. Заярняк О. В. Кадрове забезпечення інноваційного розвитку регіону. *Держава та регіони: Економіка та підприємництво*. 2015. №4 (85). С. 39-46.
2. Рудь Н. Концептуальні основи кадрового забезпечення інноваційних процесів у регіонах. *Україна: аспекти праці*. 2011. № 8. С. 44-51.
3. Самілик Т. М. Кадрове забезпечення інноваційного розвитку: стан та пріоритети. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. №11. С. 11-14.
4. Населення (1990 – 2018). URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Грішнова О. А. Населення України. Імперативи демографічного старіння / О. А. Грішнова, Н. М. Левчук . – К.: ВЛ «АДЕФ – Україна», 2014. – 288 с.

6. Профіль пенсійної системи України цифри та факти. URL : - <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/pensiinoi-sistemi.pdf>

7. Економічна активність населення України 2010 – 2017 рр. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

8. Наукова та інноваційна діяльність України за 2017 р. Статистичний збірник / Державна служба статистики України; За ред.. О. О. Карамазіна. – К., 2018. – 178 с.

9. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 №848. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>

10. Стежко Н. В., Білоусова А. О. Домінантні чинники впливу людського розвитку на інноваційні процеси. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2013. Вип. 2(1). С. 319-327.

11. Кирич Н., Слободян Н. Проблеми демографічного старіння населення і його вплив на економічне зростання суспільства. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2016. Вип. 2 (15). С. 62-70.

12. Наукова та інноваційна діяльність в Україні 2010-2017 рр. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>

13. Крентовська О. Проблеми збереження і розвитку людського потенціалу в умовах старіння населення України. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2009. Вип. 4. С 238-246.

REFERENCES:

1. Zaiarniak, O. V. (2015), «Personnel provision of innovative development of the region», *Derzhava ta rehiony: Ekonomika ta pidpriemnytstvo*, №4 (85), pp. 39-46.
2. Rud', N. (2011), «Conceptual bases of staffing innovative processes in regions», *Ukraina: aspekty pratsi*, № 8, pp. 44-51.
3. Samilyk, T. M. (2013), «Personnel provision of innovative development: Status and Priorities», *Investytsii: praktyka ta dosvid*, №11, pp. 11-14.

4. Official State Statistics Committee of Ukraine, «Population (1990 – 2018)», [Online], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Hrishnova, O. A. and Levchuk, N. M (2014), *Naseleattia Ukrainy. Imperatyvy demohrafichnoho starinnia* [The population of Ukraine. Imperatives of demographic aging], ADEF – Ukraina, Kyiv, Ukraine/
6. The official site of the Cabinet of Ministers of Ukraine, «Profile of the pension system of Ukraine figures and facts», [Online], available at: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/pensiinoi-sistemi.pdf>
7. Official State Statistics Committee of Ukraine, «Economic activity of the population of Ukraine (2010 – 2017)», [Online], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Official State Statistics Committee of Ukraine (2018), *Naukova ta innovatsijna diial'nist' Ukrainy za 2017 r.*, [Scientific and innovative activity of Ukraine for 2017], in . Karamazina, O. O., Kyiv, Ukraine.
9. The Law of Ukraine, (Nov. 26, 2015) № 848 «On scientific and technical activity», *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [The Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], [Online], available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>.
10. Stezhko, N. V. and Bilousova, A. O. (2013), «Dominant factors of the influence of human development on innovation processes», *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektual'noi vlasnosti*, Issue 2(1), pp. 319-327.
11. Kyrych, N. and Slobodian, N. (2016), «Problems of demographic aging of the population and its impact on the economic growth of society», *Sotsial'no-ekonomichni problemy i derzhava*, Issue 2 (15), pp. 62-70.
12. Official State Statistics Committee of Ukraine, «Scientific and innovation activity in Ukraine for 2010-2017)», [Online], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
13. Krentovs'ka, O (2009), «Problemy zberezhennia i rozvytku liuds'koho potentsialu v umovakh starinnia naseleattia Ukrainy», *Visnyk Natsional'noi akademii derzhavnogo upravlinnia pry Prezidentovi Ukrainy*, Issue 4, pp.238-246.

УДК 621: 339.5

DOI 10.26661/2522-1566/2018-4/06-04

ОРГАНІЗАЦІЯ ІМПОРТНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ МАТЕРІАЛІВ ТА ОБЛАДНАННЯ НА МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ НА ПРИКЛАДІ ПАТ «МОТОР СІЧ»

КУЛИК ПОЛІНА

ОЛЕКСАНДРІВНА, *магістрант факультету менеджменту, Запорізький національний університет, м. Запоріжжя*

Актуальність досліджуваної теми зумовлена модернізацією процесу організації імпорتنих закупівель на машинобудівних підприємствах.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та прикладні аспекти формування і реалізації імпорتنих закупівель сировини та матеріалів.

Мета – дослідження питання формування оптимального організаційного процесу здійснення імпорتنих операцій. В статті використано такі методи дослідження як історичний, системний та порівняльний, застосовано системно-функціональний та структурно-функціональний підходи.

ГУРЖІЙ НАТАЛІЯ

МИКОЛАЇВНА, *доктор економічних наук, доцент, професор кафедри підприємництва, менеджменту організації та логістики, Запорізький національний університет, м. Запоріжжя*

Наукова значущість роботи полягає в дослідженні процесу імпорتنих операцій з урахуванням особливостей машинобудівної галузі, розглянуто специфіку укладання зовнішньоторгової угоди та наведено основні проблеми з якими зустрічаються машинобудівні підприємства в процесі здійснення імпорتنих закупівель. В висновку обґрунтовано основні методи здійснення імпорتنих операцій по закупівлі сировини та обладнання та наводяться приклади організаційної структури по імпортним закупівлям, що є найбільш характерними для машинобудівної галузі. На практиці це сприятиме організації оптимального процесу закупівель та встановленню стійких зв'язків з постачальниками сировини та обладнання.

Ключові слова: *імпортні операції, зовнішньоторгова угода, машинобудування.*

ОРГАНИЗАЦИЯ ИМПОРТНЫХ ЗАКУПОК МАТЕРИАЛОВ И ОБОРУДОВАНИЯ НА МАШИНОСТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ НА ПРИМЕРЕ ОАО «МОТОР СИЧ»

Актуальность исследуемой темы обусловлена модернизацией процесса организации импортных закупок на машиностроительных предприятиях. Предметом исследования являются теоретико-методологические и прикладные аспекты формирования и реализации импортных закупок сырья и материалов.

Цель – исследование вопросов формирования оптимального организационного процесса осуществления импортных операций. В статье использованы такие методы исследования как исторический, системный и сравнительный, применены системно-функциональный и структурно-функциональный подходы.

КУЛИК ПОЛИНА

АЛЕКСАНДРОВНА, *магістрант факультета менеджмента, Запорожский национальный университет, г. Запоріжжя*

ГУРЖИЙ НАТАЛЬЯ

НИКОЛАЕВНА, *доктор экономических наук, доцент, профессор кафедры предпринимательства, менеджмента организаций и логистики, Запорожский национальный университет, г. Запорожье*

Научная значимость работы заключается в исследовании процесса импортных операций с учетом особенностей машиностроительной отрасли, рассмотрена специфика заключения внешнеторговой сделки и приведены основные проблемы с которыми сталкиваются машиностроительные предприятия в процессе осуществления импортных закупок. В заключении обоснованы основные методы осуществления импортных операций по закупке сырья и оборудования и приводятся примеры организационной структуры по импортным закупкам, что является наиболее характерным для машиностроительной отрасли. На практике это будет способствовать организации оптимального процесса закупок и установлению устойчивых связей с поставщиками сырья и оборудования.

Ключевые слова: импортные операции, внешнеторговая сделка, машиностроение.

ORGANIZATION OF IMPORT PURCHASES OF MATERIALS AND EQUIPMENT AT MACHINE-BUILDING ENTERPRISES ON THE EXAMPLE OF MOTOR SICH

POLINA KULYK, *Master's degree student of Management Department, Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, Ukraine*

NATALIA HURZHII, *Doctor of Science (Economics), Professor at the Department of Entrepreneurship, Management of Organizations and Logistics, Zaporizhzhia National University, Ukraine*

Purpose. The paper purpose is to study the formation of the optimal organizational process of the import operations conduction.

Design/methodology/approach. The basic principles of the research are historical, systemic and comparative. Also system-functional and structural-functional approaches are applied.

Findings. The subject of research is theoretical, methodological and applied aspects of the formation and conduction of import purchases of raw materials and equipment. The relevance of the issue being under study is determined by the necessity of the modernization of implementation of new modern ways of organization of import purchases at machine building enterprises.

Enterprises of Ukrainian engineering sector take leading positions in the national and foreign markets. Therefore, the study of theoretical issues and practical research of the sphere of foreign economic activity are especially important for the formation of competitive advantages of machine-building enterprises. The reason of this importance is explained with the fact that the organization of import purchases has undergone significant changes, connected with country's economy market changes, which have led to the increase of this sphere.

Research limitations/implications. The scientific significance of the work is that it gives the study of the process of import operations, the specifics of the engineering industry, the specifics of a foreign trade transaction and the description of main problems that machine-building enterprises face in the process of importing.

Originality/value. In practice, the proper organization of import operations will contribute to the optimal functioning of purchase processes and the establishment of stable relations with suppliers of raw materials and equipment. It will also minimize the cost of materials supplied and speed up their delivery time.

Keywords: import operations, foreign trade deal, mechanical engineering.

Постановка проблеми. Підприємства національних та закордонних ринках. машинобудівного сектору економіки. Основу будь-якого підприємства України займають провідні позиції на машинобудівній галузі складає правильно

сформована та ефективна політика закупівлі матеріалів та обладнання, проте організація імпортерів зазнала значних змін, що були обумовлені ринковими перетвореннями в економіці країни та посиленням конкуренції в цій галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні проблеми та перспективи в галузі машинобудування України на сучасному етапі висвітлювалися в роботах: Васильєвої Н.Ф., Васишина Т. М., Бакути А.В., Петришина Н.Я. та Кальної Т.А.. Організацію імпортерів товарів розглянуто в багатьох наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених: Ткачова Н.П., Чайковська В.П., А. Ван Вел та Р.М. Мончка.

Однак більшість науковців акцентували увагу саме на плануванні матеріально-технічного забезпечення підприємств, тому питання організації імпортерів є недостатньо вивченим та потребує розгляду.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є вивчення механізму організації імпортерів матеріалів машинобудівних підприємств в сучасних умовах.

Виклад основних результатів. Імпортерів є важливим джерелом в організації виробництва продукції машинобудівної галузі. Так як саме своєчасне забезпечення та якість матеріалів є основою конкурентоспроможної продукції на машинобудівних підприємствах.

В сучасній міжнародній торговій практиці використовуються два методи імпортерів: прямий та непрямий. Значення першого полягає в поставці сировини та матеріалів промисловим підприємствам напряму, інший здійснюється через послуги торгових посередників. Для великих машинобудівних підприємств, таких як ПАТ Мотор Січ, є характерним здебільшого використання саме першого методу.

Прямі зв'язки дають ряд переваг: більш тісні контакти з контрагентом; краще знання кон'юнктури ринку; швидше пристосування своїх виробничих потужностей до потреб споживача[2].

Для здійснення кожного з зазначених методів імпортерів операцій потрібна наявність сформованої спеціальної організаційної структури.

Можливі два варіанти для вирішення даної задачі:

1) створення закордонного представництва, яке буде здійснювати імпортерів операції в безпосередньо країні базування постачальників матеріалів та обладнання;

2) створення власного імпортерів апарату, що представлений імпортерів відділами на підставі відділів закупівлі або постачання.

Основними передумовами для створення власного імпортерів апарату на всіх підприємствах машинобудівного сектору є:

– значна частка імпортерів операцій в загальному обігу;

– закупівля сировини, матеріалів та обладнання проводиться регулярно;

– на підприємстві є необхідні фахівці для здійснення імпортерів операцій;

– продукція має високий рівень конкурентоспроможності та не потребує адаптації до закордонних ринків.

На ПАТ Мотор Січ представлений саме другий тип, так як саме цей спосіб побудови організаційної структури є найбільш характерним для великих машинобудівних підприємств. Наявність імпортерів апарату на підприємстві зумовлена сформованими стійкими зв'язками з постачальниками напряму так закупівляю матеріалів та обладнання, що здійснюється у великих обсягах та має регулярний характер. В цьому випадку керівництво підприємства може напряму контролювати діяльність імпортерів апарату та негайно вносити зміни в процес імпортерів закупівель матеріалів.

Процес імпортерів закупівель включає три основні етапи: попереднє вивчення ринку матеріалів, сам процес закупівлі матеріалів та завершальних операцій по закупівлям.

Попереднє вивчення ринку є важливим елементом визначення найкращих джерел закупівлі матеріалів, воно представлене

вивченням та оцінкою потенційних постачальників сировини, встановлення необхідних обсягів закупівель, складанням комерційних пропозицій (прайс листів), призначених на пошук постачальників, складання списку переддоговірних умов до постачальників та розробкою типових зразків проектів договорів.

Процес закупівлі матеріалів закріплюється в зовнішньоторговій угоді, що включає 4 основних етапів:

1. Перший етап полягає в встановленні ділового контакту з іноземним партнером, що включає: отримання покупцем відомостей про товар чи виклик на торги продавця, отримання відповіді продавця на розміщене замовлення покупця, процес перевірки продавцем платоспроможності покупця та отримання відповідного підтвердження.

Реалізація цієї частини угоди вимагає оформлення і підтвердження зазначених дій такими основними документами: запити, ініціативні листи, відповіді на запити, офери (тверда чи вільна), банківські чи комерційні відправлення та ін[3].

Процес перевірки продавцем платоспроможності покупця може здійснювались через банк який є гарантом продавця, для цього покупцю потрібно дати запит у свій уповноважений банк, який отримає відповідну інформацію про платоспроможність через банк продавця.

Банки надають інформацію про фінансове становище свого клієнта тільки на запит від уповноваженого банку експортерами[1].

2. Другий етап включає сам процес оформлення замовлення, тобто оформлення документу про доставку сировини, визначення графіку доставок матеріалів, встановлення мінімальної ціни та сам процес прийняття замовлення.

3. На третьому етапі забезпечується доставка та відповідні розрахунки між контрагентами, визначаються валютні та фінансові умови, що включають базисні умови поставки та умови розрахунків.

Основними валютними умовами, що зазначаються в зовнішньоторговій угоді є:

- визначення валюти ціни контракту;
- визначення валюти платежу;
- встановлення курсу перерахунку валюти ціни контракту на валюту платежу при розбіжності валют;
- зазначення захисних валютних застережень, спрямованих на уникнення валютних ризиків у випадку зміни курсів валют.

Під фінансовими умовами зовнішньоторгової угоди розуміється:

- встановлення виду платежу, можливий у вигляді кредиту, негайного платежу, комбінованого платежу або кредиту з опцією негайного платежу;

- визначення форми розрахунку, що може бути у вигляді інкасо, акредитиву, банківського переказу або відкритого рахунку;

- визначення засобу розрахунку, у вигляді чеку або векселя;

- встановлення умов перевезень вантажу.

Встановлення оптимальних умов перевезень зумовлює мінімальні витрати на перевезення товару. До транспортних умов включають: тарифні ставки лінійного трампового судноплавства; ставки фрахту; ставки портових зборів; залізничні тарифи на перевезення матеріалів; вид та ціну вантажувально-розвантажувальних робіт; вартість зберігання вантажу на складах, при необхідності; наявність особливих умов перевезень; основні правила збачі та приймання товару.

4. Четвертий етап стосується виконання замовлення продавцем. Він включає: підготовку матеріалів до відвантаження, доставку, транспортування вантажу, оформлення страхових документів на вантаж, оформлення митної декларації та виставлення платіжного рахунку.

Запорукою вдалого виконання зовнішньоторгових угод є врахування особливостей законодавства в сфері зовнішньоекономічної діяльності країни експортера продукції, тобто наявності або відсутності урядових обмежень та заборон, що представлені різноманітними ліцензіями, квотами, протекціоністськими та антидемпінговими ставками; митними

обмеженнями у вигляді мита та зборів; вимогами податкових та фінансових установ країн експортерів; вимогами санітарно-епідеміологічних служб та служб стандартизації.

Завершальні операції по закупівлям стосуються оцінки діяльності постачальника матеріалів, контролюючих дій за виконанням умов договорів та поставки товарів, при необхідності пред'явленням штрафних санкцій за порушення умов договорів. Основними проблемами з якими стикаються машинобудівні підприємства в процесі імпорتنних операцій є:

- незлагодженість роботи підрозділів підприємства, що проявляється в недостатніх або завеликих об'ємах імпорту матеріалів, порівняно з випуском продукції;

Основна причина – неналагоджені комунікації між підрозділами підприємства.

- недостатнє використання інформаційних технологій в роботі імпортного апарату, що значно сповільнює темпи оброблення інформації та впливає на якість імпорتنних операцій;

- проблеми на митниці, що зумовлені несвоєчасною підготовкою відповідної документації або неврахуванням особливостей законодавства країни експортера/імпортера;

- несвоєчасне подання інформації по взаєморозрахункам з зовнішніми постачальниками, що ускладнює управлінням дебіторською та кредиторською заборгованістю підприємства;

- значна частка ручної праці при введенні інформації, що призводить до несвоєчасного отримання даних та помилок у поставках матеріалів.

Ефективність організації процесу імпорتنних закупівель залежить від злагодженості роботи підприємства в цілому. Так на ПАТ Мотор Січ постійно здійснюється аналіз номенклатури матеріальних ресурсів та обладнання, що підлягає закупівлям для структурних підрозділів підприємства. Організації формують відповідні списки матеріалів та сировини, що підлягають закупівлі. Підприємство також використовує тендерні закупівлі для деяких видів матеріалів. На підприємстві діє «Положення про порядок організації роботи тендерної комісії при укладанні угод Управління закупок матеріалів та агрегатів» від 18.04. 2004 року.

Номенклатура закупівельних матеріалів та обладнання становить більше 61 тисячі. Так наприклад, основна частина імпорту ПАТ Мотор Січ в 2015 була представлена такими видами обладнання: обробними центрами HORIZON 110, шліфувальними верстатами ESSM 500, трубногінальним верстатом SILFAX, обладнанням для протипирування 3D Systems, комплектні системи управління SIEMENS для обробних центрів та верстатів, високоточних токарних верстатів з ЧПУ типу СТМ 161. Загалом динаміка вводу в експлуатацію обладнання для основного виробництва за 2011–2015 роки становить (рис.1):

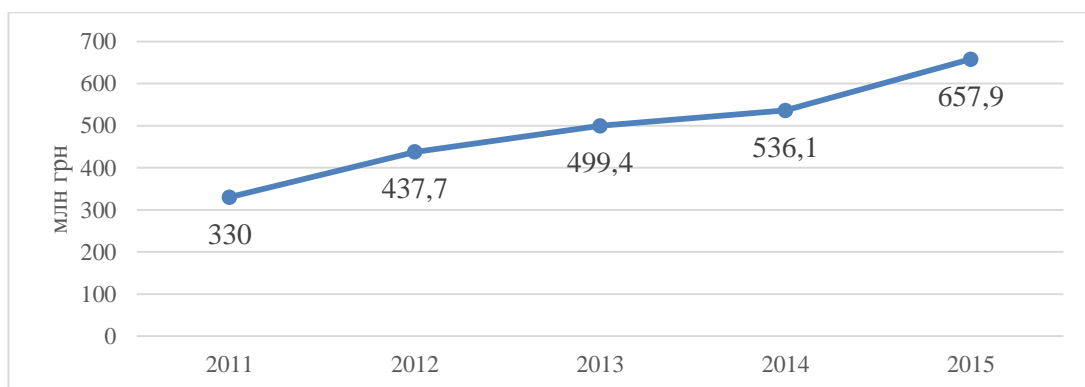

Рис.1 Динаміка вводу в експлуатацію обладнання для основного виробництва за 2011-2015 рр.[4-8]

Підприємство співпрацює з більш ніж 900 різноманітними постачальниками України та світу. Основними контрагентами по імпортомним закупівлям сировини та матеріалів для ПАТ Мотор Січ є:

- Німеччина;
- Швейцарія;
- Польща;
- Болгарія;
- Словаччина;
- Чехія;
- США.

Висновки. Імпортомні операції відіграють важливу роль в процесі здійснення зовнішньоекономічної діяльності підприємствами машинобудівної галузі, так як забезпечують основу виробленої продукції. Правильно сформована організація здійснення закупівель створює основу всього імпортомного процесу та формує відповідну політику та стратегію імпортомних закупівель всього підприємства. Основним методом здійснення імпортомних закупівель на машинобудівних підприємствах є прямий, так як саме він організовує мінімальні терміни поставки матеріалів та забезпечує пристосування до умов конкретного споживача. Організаційна структура, що формує процес імпортомних закупівель, представлена на більшості підприємств машинобудівної галузі в вигляді окремого імпортомного апарату, що встановлює стійкі та довготривалі зв'язки з постачальниками сировини та забезпечує уникнення всіх можливих труднощів в процесі постачання сировини та матеріалів.

Список використаних джерел:

1. Апопій В. В., Міщук І.П., Ребицький В.М., Рудницький С.І., Хом'як Ю.М. Організація торгівлі : підручник; 3-те вид.; за ред. Апопія В.В. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 632 с.
2. Загірняк М. В., Перерва П. Г. Економіка підприємства: магістерський курс: підручник. Кременчук: ТОВ «Кременчуцька міська друкарня», 2015. Ч. 2. 756 с.

3. Шкурупій О.В. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 248 с.

4. Ілюстрований річний звіт ПАТ Мотор Січ за 2015 рік. URL: http://www.motorsich.com/rus/investors/ob_sob_ac/god_otch/

5. Ілюстрований річний звіт ПАТ Мотор Січ за 2014 рік. URL: http://www.motorsich.com/rus/investors/ob_sob_ac/god_otch/

6. Ілюстрований річний звіт ПАТ Мотор Січ за 2013 рік. URL: http://www.motorsich.com/rus/investors/ob_sob_ac/god_otch/

7. Ілюстрований річний звіт ПАТ Мотор Січ за 2012 рік. URL: http://www.motorsich.com/rus/investors/ob_sob_ac/god_otch/

8. Ілюстрований річний звіт ПАТ Мотор Січ за 2011 рік. URL: http://www.motorsich.com/rus/investors/ob_sob_ac/god_otch/

REFERENCES:

1. Apopij, V.V., Mischuk I.P., Rebyts'kyj V.M., Rudnyts'kyj S.I., and Khom'iak Yu. M. (2016), *Orhanizatsiia torhivli* [Organization of trade], in Apopij V.V.(ed.), *Tsentr uchbovoi literatury*, Kiev, Ukraine.
2. Zahirniak M. V., Pererva P. H. (2015), *Ekonomika pidpriemstva: mahisters'kyj kurs* [Business Economics: Master's Degree], TOV «Kremenchuts'ka mis'ka drukarnia», Kremenchuk, Ukraine.
3. Shkurupii, O.V. (2012), *Zovnishnoekonomichna diialnist pidpriemstva: Navchalnyi posibnyk* [Foreign economic activity of the enterprise], in Shkurupii O.V (ed.), *Tsentr uchbovoi literatury*, Kyiv, Ukraine.
4. Illustrated annual report of PJSC “Motor Sich” (2015), [Online], available at: http://www.motorsich.com/rus/investors/ob_sob_ac/god_otch/ (Accessed 14 Nov 2018)
5. Illustrated annual report of PJSC “Motor Sich” (2014), [Online], available at: http://www.motorsich.com/rus/investors/ob_sob_ac/god_otch/ (Accessed 14 Nov 2018)

6. Illustrated annual report of PJSC “Motor Sich” (2013), [Online], available at: http://www.motorsich.com/rus/investors/ob_sob_ac/god_otch/ (Accessed 14 Nov 2018)
7. Illustrated annual report of PJSC “Motor Sich” (2012), [Online], available at: http://www.motorsich.com/rus/investors/ob_sob_ac/god_otch/ (Accessed 14 Nov 2018)
8. Illustrated annual report of PJSC “Motor Sich” (2011), [Online], available at: http://www.motorsich.com/rus/investors/ob_sob_ac/god_otch/ (Accessed 14 Nov 2018)

СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ СКЛАДОВОЮ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

**ПАВЛЮК ТЕТЯНА
СЕРГІЙВНА**, кандидат
економічних наук, старший
викладач кафедри
підприємництва, менеджменту
організацій та логістики,
Запорізький національний
університет, м. Запоріжжя

Актуальність досліджуваної теми можна пояснити зростанням значення інноваційної складової людського капіталу у розвитку нових технологічних процесів виробництва. Предметом дослідження є теоретико-методологічні аспекти інноваційної складової людського капіталу.

Метою статті є дослідження сучасних форм та методів управління формування та розвитку наявного людського капіталу підприємства.

Базовими принципами дослідження є структурно-функціональний аналіз, системно-порівняльний та аналітичний методи. Також було використано метод аналізу і синтезу, експертний, та абстрактно-логічний.

Наукова значущість статті полягає в дослідженні сучасних методів управління інноваційною складовою людського капіталу, з метою підвищення ефективності використання наявного людського капіталу підприємства. В якості висновків, у дослідженні наводяться рекомендації щодо використання сучасних інструментів управління людським капіталом фірми, з метою збільшення його інноваційності. Ці рекомендації можна використати у практичній діяльності підприємств України, задля збільшення ефективності використання людського капіталу та збільшення прибутків організацій, завдяки використанню новітніх інноваційних технологій виробництва.

Ключові слова: інноваційний людський капітал, економічний розвиток, підприємництво, сучасні методи управління.

СОВРЕМЕННЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА

Актуальность исследуемой темы можно объяснить ростом значения инновационной составляющей человеческого капитала в развитии новых технологических процессов производства. Предметом исследования является теоретико-методологические аспекты инновационной составляющей человеческого капитала.

Целью статьи является исследование современных форм и методов управления формирования и развития имеющегося человеческого капитала.

Базовыми принципами исследования является структурно-функциональный анализ, системно-сравнительный и аналитический методы. Также был использован метод анализа и синтеза, экспертный, и абстрактно-логический.

Научная значимость статьи заключается в исследовании современных методов управления инновационной составляющей человеческого капитала, с целью повышения эффективности использования имеющегося человеческого капитала. В качестве выводов, в исследовании приводятся рекомендации по использованию современных инструментов управления человеческим капиталом фирмы, с целью увеличения его инновационной составляющей.

**ПАВЛЮК ТАТЬЯНА
СЕРГЕЕВНА**, кандидат
экономических наук, старший
преподаватель кафедры
предпринимательства,
менеджмента организаций и
логистики, Запорожский
национальный университет, г.
Запорожье

Эти рекомендации можно использовать в практической деятельности предприятий Украины, направленные на увеличение эффективности использования человеческого капитала и увеличения доходов организаций, благодаря использованию новейших инновационных технологий производства.

Ключевые слова: инновационный человеческий капитал, экономическое развитие, предпринимательство, современные методы управления.

CURRENT OPPORTUNITIES OF MANAGEMENT OF INNOVATIVE COMPLEX OF HUMAN CAPITAL

TETIANA PAVLUIK, *PhD in Economic, Senior Lecturer of the Department of Entrepreneurship, Management of Organizations and Logistics, Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, Ukraine*

Purpose. The paper purpose is study modern forms and methods of managing the formation and development of available human capital of the enterprise.

Design/methodology/approach. The basic principles of the study are structural-functional analysis, system-comparative and analytical methods. Also, the method of analysis and synthesis, expert, and abstract-logical were used.

Findings. The subject of the study provides recommendations on the use of modern human capital management tools in order to increase its innovation. These recommendations can be used in practical activities of Ukrainian enterprises, in order to increase the efficiency of using human capital and increase profits of organizations, thanks to the use of the latest innovative production technologies.

Research limitations/implications. The article clearly identifies the main modern methods of management of innovative human capital in order to increase the efficiency of its use and improve its quality.

Originality/value. The scientific significance of the article is the study of modern methods of managing the innovative component of human capital, in order to increase the efficiency of the use of available human capital.

Keywords: *innovative human capital, economic development, entrepreneurship, modern methods of management.*

Постановка проблеми. Науково-технічний прогрес та удосконалення сучасних інноваційних можливостей підприємств, структур, організацій та, навіть галузей країни, вимагає нового підходу до сприйняття та використання людського потенціалу. Саме наявністю інноваційної складової людського капіталу пояснюється актуальність та важливість проблеми управління та збільшення ефективності використання наявного на підприємстві людського капіталу. Вивчення впливу та значущості людського капіталу, здатного використовувати та проваджувати новітні інноваційні технології набуває особливого значення для подальшого продуктивного

розвитку підприємств в сучасних умовах трансформаційних перетворень економіки нашої країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання залучення, використання та розвитку людського капіталу були розглянуті і дослідженні багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими. Так, проблемам розвитку, інновацій та інвестицій у людський капітал було присвячено праці О. Амосова, А. Дегтяра, В. Негоди, Л. Ільча, Г. Ялового, О. Білецького, А. Семикіної, І. Дерун, А. Лазаревої, К. Саколюка, Л. Шитікової, Т. Шульца, Г. Беккера, Р. Короленко, Т. Ящук та інших.

Хоча в роботах багатьох науковців було розглянуто безліч проблемних питань, стосовно управління та розвитку людського капіталу, однак питання саме управління інноваційною складовою людського капіталу є недостатньо вивченим і тому потребує додаткової уваги з урахуванням зростання актуальності цього питання.

Постановка завдання. Метою наукової статті є дослідження інноваційної складової людського капіталу, шляхів та методів її управління. Для досягнення поставленої мети було вирішено такі завдання: проаналізовано теоретичне визначення поняття людського капіталу та його інноваційної складової; розглянуто особливості сучасного інноваційного розвитку, який активно використовується на підприємствах, завдяки людському капіталу; досліджено питання основних методів та шляхів управління людським капіталом, який являє собою інноваційну складову підприємств України.

Виклад основних результатів. Для економіки України та для українських підприємств, зокрема, поняття людський капітал є досить новим та недостатньо активно використовується в процесі господарської діяльності. Хоча, в умовах сучасного розвитку світового господарства, в часи, коли відбуваються значні трансформаційні зрушення, інтеграційні та інтернаціональні процеси, поняття та розвиток людського капіталу набувають нового значення як для підприємств так і для економіки всієї країни в цілому. Поняття людський капітал невідривно пов'язано із певною сукупністю розумових, фізичних та підприємницьких здібностей, знань, досвіду, навичок особистості, що може бути використано на підприємстві у процесі виробництва товарів та послуг. Багато вчених зазначають, що людський капітал – це сформований, накопичений або розвинений у результаті залучення різного роду інвестицій та накопичений особою її власний запас знань, навичок, досвіду, здоров'я, здібностей, мотивацій, які кожна людина може цілеспрямовано використовувати в різних сферах

суспільного виробництва і, тим самим, сприяти зростанню ефективності та продуктивності праці. Слід також зазначити, що людський капітал може бути розглянутим в трьох різних аспектах його використання. Перш за все – це особистісний рівень – тобто рівень окремого індивіда, що має необхідний запас знань та компетентностей, також має сили та можливість використовувати ці знання та навички задля задоволення власних потреб. Другий рівень – це рівень окремого підприємства. Тобто, мається на увазі вже не окрема особа, а цілий штат працівників фірми чи установи, які володіють необхідними знаннями, навиками, повноваженнями та можливостями, які використовуються підприємством для отримання прибутку, в процесі здійснення господарської діяльності, третій рівень – це рівень держави – це найширший рівень, який охоплює всю сукупність працюючого населення країни, яке використовується для покращення економічного стану та нарощування обсягів ВВП держави в цілому.

Говорячи про інноваційну складову людського капіталу, необхідно підкреслити, що на сьогодні, коли країни поступово переходять до постіндустріального типу суспільства, інновації та технології стали відігравати вирішальну роль як у розвитку економіки країни в цілому, так і у розвитку виробничої та збутової діяльності окремих підприємств. Використання новітніх технологій на підприємствах країни, вимагає і нового якісного складу людського капіталу, що задіяний на цьому підприємстві. Активний розвиток державної інноваційної системи неодмінно передбачає розвиток інноваційної культури, тобто розвиток рівня знань, навичок та компетентностей кадрів високої кваліфікації. Тобто, можемо зазначити, що в сучасних умовах залучення новітніх технологій на підприємствах, необхідною умовою подальшого ефективного зростання та розвитку виробництва та налагодження роботи організацій, стає необхідність вдосконалення інноваційної складової людського капіталу. Це може передбачати формування та

розвиток цілої системи певних форм та методів професійної освіти та підготовки кадрів. В свою чергу, це повинно забезпечити покращення якості людського капіталу, який буде в змозі працювати з новітніми технологіями та інноваціями.

На цьому етапі постає питання дослідження методів управління такою інноваційною складовою людського капіталу. Так, науковці зазначають, що формування, розвиток та використання інноваційного людського капіталу, потребує нових підходів до його управління. Серед головних чинників, що складають сучасну систему управління людським капіталом на підприємствах, можна виділити наступні: система мотивації, лідерство, сучасний стиль управління, визначення пріоритетів та задоволення потреб індивідуума, корпоративна культура, соціальне партнерство, самовдосконалення, саморозвиток та інші. Для ефективного управління процесами формування та розвитком інноваційної складової людського капіталу доцільним є задоволення як матеріальних та соціальних потреб людини, так і її духовних потреб, а також підвищення її професійної освіти, та сприяння розвитку її вмінь та здібностей. Саме такий підхід в управління інноваційним людським капіталом дасть можливість розвинути інноваційну та технологічну діяльність підприємств та держави в цілому.

Нагадаємо, що Україна має значний потенціал наявного людського капіталу та високі показники можливого розвитку майбутнього інноваційного та людського капіталу. Так, за показниками глобального індексу людського капіталу, Україна у 2017 р. На 27му місці зі 130 країн, із показником 71,27 баллів зі 100 можливих. Нагадаємо, що глобальний індекс людського капіталу фактично – це наявність людей в країні, які володіють знаннями та здібностями, що представляють собою цінність у глобальній економічній системі. Такий показник дає можливість створити цілісну картину як наявного так і потенційного людського капіталу країни. Зазначимо, що серед основних показників,

які враховуються при складанні глобального індексу людського капіталу наша країна показала майже найкращі показники існуючого стану та можливості її розвитку за рівнем грамотності (99,98 балів) та освіченість (100 балів). Хоча два показники в нашій країні за цим індексом гірші, а саме – це рівень безробіття та якість підготовки фахівців. Ось тут вже і бачимо основну проблему – а саме – недостатньо ефективно налагоджена система управління формування та розвитку людського капіталу.

Поглянемо на показники України в інших глобальних індексах, що тісно пов'язані із розвитком інноваційної складової людського капіталу (таблиці 1).

Таблиця 1

Показники України в основних глобальних індексах світу у 2017р.

Індекс	Місце України/ всього місць
Глобальний індекс інновацій	50/127
Глобальний показник миру	154/163
Здоров'я та початкова освіта	53/137
Індекс добробуту	95/173
Індекс економічної свободи	150/180
Індекс знання англійської мови	47/80
Індекс інновацій Bloomberg	46/50
Індекс конкурентноспроможності	81/137
Індекс конкур-ті: Вища освіта	35/137
Індекс людського капіталу	24/130
Індекс людського розвитку	84/187
Індекс процвітання	112/149
Індекс соціального прогресу	64/128
Індекс сприйняття корупції	130/180
Індекс щастя	138/156
Міжнародний індекс щастя	70/140
Свобода у світі	107/195

Аналізуючи таблицю, можемо зазначити, що показники економіки України демонструють великий потенціал розвитку, однак існує безліч проблем, від удосконалення інновацій, відвищення рівня добробуту населення до загального показника щастя та процвітання. Отже, все це свідчить про недостатній рівень

інвестування у розвиток людського капіталу, особливо в його інноваційну складову. Виходячи з цього, можемо стверджувати, що така ситуація складається з причини недостатньо ефективного та грамотного управління людськими капіталом підприємств нашої країни.

Задля налагодження ефективної системи управління інноваційного людського капіталу, необхідним є забезпечення двох основних складових цього процесу. Перш за все – це налагодження ефективного формування людського капіталу підприємства, а з іншого боку – це налагодження цілої сукупності заходів щодо підвищення рівня кваліфікації та якості людського капіталу, що відповідає вимогам інноваційного розвитку підприємства. Для досягнення першого завдання – тобто для формування якісно-нового складу людського капіталу фірми, необхідним є формування мотиваційних заходів, що сприятимуть задоволенню основних потреб потенційних робочих кадрів на підприємстві. Для підвищення якості вже існуючого людського капіталу, набір заходів повинен бути дещо ширшим. Такі заходи повинні включати інвестиційні вклади в освіту, підвищення рівня кваліфікації працівників, мотивацію саморозвитку та самовдосконалення, а також збільшення ефективності віддачі від людських ресурсів, що використовуються підприємством.

В цілому усі основні методи та інструменти управління розвитком інноваційного людського капіталу можна згрупувати наступним чином: науковотехнічні, організаційно-комунікаційні, фінансовоекономічні інструменти.

Таким чином, можемо стверджувати, що з метою подальшого розвитку інноваційної складової людського капіталу необхідно розробити цілу низку заходів та рекомендацій, щодо покращення системи ефективного управління інноваційним людським капіталом для подальшого розвитку ефективності роботи підприємств та економіки країни в цілому.

Висновки. Як висновки зазначимо, що серед основних заходів, що можна рекомендувати для збільшення ефективності управління формуванням та розвитком інноваційного людського капіталу зазначимо наступні:

- вкладання достатньої кількості коштів у підготовку висококваліфікованих кадрів;
- інвестування в охорону здоров'я наявного на підприємстві людського капіталу;
- розробка ефективної системи мотиваційних заходів робітників інноваційної сфери, включаючи премії, можливості кар'єрного зростання, високий рівень заробітної плати, забезпечення соціальними пільгами та інше, з метою змею збільшення;
- забезпечення інфраструктури підприємства та комфортних умов праці робочих кадрів;
- забезпечення здорового сприятливого емоційного клімату робітників підприємства.

Список використаних джерел:

1. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2013 році. стат. зб., відп. за вип. О. О. Кармазіна. Київ. Держстат України, 2014. 314 с.
2. Дороніна О., Білецький О. Інвестування в людський капітал як провідний чинник зростання конкурентоспроможності економіки. Вісник Донецького національного університету. Серія В. Економіка і право. №2, 2014. URL: <http://jvestnik-c.donnu.edu.ua/article/view/610> (дата звернення 02.12.2018)
3. Лазарева А.П. Формування та управління людським капіталом. Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальна власність. В.1. Т.2, 2013. С. 151 – 154
4. Мороз О. С. Управління людськими ресурсами: навчальний посібник. Запоріжжя: ЗДІА, 2015. 324 с.
5. Офіційний сайт Світового банку. URL: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&series=NE.EXP.GNFS>.

D.ZG&country=WLD (Дата звернення 01.12.2018)

6. Офіційний сайт ЮНКТАД URL: <https://unctad.org/en/Pages/Home.aspx> (дата звернення 05.12.2018)

7. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 02.12.2018)

c.donnu.edu.ua/article/view/610 (Accessed 02.12.2018)

3. Lazareva A.P. (2013), "Formation and management of human capital", *Theoretical and practical aspects of economics and intellectual property*. Т.2. 2013. pp. 151-154

4. Moroz O. S. (2015), "Human Resource Management: Textbook". Zaporozhye: ZDIA. 2015. 324 pp.

5. World Bank official website. URL: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&series=NE.EXP.GNFS.KD.ZG&country=WLD> (Accessed 12.01.2018)

6. Official site of UNCTAD URL: <https://unctad.org/en/Pages/Home.aspx> (Accessed 05.12.2018)

7. Official site of the State Statistics Committee of Ukraine. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 02.12.2018)

REFERENCES:

1. Scientific and innovative activity in Ukraine in 2013. stat Sb., off. for the issue O. O. Karmazin. Kiev. Gosstat of Ukraine. (2014). 314 с.

2. Doronina O., Beletsky O.(2014). Investing in human capital as a leading factor in the growth of the competitiveness of the economy. Bulletin of Donetsk National University. Series B. Economics and Law. No. 2 2014. URL: <http://jvestnik->

СТВОРЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ АГРОПРОМИСЛОВОГО КЛАСТЕРУ У ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ

ПУЛИНА ТЕТЯНА

ВЕНІАМІНІВНА, доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту, Запорізький національний технічний університет, м. Запоріжжя

ХМАРА НАТАЛІЯ

ОЛЕКСАНДРІВНА, аспірант, Запорізький національний технічний університет

СКРИПКА НАТАЛІЯ

ОЛЕКСІВНА, магістр, Запорізький національний технічний університет, м. Запоріжжя

Актуальність досліджуваної теми зумовлена необхідністю підвищення рівня вагемого виробничого потенціалу агропромислового комплексу Запорізької області, та збільшення внеску області у економіку України. Предметом дослідження є теоретичні та методологічні підходи формування концепції агропромислового кластеру.

Метою статті є створення концепції агропромислового кластеру у Запорізькій області.

Для досягнення поставленою мети використовувались статистичний, розрахунковий, синтезуючий, узагальнюючий та описовий метод дослідження.

В кінці дослідження було доведено, що створення концепції агропромислового кластеру в області сприятиме більшій ефективності формалізації кластерної ініціативи, та скороченню фінансових та часових витрат.

Наукова значущість роботи полягає в дослідженні процесу створення концепції агропромислового кластеру з урахуванням особливостей розвитку економічної діяльності в Україні. Як висновок роботи, для покращення становища агропромислового комплексу Запорізької області, пропонується створити кластер з виробництва олії, на базі все існуючих підприємств. Якщо застосувати цей метод у практиці, то підвищаться показники агропромислового комплексу області, як це було представлено у інших областях України.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, кластер, регіон, сільське господарство, сектор, кластерні структури, розвиток.

СОЗДАНИЕ КОНЦЕПЦИИ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КЛАСТЕРА В ЗАПОРОЖСКОЙ ОБЛАСТИ

Актуальность исследуемой темы обусловлена необходимостью повышения уровня весомого производственного потенциала агропромышленного комплекса Запорожской области и увеличение вклада области в экономику Украины. Предметом исследования являются теоретические и методологические подходы формирования концепции агропромышленного кластера.

Целью статьи является создание концепции агропромышленного кластера в Запорожской области. Для достижения поставленной цели использовались статистический, расчетный, синтезирующий, обобщающий и описательный метод исследования.

ПУЛИНА ТАТЬЯНА

ВЕНИАМИНОВНА, доктор экономических наук, профессор кафедры менеджмента, Запорожский национальный технический университет

ХМАРА НАТАЛЬЯ

АЛЕКСАНДРОВНА, аспирант, Запорожский национальный технический университет

СКРИПКА НАТАЛЬЯ

АЛЕКСЕЕВНА, магистр, Запорожский национальный технический университет

В конце исследования было доказано, что создание концепции агропромышленного кластера в области будет способствовать большей эффективности формализации кластерной инициативы, и сокращению финансовых и временных затрат.

Научная значимость работы заключается в исследовании процесса создания концепции агропромышленного кластера с учетом особенностей развития экономической деятельности в Украине. Как вывод работы, для улучшения положения агропромышленного комплекса Запорожской области, предлагается создать кластер по производству масла, на базе все существующих предприятий. Если применить этот метод в практике, то повысятся показатели агропромышленного комплекса области, как это было представлено в других областях Украины.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, кластер, регион, сельское хозяйство, сектор, кластерные структуры, развитие.

THE CREATION OF THE CONCEPT AGRO-INDUSTRIAL CLUSTER IN THE ZAPORIZHZHIA REGION

TETIANA PULINA, *Doctor of Economics, Professor of Management Department, Zaporizhzhia National Technical University, Zaporizhzhia*

NATALIA KHMARA, *postgraduate, Zaporizhzhia National Technical University, Zaporizhzhia*

NATALIA SKRIPKA, *master student, Zaporizhzhia National Technical University, Zaporizhzhia*

Purpose. The purpose of the article is to create a concept for the agricultural and industrial cluster and it is to improve the economic potential of the Zaporizhzhia region.

Design/methodology/approach. In order to achieve the goal popular methods of research were used. Such statistical, computational, synthesizing, generalizing and descriptive research method were applied.

Findings. At the end of the study, it was approved that the concept of an agricultural and industrial cluster in the region would contribute to a greater effectiveness of the cluster initiative formation and it would reduce financial and time costs.

There are several cluster associations in the Zaporizhzhia. They are a cluster for the production of honey, dairy products, and the association of well-known food brands. But their value is not great enough for the agricultural and industrial complex of the region. Therefore, in order to improve the complex and the economy of the region as a whole, it is proposed to create a cluster for the production of oil, because sunflower itself occupies leading positions among the collected raw materials of the Zaporizhzhia region. This cluster is proposed to be created on the basis of all functioning enterprises.

Research limitations/implications. As it was showed by practice in other regions of Ukraine the creation of agricultural and industrial cluster associations increases the agricultural indicators in several times and it increases because of improvement of the economic situation of the regions. Therefore, the scientific significance of the work is to study the process of creating the concept of an agricultural and industrial cluster, taking into account the peculiarities of the development of economic activity in Ukraine.

Originality/value. In practice this method will increase the indicators of the agricultural and industrial complex of the region. The region's economy will grow not only due to metallurgy. The use of this method in other regions of Ukraine with a positive result of the increase of indicators is a good example to this.

Key words: agro-industrial complex, cluster, region, agriculture, sector, cluster structures, development.

Постановка проблеми. Глобалізація ринків, загострення конкуренції вимагають поєднання розрізнених, самостійно функціонуючих підприємств та організацій аграрного, промислового, інфраструктурного секторів економіки для раціональнішого використання природного, трудового, виробничого, інвестиційного потенціалів регіонів і територій країни. Для того щоб в Запорізькій області покращила агропромислові показники, треба виробляти конкурентоспроможну сільськогосподарську продукцію. В цьому питанні допоможе створення концепцій агропромислового кластеру. Концепції кластерні утворення агропромислового комплексу регіону, можуть стати основою для промисловців та сільгоспвиробників, яка допоможе більш ефективно реалізувати власний виробничий потенціал, а також значно покращити соціально-економічні показники розвитку регіону. Однак утворення концепцій в агропромисловому комплексі Запорізького регіону вивчені недостатньо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато праць вітчизняних та зарубіжних авторів присвячені формування та розвитку кластерних концепцій. Процес створення кластерних об'єднань підприємств згадується у роботах С. Соколенк, В. Прушківський, Ю. Владимиров, В. Теретьяк, І. Ступак та П. Сідун [1-4]. Кожен із авторів має свій погляд на концепцію створення агропромислового кластеру. Тому, треба заздалегідь що процес концепцій агропромислового кластеру є дискусійним та потребує подальшого опрацювання.

Постановка завдання. Визначити умови для створення концепції агропромислового кластеру у Запорізькій області.

Виклад основних результатів. Регіональні кластерні структури формуються за наявності зручного та чіткого організаційного процесу. Така методика впливає на методологічний підхід оцінки потенціалу створення регіонального кластеру та планування його діяльності з метою забезпечити стабільне функціонування та стійких темпів економічного розвитку регіону з

урахуванням кон'юнктури ринку та тенденцій розвитку.

На початку створення регіонального агропромислового кластеру треба визначити і регламентувати основні етапи формування кластерного утворення. На основі розглянутих підходів до формування кластерних структур нами запропоновано модель створення регіонального агропромислового кластеру (рис. 1) [3-6].

Перший кроком моделі є визначення пріоритетних напрямків для кооперації, що передбачає аналіз ступеню локалізації та спеціалізації, оцінку можливих точок зростання, дослідження наявної інфраструктури, а також аналіз характеру взаємодії між суб'єктами ринку. На наступному етапі відбувається ідентифікація можливих учасників кластеру та аналіз їх потенціалу.

Про неготовність до повноцінного об'єднання свідчить низький потенціал учасників, тому у цьому випадку рекомендовано створити агломерації

У протилежному випадку, якщо оцінка потенціалу можливих учасників позитивна варто перейти до наступного етапу створення регіонального агропромислового кластеру – формування групи лідерів та розвитку взаємозв'язків між ними. Якщо рівень взаємозв'язків між учасниками кластеру високий, то це дозволяє перейти до наступного етапу – формування єдиної стратегії розвитку.

Формування спільних проектів учасників та програм співробітництва – це наступний крок розвитку взаємовідносин. На даному етапі розвитку для фінансування спільних проектів в рамках кластерного утворення необхідним є пошук джерел інвестицій. Залежно від характеристики кожного окремого проекту регіонального агропромислового кластеру джерелами фінансування можуть бути приватні інвестиції, державні інвестиції (або пільги), а також державно-приватні інвестиції у рамках державно-приватного партнерства.

Моніторинг виконання проектів та оцінка діяльності кластерного утворення являється важливим етапом у даній моделі .

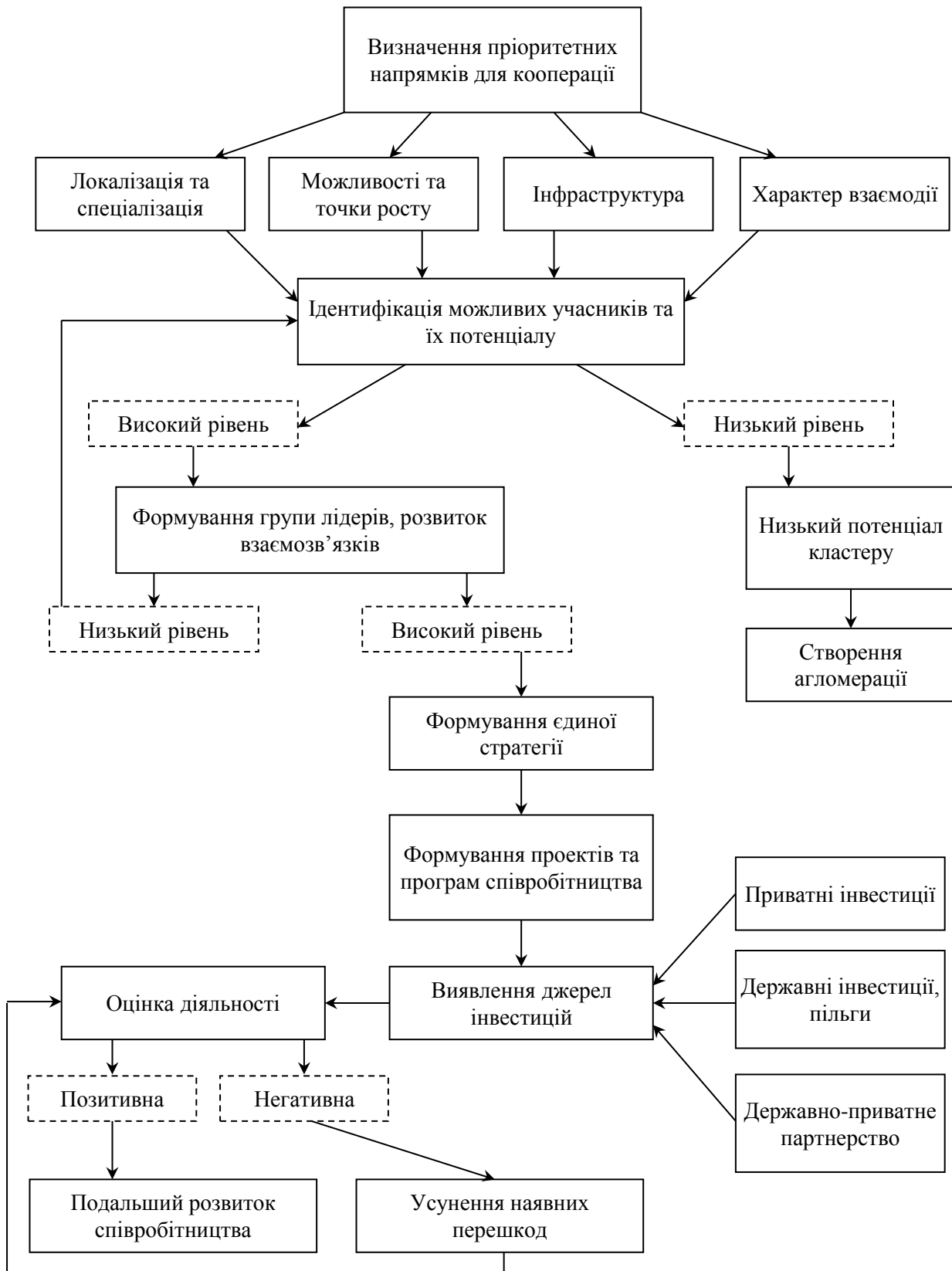

Рис. 1 Модель створення регіонального агропромислового кластеру

Якщо оцінка діяльності негативна то ідентифікуються наявні проблеми та перешкоди після чого вживаються заходи щодо їх усунення. Позитивна оцінка спільних проектів учасників та діяльності кластеру в цілому являється поштовхом для подальшого розвитку регіонального агропромислового кластеру.

Не менш важливим аспектом процесу формування регіональних кластерних структур у сфері АПК є визначення профільних напрямків (стволових секторів) регіонального кластерного утворення [7-8].

Визначення профільних напрямків полягає у оцінюванні обраного регіону на предмет його конкурентоспроможності та визначення потенційних точок зростання. Також головні галузі АПК регіону аналізуються на предмет порівняльної конкурентної стійкості за допомогою розрахунку коефіцієнтів локалізації (спеціалізації) та обирається галузь, яка заслуговує особливої уваги щодо створення кластеру.

Коефіцієнт локалізації (спеціалізації) розраховується як відношення питомої ваги регіону по даній галузі до питомої ваги регіону у ВВП країни. Якщо коефіцієнт локалізації (спеціалізації) більше або дорівнює одиниці, то дані галузі оцінюються, як галузі ринкової спеціалізації – в них є вже діючі кластери або їх створення є можливим.

Якщо оцінка діяльності негативна то ідентифікуються наявні проблеми та перешкоди після чого вживаються заходи щодо їх усунення. Позитивна оцінка спільних проектів учасників та діяльності кластеру в цілому являється поштовхом для подальшого розвитку регіонального агропромислового кластеру.

Не менш важливим аспектом процесу формування регіональних кластерних структур у сфері АПК є визначення профільних напрямків (стволових секторів) регіонального кластерного утворення.

Визначення профільних напрямків полягає у оцінюванні обраного регіону на

предмет його конкурентоспроможності та визначення потенційних точок зростання.

Також головні галузі АПК регіону аналізуються на предмет порівняльної конкурентної стійкості за допомогою розрахунку коефіцієнтів локалізації (спеціалізації) та обирається галузь, яка заслуговує особливої уваги щодо створення кластеру.

Коефіцієнт локалізації (спеціалізації) розраховується як відношення питомої ваги регіону по даній галузі до питомої ваги регіону у ВВП країни. Якщо коефіцієнт локалізації (спеціалізації) більше або дорівнює одиниці, то дані галузі оцінюються, як галузі ринкової спеціалізації – в них є вже діючі кластери або їх створення є можливим.

Розрахуємо коефіцієнт локалізації (спеціалізації) для окремих профільних напрямків сільського господарства Запорізької області [9-13].

$$K_c = \frac{a}{b} \quad (1.1)$$

де K_c – коефіцієнт локалізації (спеціалізації) галузі в регіоні;

a – частка регіону в обсязі випуску галузі;

b – частка регіону в обсязі валового регіонального випуску в країні.

Для розрахунку значення «а» застосуємо наступну формулу:

$$a = \frac{A}{B} \quad (1.2)$$

де a – частка регіону в обсязі випуску галузі;

A – обсяги виробництва сільськогосподарської продукції в Запорізькій області;

B – загальний обсяг виробництва сільськогосподарської продукції в Україні.

Данні для розрахунку цього коефіцієнту наведенні у таблиці 1.

Таблиця 1

Обсяг виробництва сільськогосподарської продукції в Запорізькій області за 2016 р. [7,8]

Профільні напрямки сільського господарства	Запорізька обл.,	Україна
Зернові та зернобобові культури (тис. т.)	2624,4	66088
Насіння соняшнику (тис. т.)	985,2	13626,9
Картопля (тис. т.)	263,7	21750,3
Овочі (тис. т.)	391,4	9414,3
М'ясо (тис. т.)	79,1	3271,6
Молоко (тис. т.)	259,5	10381,5
Яйця (млн. шт.)	701,6	15100,1

Для розрахунку значення «b» застосуємо наступну формулу:

$$b = \frac{D}{C} \quad (1.3)$$

Де В – частка регіону в обсязі валового випуску в країні;

D – обсяг валового регіонального випуску Запорізької області;

C – загальний обсяг валового регіонального випуску України.

Данні для розрахунку цього коефіцієнту наведені в таблиці 2.

Таблиця 2

Обсяг валового регіонального випуску продукції [6]

Обсяг валового регіонального випуску	Показник
Запорізька обл.	104323
Україна	2385367

Тепер можемо розрахувати коефіцієнт локалізації (спеціалізації) галузі в регіоні.

Для розрахунку всіх коефіцієнтів нами було використано статистичні данні за 2016 рік.

Результати розрахунку коефіцієнта локалізації (спеціалізації) галузі в регіоні представлені у табл. 3.

Таблиця 3

Коефіцієнт спеціалізації сільського господарства в Запорізькій області

Профільні напрямки сільського господарства	Коефіцієнт a	Коефіцієнт b	Коефіцієнт спеціалізації галузі в регіоні (K _C)
Зернові та зернобобові культури	0,0397	0,0437	0,91
Насіння соняшнику	0,0722	0,0437	1,66
Картопля	0,0121	0,0437	0,28
Овочі	0,0415	0,0437	0,94
М'ясо	0,0243	0,0437	0,56
Молоко	0,0250	0,0437	0,57
Яйця	0,0465	0,0437	1,06

Виходить із аналізу порівняльної конкурентної стійкості найвищу ступінь локалізації (спеціалізації) має виробництво соняшнику. Тому саме ця галузь має стати

основним ствольним сектором регіонального агропромислового кластеру в Запорізькій області, також високий рівень конкурентної стійкості має виробництво зернових та

зернобобових сільгоспкультур (пшениці, ячменю, кукурудзи тощо). Також, доцільним в регіоні, з точки зору порівняльної конкурентної стійкості, можна вважати розвиток птахівництва та вирощування овочів.

З аналізу видно, що виробництво картоплі, м'яса та молока мають низький рівень самозабезпечення, тому дані профільні напрямки сільського господарства, в рамках регіонального агропромислового кластеру у Запорізькій області, потребують розвитку.

Основними елементами ствольних секторів агропромислового кластеру виступають супідрядні між собою центри (ядра). Сукупністю точок росту – це і є економічне ядро профільного напрямку регіонального агропромислового кластеру. Ядро - це один або декілька сільськогосподарських або промислових підприємств, які у процесі виробничої діяльності довели перспективність подальшого розвитку виробництва. Середні в малі підприємства зазвичай сконцентровано біля ядра, а також постачальники й інфраструктурні підприємства, що забезпечують технологічний ланцюжок.

Території регіонального економічного простору, де знаходяться великі профільні підприємства агропромислового комплексу, виступають як полюси концентрації факторів виробництва і фінансових ресурсів, що забезпечують ефективну віддачу інвестицій у границях даного регіону. В таких умовах інтеграція підприємств АПК формує полюси економічного росту. Створює умови для інвестування капіталу замість його розподілу по підприємствах агропромислового комплексу.

Крім того, економічна доцільність розвитку агропромислових кластерів для сільськогосподарських виробників з більшою технічною відсталістю сільськогосподарського виробництва в порівнянні з промисловістю, пов'язана з специфікою сільськогосподарського виробництва, його соціальною значимістю,

необхідністю підвищення конкурентоспроможності продукції.

Кожний профільний напрямок сільського господарства регіонального агропромислового кластеру як система працює на відповідний готовий продукт – пропонуючи безпосередньо сільськогосподарську продукцію, або результат її переробки. Однак, кінцевий продукт виробництва кластеру – це не тільки сам продукт (тобто його фізична частина), але й сума необхідних споживчих якостей, тобто цінність, що властива даному продукту (упакування, умови постачання тощо).

Тому умовно кожний профільний напрямок сільського господарства регіонального агропромислового кластеру можна поділити на дві підсистеми:

- підсистема формування цінності продукту і взаємодії з ринком;
- підсистема забезпечення і підтримки формування цінності продукту.

Перша підсистема включає три сектори:

- сільське господарство – до якого входитимуть фермерські господарства та підприємства;
- переробка – до якого входитимуть переробні підприємства;
- торгівля – до якого входитимуть учасники, що здійснюють просування продуктів до безпосередніх споживачів через торговельно-збутову мережу кластеру.

Друга підсистема призначена для надання послуг, спрямованих на забезпечення і підтримку цінності продуктів відповідними інституціями. Вона включає наступні сектори:

- сектор розробки та впровадження інновацій;
- сектор фінансового супроводження;
- сектор страхового супроводження;
- сектор постачальників;
- сектор ремонтного та технічного супроводження;
- сектор юридичного супроводження та аудиту;
- сектор науково-освітнього забезпечення;
- сектор рекламно-інформаційного супроводження.

Зупинимось більш детально на визначенні учасників профільного напрямку сільського господарства регіонального агропромислового кластеру у Запорізькій області – «Виробництво олійних культур», як найбільш потужного напрямку сільського господарства в регіоні.

До сектору сільське господарство доцільно включити провідні фермерські господарства, що мають спеціалізацію на розвинутому виробництві соняшнику із річним обсягом виробництва від 1 000 тонн. Зокрема: Фермерське господарство «Таврія-Скіф», ТОВ «Агрофірма «Нива», ПрАТ «Райз-Максимко», ТОВ «СПП Лана», ТОВ «Агрофірма «Україна», ТОВ «Агрофірма «Комунар», ТОВ «Олександрівка», ТОВ «Агрофірма «Ольвія», Фермерське господарство «СТЕМ» тощо [14].

Сектор переробка складатимуть провідні галузеві переробні підприємства регіону, зокрема:

- ПАТ «Пологівський олійноекстракційний комбінат»
- ПАТ «Запорізький оліяжиркомбінат»
- ПАТ «Мелітопольський олійноекстракційний завод»
- ТОВ «ЛАКОМКА 2010»
- ТОВ «Агропроінвест 08» та інші [15].

Сектор торгівля включатиме учасників, які займатимуться безпосередньо дистрибуцією соняшнику, зокрема сприятиме цьому створення оптового ринку сільськогосподарської продукції, а також до складу ввійдуть підприємства, що забезпечують товаротранспортну логістику, зокрема такі – ТОВ СП «Нібулон» (перевантажувальний термінал потужністю 75,2 тис. тонн відвантаження зернових та олійних культур на річковий транспорт у м. Кам'янка-Дніпровська), Фермерське господарство «Таврія-Скіф» (2 000 тонн одночасного зберігання), ТОВ «Терра-Вест» (3 400 тонн одночасного зберігання) та інші.

Сектор розробки та впровадження інновацій складатимуть Український науково-дослідний інститут олій та жирів, Інститут олійних культур УААН,

Верхньохортицька державна сортовипробувальна станція, ДП НЕБ «Еліта», які є основними базовими підприємствами в регіоні по відпрацюванню технологій вирощування сільськогосподарських культур, випробуванню гібридних сортів сільськогосподарських культур та захисту рослин.

Інші сектора, а саме фінансового, страхового, рекламно-інформаційного, юридичного супроводження та аудиту, сектор постачальників, ремонтного та технічного супроводження, освітнього та професійного забезпечення мають бути спільними для всіх профільних напрямків сільського господарства регіонального агропромислового кластеру у Запорізькій області, що сприятиме зниженню невиробничих витрат, сприятиме більш ефективному обміну інформаційними, фінансовими та іншими ресурсами між учасниками кластеру.

Висновки. За результатами дослідження було розроблено концепцію створення регіонального агропромислового кластеру в Запорізькій області. Визначення і регламентація основних етапів формування кластерного утворення сприятиме більш ефективній формалізації кластерної ініціативи, сприятиме скороченню фінансових та часових витрат.

На основі аналізу порівняльної конкурентної стійкості нами визначено профільний напрямок сільського господарства регіонального агропромислового кластеру у Запорізькій області – «Виробництво олійних культур». Саме цей напрямок найбільш потужного серед сільського господарства в регіоні.

Для покращення діяльності агропромислового комплексу, та посилення запропонованої концепції, пропонується створити кластер з виробництва олії, на базі ПАТ «Пологівського олійноекстракційного заводу» та ПАТ «Запорізького олійно-жирового комбінату».

Список використаних джерел:

1. Соколенко С. И. Пути кластеризации экономики с целью повышения конкурентоспособности Запорожской области. URL:

<http://ucluster.org/universitet/klastery-ukraina/2010-study>

2. Владимиров Ю. Л., Третьяк В. П. О классификации кластеров предприятий. Альманах «Наука, Инновации, Образование», 2008. Вып. 7. С.72–86.

3. Ступак І. О., Сідун П.В. Стратегічне управління конкурентоспроможністю кластера як основа довготермінового розвитку економіки. Інноваційна економіка, 2012. № 12[38]. С.58.

4. Прушківський В. Г., Бурма С.І. Основні етапи формування інноваційної моделі регіону на основі кластерного підходу. Економічний простір: Збірник наукових праць. Дніпропетровськ: ПДБАБА, 2011 №55. С.132 – 138.

5. Пуліна Т.В. Оцінка впливу факторів внутрішнього середовища при створенні кластерних об'єднань підприємств харчової промисловості. Агросвіт, 2015. № 5 С. 11-18.

6. Пуліна Т. В. Оцінка умов створення кластерного механізму інтеграції підприємств Запорізького регіону. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. Запоріжжя : ГУ „ЗІДМУ”, 2012. № 3. С. 90–96 (0,63 д.а.).

7. Пуліна Т. В. Реінжиніринг як інструмент інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств харчової промисловості : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.06.01; НУХТ. Київ, 2006. 19 с.

8. Пуліна Т. В. Інформаційне забезпечення створення та розвитку кластерних об'єднань підприємств харчової промисловості. Бізнес Інформ, 2013. №5. С. 145–152 (0,67 д.а.)

9. Статистичний збірник Регіони України 2017; За ред. І. Є. Вернера, Державний комітет статистики України. Київ: Державний комітет статистики України, 2017. Ч.2. 687 с.

10. Валовий регіональний продукт за 2016 рік // Головне управління статистики у

Запорізькій області, 2018. Експрес випуск № 62/0/02.5вн-18. URL:

<http://www.zp.ukrstat.gov.ua/index.php/express>

11. Виробництво основних видів продукції тваринництва за регіонами у 2016 році. Державний комітет статистики України. URL: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2016/sg/sg_reg/vop/vop_u/vop1216_u.html

12. Виробництво основних сільськогосподарських культур за регіонами у 2016 році // Державний комітет статистики України. URL: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2016/sg/sg_reg/vz_reg/vz_u/vz12_u.html

13. Реєстр осіб, які здійснюють господарську діяльність, пов'язану з виробництвом та обігом об'єктів регулювання 2017 рік. Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживача. URL:

<http://consumer.gov.ua/>

14. Полякова Н.М. Кластеризація як економічний інструмент до вирішення екологічних проблем в АПК регіону. Інноваційна економіка, 2011. №1. С. 248 – 251.

15. Регіональна економіка та просторовий розвиток. Том 1. Л.Е. Лимонов. URL: https://stud.com.ua/24438/ekonomika/regionaln_a_ekonomika_teorija_modeli_i_metodi

REFERENCES:

1. Sokolenko, S. Y., (2010), “Ways of clustering the economy in order to increase the competitiveness of the Zaporozhye region”, *Klasterni doslidzhennia*, [Online], available at <http://ucluster.org/universitet/klastery-ukraina/2010-study>, (Accessed November 2010).

2. Vladymyrov Ju. L and Tretjjak V. P, (2008), “On the classification of clusters of enterprises”, *Aljmanakh “Nauka, Ynnovacyu, Obrazovanye”*, vol. 7, pp.72-86.

3. Stupak I. O and Sidun P.V., (2012), “Strategic management of the cluster's competitiveness as a basis for long-term economic development”, *Innovatsijna ekonomika*, vol. 12 (38), pp. 58

4. Prushkivskyj V. Gh. and Burma S.I., (2011), "Fundamentals of form-making innovational model of the region based on the cluster basis", *Ekonomichnyj prostir: Zbirnyk naukovykh prats*, vol. 55, pp.132-138.
5. Pulina T.V., (2015), "Assessment of the influence of factors of the internal environment when creating cluster associations of food industry enterprises", *Ahrosvyt*, vol. 5, pp 11-18.
6. Pulina T.V., (2012), "Assessment of the conditions for the creation of a cluster mechanism for the integration of enterprises in the Zaporizhzhya region", *Derzhava ta rehiony. Seria: Ekonomika ta pidpriemnytstvo*, vol. 3, pp. 90-96
7. Pulina T.V., (2006), *Reinzhyrnyh iak instrument innovatsijno-investytsijnoi diial'nosti pidpriemstv kharchovoi promyslovosti : avtoref. dys... kand. ekon. nauk : 08.06.01, [Reengineering as an instrument of innovation and investment activity of food industry enterprises: author's abstract. Dis ... Cand. econ Sciences: 08.06.01], NUKhT, Kyiv, Ukraine*
8. Pulina T.V., (2013), "Information support for creation and development of cluster associations of food industry enterprises", *Biznes Inform*, vol. 5, pp. 145-152/
9. Verner I. Je., (2017), *Statystychnyj zbirnyk Rehiony Ukrainy 2017, [Statistical collection of Regions of Ukraine 2017], Derzhavnyj komitet statystyky Ukrainy, Kyiv, Ukraine.*
10. Main Department of Statistics in Zaporizhzhya Oblast, (2018), "Gross Regional Product for 2016", [Online], available at: <http://www.zp.ukrstat.gov.ua/index.php/express> (Accessed 14 August 2018).
11. State Committee of Statistics of Ukraine, (2018), "Production of the main types of livestock products by regions in 2016", [Online], available at: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2016/sg/sg_reg/vop/vop_u/vop1216_u.htm (Accessed 18 August 2018).
12. State Committee of Statistics of Ukraine, (2018), "Production of main crops by regions in 2016", [Online], available at: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2016/sg/sg_reg/vz_reg/vz_u/vz12_u.html (Accessed 20 August 2018).
13. State Service of Ukraine for Food Safety and Consumer Protection, (2018), "Register of persons engaged in the economic activity related to the production and circulation of objects of regulation in 2017", [Online], available at: <http://consumer.gov.ua> (Accessed 10 September 2018).
14. Poljakova N.M., (2011), "Clustering as an economic tool for solving environmental problems in the agro-industrial complex of the region", *Innovacijna ekonomika*, vol. 1, pp. 248-251.
15. Lymonov L.E., (2015), "Regional economy and spatial development. Vol.", [Online], available at: https://stud.com.ua/24438/ekonomika/regionalna_ekonomika_teorija_modeli_i_metodi, (Accessed 10 November 2018)

РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ КРИПТОВАЛЮТ ЯК НОВИЙ ІНСТРУМЕНТ СБЕРЕЖЕННЯ ФІНАНСІВ ПРИВАТНИХ ОСІБ

**ПРОЦЕНКО ВЛАДИСЛАВ
ОЛЕГОВИЧ**, *магістрант
Запорізького національного
університету, м. Запоріжжя*

**ГУРЖІЙ НАТАЛІЯ
МИКОЛАЇВНА**, *доктор
економічних наук, доцент,
професор кафедри
підприємництва,
менеджменту організацій та
логістики, Запорізький
національний університет,
м. Запоріжжя*

Нові технології потребують ретельного вивчення. Особливо, якщо технології стосуються сфери грошових коштів. Станом на сьогодні, криптовалюта виступає як інноваційний інструмент збереження і накопичування грошей для приватних осіб. Проте, інноваційний спосіб збереження і накопичення грошей обіцяє приватній особі багато ризиків. Задля уникнення ризиків, кожна особа, яка розпочинає роботу з криптовалютою, має проводити процеси ризик-менеджменту. Тільки після цього, ґрунтуючись на виявлених ризиках і методах їх мінімізації, приватні особи можуть без зайвих втрат зберігати і накопичувати свої гроші.

Термін «криптовалюта» виник у 2009 році, коли Сатоші Накамото розробив унікальну систему «Біткойн».

Предметом дослідження статті є теоретико-методологічні та прикладні аспекти застосування ризик-менеджменту криптовалют в Україні. Мета – за рахунок застосування ризик-менеджменту прогнозувати стан криптовалюти, що допоможе краще розуміти процеси, які відбуваються з електронним фінансовим інструментом. Наукова значущість роботи полягає в тому, що дослідження застосування ризик-менеджменту криптовалют відбувається з урахуванням розвитку сфери в Україні. Саме Україна є одним із лідерів використання цифрових валют у світі.

Варто зазначити, що криптовалюта ніяк не контролюється органами державної влади, а її курс важко прогнозувати. Як висновок, необхідно активізувати застосування ризик-менеджменту у сфері торгівлі криптовалютою. На практиці це призведе до того, що вдасться мінімізувати ризики втрати фінансів під час роботи з криптовалютою.

Ключові слова: криптовалюта, ризик-менеджмент, збереження, Україна, фінанси.

РИСК-МЕНЕДЖМЕНТ КРИПТОВАЛЮТ КАК НОВЫЙ ИНСТРУМЕНТ СБЕРЕЖЕНИЯ ФИНАНСОВ ЧАСТНЫХ ЛИЦ

Новые технологии требуют тщательного изучения. Особенно, если технологии касаются сферы денежных средств. Состоянием на сегодня, криптовалюта выступает как инновационный инструмент сохранения и накопления денег для частных лиц. Однако инновационный способ сохранения и накопления денег обещает частному лицу много рисков. Во избежание рисков, каждое лицо, которое начинает работу с криптовалютой, должно проводить процессы риск-менеджмента. Только после этого, основываясь на выявленных рисках и методах их минимизации, частные лица могут без лишних потерь хранить и накапливать свои деньги.

**ПРОЦЕНКО ВЛАДИСЛАВ
ОЛЕГОВИЧ**, *магістрант
Запорожского национального
университета, г. Запорожье*

**ГУРЖИЙ НАТАЛЬЯ
НИКОЛАЕВНА**, *доктор
экономических наук, доцент,
профессор кафедры
предпринимательства,
менеджмента организаций и
логистики, Запорожский
национальный университет,
г. Запорожье*

Термин «криптовалюта» возник в 2009 году, когда Сатоши Накамото разработал уникальную систему «Биткойн».

Предметом исследования статьи являются теоретико-методологические и прикладные аспекты применения риск-менеджмента криптовалют в Украине.

Цель – за счет применения риск-менеджмента прогнозировать состояние криптовалюты, что поможет лучше понимать процессы, которые происходят с электронным финансовым инструментом. Научная значимость работы заключается в том, что исследование применения риск-менеджмента криптовалюты происходит с учетом развития сферы в Украине. Именно Украина является одним из лидеров использования цифровых валют в мире.

Стоит отметить, что криптовалюта никак не контролируется органами государственной власти, а ее курс трудно прогнозировать. Как вывод, необходимо активизировать применение риск-менеджмента в сфере торговли криптовалютой. На практике это приведет к тому, что удастся минимизировать риски потери финансов во время работы с криптовалютой.

Ключевые слова: криптовалюта, риск-менеджмент, хранение, Украина, финансы.

RISK MANAGEMENT OF CRYPTOCURRENCY AS A NEW INSTRUMENT OF SAVINGS PRIVATE INDIVIDUALS FINANCE

VLADYSLAV PROTSENKO,

Master's degree student of Zaporizhzhia National University, Ukraine

Purpose. To get the most profit through the use of risk management to predict the state of the cryptocurrency, which will help to better understand the processes that occur with an electronic financial instrument.

Design/methodology/approach. The basic principles that have been used in the research are historical, systematic and comparative methods, institutional and structural-functional approaches.

Findings. The subject of the article is theoretical, methodological and applies aspects of risk management in cryptocurrency trading in Ukraine. New technologies require careful study. Especially if the technology relates to the sphere of money.

NATALIA HURZHII,

Doctor of Science (Economics), Professor at the Department of Entrepreneurship, Management of Organizations and Logistics, Zaporizhzhia National University, Ukraine

As of today, bitcoin serves as an innovative tool for preserving and collecting money for individuals. However, an innovative method of saving and accumulation of money is going to a private face many risks. In order to avoid risks, each person who starts working with cryptocurrency should conduct risk management processes. Only after that, based on the identified risks and methods of their minimization, individuals can store and accumulate their money without unnecessary losses.

The term “cryptocurrency” originated in 2009, when Satoshi Nakamoto developed a unique Bitcoin system. It is worth noting that the real name of the person/group of people behind the creation of the project is still unknown. Since then, a large number of citizens of Ukraine and around the world began to track the cryptocurrency rate. Depending on the course, individuals decided what to do with their assets: store, accumulate or sell.

Practice has shown that any cryptocurrency is unstable and threatens users with unexpected rises and collapses of the exchange rate.

Research limitations/implications. The paper clearly provides direction for application of risk management cryptocurrency in Ukraine to minimize risks.

Originality/value. The scientific significance of the work lies in the fact that the study of the application of cryptocurrency risk management takes into account the development of the sphere in Ukraine. Ukraine is one of the leaders in the use of digital currencies in the world. However, in Ukraine, the cryptocurrency is not fixed in the legal field. Citizens suffer from exchange rate jumps of the specified currency, can't control it and qualitatively analyze prospects of the auction. As a conclusion, it is necessary to intensify the use of risk management in the field of cryptocurrency trading. In practice, this will lead to the fact that it will be possible to minimize the risks of loss of Finance when trading cryptocurrency.

Keywords: *cryptocurrency, risk management, savings, Ukraine, finance.*

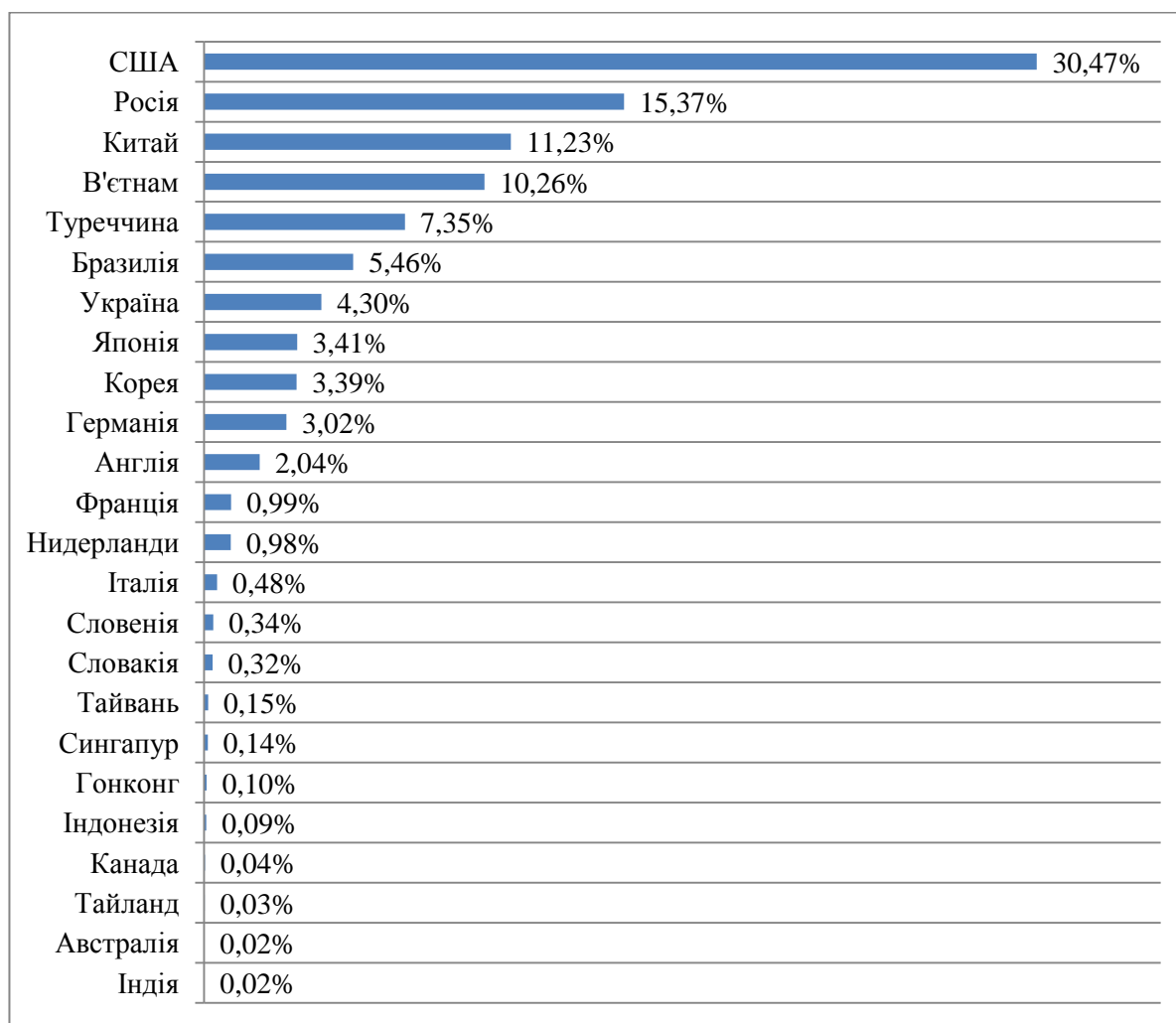
Постановка проблеми.

Сучасний етап розвитку криптовалюти в Україні характеризується невизначеністю й неоднозначністю. Перш за все, є невизначеність із боку юридичної сфери. Незважаючи на те, що криптовалюта активно використовується приватними особами України, а сама Україна знаходиться на

провідних позиціях у питаннях використання цифрових валют, держава не може визначитись із правовим статусом інноваційного фінансового активу [3]. Кількість трейдерів бірж різних країн зображена на діаграмі 1.

Діаграма 1

Кількість трейдерів бірж різних країн

Варто зазначити, що досі невідоме справжнє ім'я людини/групи людей, що стоять за створенням проекту. З того моменту велика кількість громадян України й усього світу почала відслідковувати курс криптовалюти. В залежності від курсу, приватні особи вирішували, що робити зі своїми активами: зберігати, накопичувати чи продавати.

Практика продемонструвала, що будь-яка криптовалюта нестабільна та загрожує користувачам несподіваними підйомами та обвалами курсу.

Національний Банк України (далі – НБУ) стверджує, що у світі немає єдиної класифікації криптовалюти й однозначного підходу до регулювання угоди з використання зазначеного фінансового інструменту.

Саме завдяки цьому аргументу НБУ не береться за створення нормативно-правової бази у сфері регулювання цифрової валюти. Проте, це не зупиняє українців у їх спробах пізнати суть валюти, використовувати інструмент у цілях збереження і накопичення грошей. На цей момент можливостей витратити криптовалюту в Україні досить багато: можна купити за неї одяг, автотовари, меблі або обладнання для майнінгу [7].

У цей момент виникає інша проблема, яка, певним чином, витікає з першої. Феномен криптовалюти в тому, що вона не створюється Центральним банком чи фінансовою установою, проте громадяни мають право використовувати її задля утворення власних фінансових активів, накопичувати і конвертувати у національну валюту України.

Отже, по-друге, криптовалюта не піддається контролю, не має аналогів, не контролюється багатьма державами й веде себе максимально непередбачувано.

Через це приватні особи у великій кількості втрачають свої фінансові активи. Друга проблема виглядає більш серйозною, тому що відсутність правового статусу не заважає використовувати криптовалюту у якості фінансового інструменту.

Дослідження теоретико-методологічних та прикладних аспектів застосування ризик-менеджменту криптовалют в Україні дозволить мінімізувати ризики й призведе до того, що українці будуть втрачати менше активів за рахунок прогнозування стану валюти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку криптовалюти в Україні та її впливу на економіку, менеджмент та політику привертають увагу багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Серед них варто назвати: А. Герваїс, Д. Губер, І. Гусєва, О. Караме, Ю. Краснянська, О. Лизунова, В. Лук'янов, Н. Марченко, Л. Сарабаш, О. Харламова та інші.

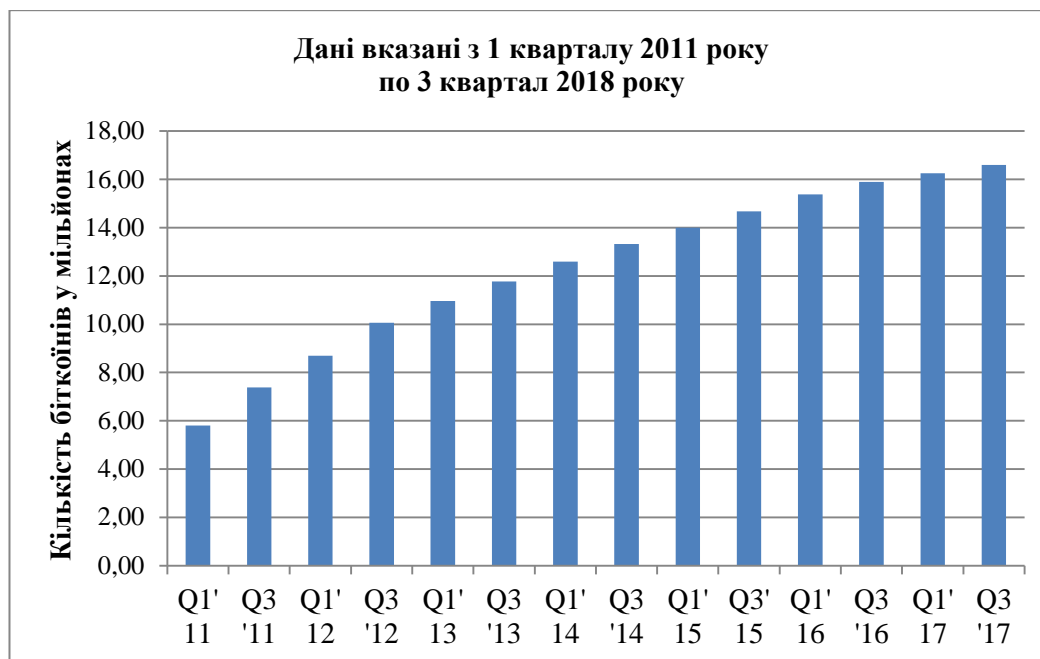
Постановка завдання. Метою наукової статті є дослідження застосування ризик-менеджменту криптовалюти задля прогнозування її стану, що допоможе краще розуміти процеси, які відбуваються з електронним фінансовим інструментом.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі основні завдання: проаналізувати процеси ризик-менеджменту й можливості їх застосування в крипто-сфері, визначити перспективи розвитку застосування ризик-менеджменту для мінімізації ризиків при роботі з криптовалютою.

Виклад основних результатів. Кількість криптовалют в усьому світі постійно підвищується. Україна не є виключенням. Найпопулярнішою крипто валютою в світі є Біткойн.

Підвищення кількості біткоїнів у світовому обігу зображено на діаграмі 2.

Підвищення кількості біткоїнів у світовому обігу

Такий стрімкий зріст стосується не лише Біткойну, але й інших криптовалют. Необхідність якісної оцінки криптовалют, і ризиків, пов'язаних з ними, з'являється через те, що віртуальних валют з кожним днем стає все більше. Ми вважаємо, що ризик-менеджмент допоможе стабілізувати ситуацію і мінімізувати ризики під час роботи з криптовалютою.

Ризик-менеджмент – процес прийняття й виконання управлінських рішень, спрямованих на зниження ймовірності виникнення несприятливого результату й мінімізацію можливих втрат проекту, викликаних його реалізацією [8]. Будь-яка діяльність, навіть у перевірених і зрозумілих сферах, піддається ризикам. У питанні крипто-сфери ризиків набагато більше, ніж у багатьох інших сферах. За інформацією порталу Lemarbet, до недоліків використання криптовалюти можна віднести такі: цінова нестабільність, втручання хакерів, проблематичність повернення, недовіра користувачів [6].

Найголовнішою проблемою вважається перша, саме тому в цій статті їй приділяється значна увага. Ці недоліки криптовалюти, безумовно, є ризиками унікального

фінансового активу. Кожна приватна особа, яка вирішила зберігати свої грошові кошти через криптовалюту, має досліджувати можливі несприятливі фактори цієї сфери й здійснювати певні дії для їх зниження. Саме ризик-менеджмент включає в себе і оцінку несприятливих факторів, і управління ними. Ризик-менеджмент працює на отримання оптимального для бізнесмена співвідношення прибутку й ризиків [6].

Аналізуючи крипто-сферу, можна прийти до висновків, що у ній існують такі головні види ризиків: технологічні, економічні, юридичні, фінансові. Для управління зазначеними ризиками потрібно їх визначити та описати, а потім провести роботу зі зниження ризику й мінімізації його впливу.

За інформацією інформаційного порталу Biznesua, технологія ризик-менеджменту така:

1. Встановлення правил і критеріїв до аналізу, позначення обмежень.
2. Проведення аналізу та виявлення потенційних ризиків.
3. Виявлення критичних точок і визначення ступеня їх небезпеки.
4. Визначення методів, які будуть спрямовані на корекцію небезпеки.

5. Встановлення заходів з контролю над ризиками.

6. Встановлення заходів із оцінки ризиків [6].

Аналізуючи криптовалюту і її застосування, стає зрозумілим, що технологія ризик-менеджменту криптовалют потребує детальної компетенції в різних сферах. Нижче більш детально представлені групи ризиків і рекомендації щодо роботи з ними.

1. Технологічні ризики.

Криптовалюта працює завдяки технології розподіленого реєстру. Ця технологія відома вже більше 35-ти років. Відомо, що вона використовувалась військовими для обміну тактичною інформацією. Необхідно зазначити, що 35 років назад технологія не використовувалась у таких масштабах. Ніхто не розуміє, ким була створена криптовалюта насправді, і які цілі переслідувались.

Мова йде про те, що мала кількість приватних осіб, працюючих з криптовалютою, дійсно розуміє, які технології використовуються при створенні самої валюти й із якою метою.

Рішення: необхідно поглиблювати знання в електроніці й у технології розподіленого реєстру.

2. Юридичні та економічні ризики.

2.1. Технології криптовалюти не визнані більшістю світових держав, тому у будь-який момент можуть бути введені обмеження стосовно її зберігання й використання.

2.2. Немає чіткого положення, яке б регулювало законність угоди з використання криптовалюти, права й обов'язки сторін, терміни й процеси дії угоди. Держава не контролює обіг криптовалюти, не вводить на неї податки, не може її стабілізувати.

2.3. Через відсутність регуляції кожна людина може використовувати криптовалюту для незаконних угод і відмивання доходів, таким чином розвиваючи тіньову економіку.

2.4. Технологія криптовалюти суперечить Закону України «Про персональні дані», тому що кожен учасник ланцюга має доступ до інформації про іншого учасника. Через це

важлива інформація може бути розповсюджена.

Необхідно зазначити, що дослідники з університетів Аахена і Франкфурта виявили: в мережі «Криптовалюти» крім фінансової інформації зберігається близько 1600 інших файлів, серед яких сім порушують авторські права [5].

Рішення: перейняти досвід інших держав, які вже розробили нормативно-правову базу для інноваційного фінансового інструменту. Серед таких держав: Австралія, Швеція, Данія, Нідерланди, Канада, Британія та інші.

3. Соціальні ризики полягають у тому, що спільнота недостатньо інформована про криптовалюту, тому не має до неї довіри.

Висновки. Отже, крипто-сфера є однією з найперспективніших для інвестицій і найбагатших сфер у всьому світі, а криптовалюта є одним із найбільш популярних інструментів у сфері збереження і накопичення грошей в Україні. Саме тому вона привертає багато уваги. Більш того, інноваційний фінансовий інструмент має велику кількість переваг перед типовим способом збереження грошей, проте він є досить не стабільним. В Україні криптовалюта не має юридичної підтримки, що призводить до великої кількості проблем, найголовнішими серед яких є неможливість контролювати курс електронної валюти та проводити законні операції з юридичними особами. Саме тому найбільшою популярністю криптовалюта користується у приватних осіб. Проте і приватні особи не мають ніяких гарантій при роботі з криптовалютою. На жаль, ризиків втрати грошей набагато більше, ніж можливостей їх накопичення. Ризик-менеджмент є інструментом усунення і мінімізації ризиків. Завдяки опису ризику, його максимальної величини можна сформулювати стратегію загроз і методи протидії їм. Звичайно, без належної підтримки з боку державної влади криптовалюти назавжди залишиться прибутковим, проте нестабільним інструментом. Проте, і без юридичного поля можна зменшити ризики і напрацювати чітку методологію роботи к інноваційною технологією.

Список використаних джерел:

1. Біткоїн Україна: Майданчик для спілкування та інформаційний центр щодо використання технологій блокчейн (біткоїн) та інших відкритих розподільчих протоколів в Україні. [Офіційний сайт]. URL : <http://www.bitcoinua.org/theboard/> (дата звернення : 25.11.2018).
2. Колдовський А.В., Чернега К. Проблемні аспекти теоретичного осмислення криптовалюти, як явища сучасної інформаційної економіки. URL : <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/handle/123456789/13905> (дата звернення : 23.11.2018).
3. Криптовалюти в Україні: судебная практика и новые законопроекты. URL : <https://sud.ua/ru/news/publication/109991-kriptovalyuty-v-ukraine-sudebnaya-praktika-i-novye-zakonoproekty> (дата звернення : 27.11.2018).
4. Криптовалюта: її правовий режим, проблеми застосування URL : http://ukrainepravo.com/legal_publications/essay-on-it-law/it_law_plyta_%D1%81cryptocurrency/ (дата звернення : 27.11.2018).
5. Риск-менеджмент криптовалют. URL: http://www.gribov.ru/risk_management.html (дата звернення : 22.11.2018).
6. Феномен біткоїн – переваги і недоліки криптовалюти. URL : <https://lemarbet.com/ua/razvitie-internet-magazina/fenomen-bitkojn-preimushhestva-i-nedostatki-kriptovalyuty/> (дата звернення : 23.11.2018).
7. Что можно купить за биткоин в Украине. URL : <https://prostocoin.com/country/ukraine> (дата звернення : 27.11.2018).
8. Що таке ризик-менеджмент? URL : <https://biznesua.com.ua/shho-take-rizik-menedzhment/> (дата звернення : 26.11.2018).

REFERENCES:

1. Bitcoin Ukraine: a platform for communication and information center for the use of blockchain technologies (bitcoin) and other open distribution protocols in Ukraine. [Official site.] URL : <http://www.bitcoinua.org/theboard/>.
2. Koldovsky, A. V. And Ye. Chernega. “Problematic aspects of theoretical understanding of cryptocurrency, as a phenomenon of modern information economy”, URL : <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/handle/123456789/13905>.
3. Cryptocurrencies in Ukraine: court practice and new bills. URL : <https://sud.ua/ru/news/publication/109991-kriptovalyuty-v-ukraine-sudebnaya-praktika-i-novye-zakonoproekty>.
4. Cryptocurrency: its legal regime, problems of URL application : http://ukrainepravo.com/legal_publications/essay-on-it-law/it_law_plyta_%D1%81cryptocurrency/.
5. Risk management life-cycle. URL: http://www.gribov.ru/risk_management.html.
6. The phenomenon of bitcoin-the advantages and disadvantages of cryptocurrency. URL : <https://lemarbet.com/ua/razvitie-internet-magazina/fenomen-bitkojn-preimushhestva-i-nedostatki-kriptovalyuty/>.
7. What you can buy for bitcoin in Ukraine. URL : <https://prostocoin.com/country/ukraine>.
8. What is risk management? URL : <https://biznesua.com.ua/shho-take-rizik-menedzhment/>.

CONTROLLING IN THE MANAGEMENT OF FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISES

NADIYA SHMYHOL, *Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Accounting and Taxation, Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia*

VIACHESLAV DURNIN, *Master of Accounting and Taxation Department, Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia*

YEVHEN OLEKSENKO, *Master of Accounting and Taxation Department, Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia*

The relevance of the research topic is due to the need to justify the advantages of using controlling in the management of financial and economic security of enterprises in Ukraine.

The purpose of the article is to develop theoretical positions and methodological recommendations for improving the controlling system in the management of financial and economic security of enterprises.

The methodological basis of the research is comprehension of the totality of theories and scientific approaches to controlling, grounded in the works of national and foreign scientists. During the study, the following methods and approaches were used: methods of analysis and synthesis, abstract and concrete, historical method, factor analysis, structural and functional analysis, system approach.

Findings. It is proved that the complex structure of the enterprise controlling system must meet all needs, correspond to the goals and objectives of a particular enterprise and be adapted to its internal and external environment. At the same time, it should be unique and flexible, allowing for any changes that depend on the needs and capabilities of the organization.

It is also proved that in the complex index of financial firmness the following indicators were removed: coefficient of maneuverability of current assets, coefficient of assets mobility, index of fixed assets. In our opinion, these indicators are not so important to reflect the financial sustainability of the enterprise, since coefficient of maneuverability of current assets is directly related to the cash turnover ratio, and the coefficient of asset mobility is related to the current asset turnover.

Keywords: *controlling, financial and economic security, complex index of financial firmness, controlling system of an enterprise.*

КОНТРОЛІНГ В УПРАВЛІННІ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВ

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю обґрунтування переваг використання контролінгу в управлінні фінансово-економічною безпекою підприємств в Україні.

Метою статті є розробка теоретичних положень і методичних рекомендацій по удосконаленню системи контролінгу в управлінні фінансово-економічною безпекою підприємств.

Методологічною основою дослідження є осмислення сукупності теорій і наукових підходів до контролінгу, обґрунтованих у працях вітчизняних та зарубіжних учених.

**ШМИГОЛЬ НАДІЯ
МИКОЛАЇВНА**, *д.е.н., професор,
завідувач кафедри обліку та
оподаткування ЗНУ, м.Запоріжжя*

**ДУРНІН В'ЯЧЕСЛАВ
АНАТОЛІЙОВИЧ**, *магістр
кафедри обліку та оподаткування
ЗНУ. м.Запоріжжя*

**ОЛЕКСЕНКО ЄВГЕН
ЄВГЕНОВИЧ**, *магістр кафедри
обліку та оподаткування ЗНУ,
м. Запоріжжя*

У ході дослідження використано такі методи й підходи: методи аналізу і синтезу, абстрактного та конкретного, історичний метод, факторний аналіз, структурно-функціональний аналіз, системний підхід. В роботі проведено аналіз досвіду побудови логістичних центрів в провідних країнах світу.

Доведено, що складна структура системи контролінгу підприємства повинна відповідати всім потребам, відповідати цілям і задачам конкретного підприємства і бути адаптованою до його внутрішньої і зовнішньої середовища. Одночасно вона повинна бути єдиною і гнучкою, що дозволяє проводити будь-які її зміни, що залежать від потреб і можливостей організації.

Доведено, що в комплексному показнику фінансової стійкості були видалені такі показники: коефіцієнт маневреності оборотних активів, коефіцієнт мобільності активів, індекс постійних активів. На нашу думку зазначені показники не є настільки важливим для відображення фінансової стійкості підприємства, оскільки коефіцієнт маневреності оборотних активів напряму пов'язаний із коефіцієнтом оборотності грошових коштів, а коефіцієнт мобільності активів пов'язаний із коефіцієнтом оборотності оборотних активів.

Ключові слова: *контролінг, фінансово-економічна безпека, комплексний показник фінансової стійкості, системи контролінгу підприємства.*

Problem statement. In conditions of a market economy, the actual task is to create a system of methods for diagnosing the states of safety (danger) of the enterprise, which allows, basing on the information received and properly processed, to calculate objective criteria, on the basis of which not only the state of danger can be recorded, but also the enterprises can be found on which worsening of financial standing is possible the future.

Therefore, we set ourselves the task to determine the place of research in the system of existing approaches, directions and methods of controlling and financial and economic analysis (diagnostics) to determine the critical states of economic entities, as well as their specifics and features.

The growing popularity of controlling can be accounted for new opportunities not only for financial management, but also for the management of the company as a whole. Enterprises that have created a controlling service have increased the efficiency of using all types of resources, significantly improved the quality of management decisions, and hence the financial and economic security of enterprises. However, it should be noted that the scheme of controlling, which operates abroad, cannot be fully implemented in our conditions.

Analysis of recent research.

When analyzing the views on the essence of controlling, it is revealed that the issues of accounting and analytical support for the economic security of enterprises were investigated by many scholars, namely R. Mann [1], E. Mayer [2], N. Gladkih [3], V. Lagutin [4], A. Kozub [5], I. Blank [6], P. Horvath [7], N. Losbichler [8], and others.

Insufficient development of theoretical and methodological provisions of controlling, as well as the scientific-theoretical and practical significance of these problems, led to the choice of the topic.

Formation of the purpose of the article.

The purpose of the article is to develop theoretical provisions and methodological recommendations for improving the controlling system in the management of financial and economic security of enterprises.

Presentation of the main results.

Modern controlling is provided by very diverse tools. The views of the vast majority of researchers in the area of controlling converge on the issue of maintaining controlling instruments and their compliance with the tasks, as well as their integration with methods of financial and economic security management of enterprises (Table 1).

Table 1

Characteristics of general controlling tools

Integrated tasks	Tools	Characteristic
Operative collection of information, presentation of information, adaptive planning	Management accounting tools	Collection, registration and generalization of all information for making managerial decisions. Coverage of all business parties
Planning of functional areas of activity	Budgeting	The budget is a result of operational planning, expressed in economic indicators. Serves to manage costs, revenues and liquidity. Budgeting is a formal planning process
Analysis, control	Analysis of deviations; analysis of costs and results	The use of the main types of economic analysis - factor analysis, cost analysis, comparative analysis
Project planning, product planning	Network planning; investment calculations; cost calculations	Network planning is used for complex objects and projects. Calculations and estimates are used to determine costs
Program planning	Break-even point analysis; portfolio analysis; performance calculations;	Allow you to choose the optimal version of production in the prevailing conditions, the most profitable options for production, to calculate the impact of risk factors and choose the best investment option.

Most authors who are researching controlling problems agree that controlling tools can be divided into strategic controlling tools and operational controlling tools. Such a conclusion obviously follows from the intended use of these types of controlling.

Operational and strategic controlling are in constant interaction. Operational planning depends on the strategic one. Conversely, operational decisions provide important impulses for the strategic stabilization of the enterprise.

The main difference between strategic controlling and operative is that the strategic controlling is focused on the tendencies of the future, while operational one is based on the "past". It defines the fundamental differences between strategic and operational controlling in goal setting, the domination of functional zones, objects of planning and control, tools.

But for each specific organization, the system of controlling will be its own, due to the peculiarities and specifics of each organization,

it is impossible to implement a ready-made model of the controlling system.

Table 2 lists more than 60 instruments that can be used for controlling arrangements at Ukrainian enterprises.

Most of them relate to well-known methods of management arrangements, characteristics of which can be found in many Ukrainian and foreign publications.

In the market system activities, an objective assessment of the financial security level of an enterprise becomes of special importance. A large number of in-depth analysis and rapid analysis techniques based on the use of absolute and relative indicators have been developed for its determination. Such techniques allow you to identify problem areas in the enterprise and investigate the reasons that led to them, but do not provide an opportunity to make substantiated conclusions about its level of financial security in general.

Tools of controlling

Table 2

No.	Tool
1	Make or Buy analysis
2.	Analysis of bottlenecks
3.	ABC analysis
4	Break-even point analysis
5	Analysis of the product life cycle
6	Analysis of enterprise efficiency (accounting of investments)
7	Economic analysis
8	Competition analysis
9	Market vulnerability analysis
10	Margin Analysis
11	Analysis of weak and strong points
12	Opportunity analysis
13	Analysis of sales volumes
14	Analysis of deviations
15	Portfolio analysis
16	Potential analysis
17	Analysis of the threshold of profitability
18	Analysis of discounts
19	Regression analysis
20	Risk analysis
21	Network analysis
22	SWOT analysis
23	Time series analysis
24	Cost analysis
25	Analysis of the order size
26	XYZ analysis
27	Non-cost analysis
28	Benchmarking
29	Strategic balance
30	Budgeting
31	Brainstorming
32	CIM
33	Cause and effect diagram
34	Decision tree
35	Just in time
36	Gemba
37	Kanban
38	Kaizen
39	Short-term record of results
40	Experience curve
41	Lean Management
42	Delphi method
43	The method of moving averages
44	Methods of stock optimization
45	UVA method (franc. Unite de Valeur Ajoutee)
46	Spot models (scoring)

47	Optimization of sales
48	Optimization of order size
49	Goal planning (multi-purpose programming)
50	Mathematical programming
51	Cost accounting (planned, actual, permanent, variables, etc.)
52	Probability theory
53	Mathematical statistics
54	Reengineering of an existing system
55	Timely warning systems
56	Target Costing
57	The method of "scripts"
58	Time Based Management
59	Gantt chart
60	Total Quality Management
61	Activity Based Management

The analysis of scientific publications and practices of domestic enterprises on the analysis of financial security makes it possible to state that at present, there is no sufficiently effective method for assessing the level of financial security of an enterprise. At the same time, the results of the development of new techniques by foreign researchers can not be used by domestic enterprises, which is conditioned by the inability of developed models to provide an adequate assessment of the safety of those enterprises that operate in conditions that are different from the conditions for which model parameters were determined. Therefore, it is quite logical to focus on contemporary national research in the field of financial security analysis and controlling in order to find new approaches to assessing the level of financial security of an enterprise that would take into account the peculiarities of the functioning of Ukrainian enterprises.

In other words, when using foreign methods of assessing and controlling the level of financial security in Ukraine, one can face a sufficiently large number of problems, which is why Ukrainian scientists have a task to improve the methods and adapt them to national conditions of management.

Let us consider possible directions of controlling methods perfection for evaluation of the financial security state of an enterprise. In order to obtain an adequate assessment of the level of financial security of the enterprise, it is

advisable to compare the financial indicators characterizing the activity of the enterprise, not with the normative values that are developed for foreign economic conditions, but with:

- average values of similar indicators, calculated for the aggregate of enterprises in each industry, which produce the bulk of its products;
- values of the indicators recommended in the works of Ukrainian researchers, which meet the requirements of safe functioning;
- indicators of the activities of the best enterprises, etc.

This comparison shows whether the value of the relevant indicator for one or another enterprise is above the average Ukrainian level, or lower than it; the hitting of certain indicator values into certain ranges is estimated, as recommended by Ukrainian analysts.

In connection with the foregoing, we consider it necessary to use the values of the coefficients calculated for 60 enterprises in 6

different types of the sphere of material production of Ukraine.

This measure will make the assessment of the level of financial security more precise, and that reflects the real conditions of functioning of Ukrainian enterprises in the sphere of material production.

In addition, we consider it necessary to improve the methodology for assessing the financial security level of an enterprise in the sphere of material production by selecting such a list of indicators-components of the integrated assessment that would best characterize the key areas of its activities.

As a basis for improvement, we will take the method by Krakos Yu.B. and Razgon R.O. For clarity of the proposed changes, we submit information in the form of a table (Table 3). In the group of solvency indicators, the coefficient of maneuverability of current assets was attributed to a group of indicators of financial firmness and replaced by the coefficient of loss of solvency in the complex index of solvency assessment.

Table 3

Forecasted methodology for assessing the financial security level of an enterprise in comparison with the method by Krakos Yu.B. and Razgon R.O.

Methods by Krakos Yu.B. and Razgon R. O.	Proposed methods
1	2
1. Complex index of management assessment: - profitability of assets; - profitability of own capital; - total return on sales by gross profit; - profitability of products.	1. Complex index of enterprise profitability assessment: - profitability of assets; - profitability of own capital; - total sales profitability; - profitability of products.
2. Complex index of solvency assessment and financial firmness: - coefficient of current liquidity; - coefficient of absolute liquidity; - ratio of payables and receivables; - coefficient of maintenance of own working capital; - coefficient of maneuverability of own capital.	2. Complex index of solvency assessment of the enterprise: - coefficient of current liquidity; - coefficient of absolute liquidity; - ratio of payables and receivables; - coefficient of maintenance of own working capital; - coefficient of loss of solvency.
3. Complex index of business activity: - turnover of assets; - turnover of fixed assets; - turnover of current assets; - turnover of money; - turnover of own capital.	3. Complex index of business activity: - turnover of assets; - turnover of fixed assets; - turnover of current assets; - turnover of money; - turnover of own capital.

Table 3 Continuation

4. Complex index of market stability: - coefficient of autonomy; - coefficient of financial risk; - coefficient of maneuverability of current assets; - coefficient of assets mobility; - index of fixed assets.	4. Complex index of financial firmness: - coefficient of autonomy; - coefficient of financial risk; - coefficient of maneuverability of own capital; - coefficient of financial firmness.

Such a change is due to the fact that these indicators give an idea of the degree to which the theoretical ability of the business entity to fulfill its obligations in case of occurrence of certain negative events, that is it gives a general description of its protective financial reserves. What, in our opinion, is very important in the method of assessing the level of financial security of an enterprise.

In the complex index of financial firmness, the following indicators were removed: coefficient of maneuverability of current assets, coefficient of assets mobility, the index of fixed assets. In our opinion, these indicators are not so important to reflect the financial firmness of an enterprise, since the coefficient of maneuverability of current assets is directly related to the cash turnover ratio, and the coefficient of assets mobility is related to the current asset turnover. One of the basic principles for building an effective method for assessing the level of financial security is as follows: "... individual indicators, selected for inclusion in the integral assessment, should not duplicate one another, since this duplication not only complicates the economic substantiation of the results but also can distort them ...". Moreover, these indicators would be more appropriate to attribute to the indicators of assessment of business activity of an enterprise.

As for the complex indicator of investment attractiveness, in our opinion, this group of indicators is not essential for assessing the level of financial security of an enterprise. The net revenue ratio reflects the proportion of net income in gross income that does not provide any information for potential investors, since the difference between gross income and net income is tax payments (VAT, duty, excise, etc.). Thus, this indicator can provide information only on the level of indirect

taxation in the country. For a potential investor, the profitability indicators, that have already been taken into account in the proposed methodology, are more important. As for the net profit per share, it loses its informative value in our country. This is because today too few Ukrainian business entities pay due attention to their shareholders and most companies do not pay dividends at all. Therefore, the use of this indicator in the method of assessing the level of financial security is not feasible.

Instead of the complex index of investment attractiveness, we suggest using a complex index of the company's property status. One of the most problematic indicators of assessing the property situation in Ukraine is the coefficient of depreciation of fixed assets. That is why it is very important for assessing the level of financial security of an enterprise. In addition, it is necessary to include in the methodology the coefficient of renewal of fixed assets, which characterizes the policy of property management of an enterprise. In order to specify these indicators, it is necessary to apply the coefficient of return on fixed assets, since the effectiveness of their use should be evaluated and analyzed when analyzing the state of financial security of an enterprise. In our opinion, the proposed methodology will provide a more accurate and profound assessment of the state of financial security of an enterprise by modern methods of controlling.

Conclusion. The complex structure of the enterprise controlling system must meet all needs, meet the goals and objectives of the particular enterprise and be adapted to its internal and external environment. At the same time, it should be unique and flexible, allowing for any changes that depend on the needs and capabilities of the organization. Each particular organization will have its own the controlling

system, due to the peculiarities and specifics of each industrial organization, it is impossible to introduce a ready-made model of the controlling system. This is due to its strategy, which is implemented through a well-established organization of internal processes and the formation of an optimal organizational structure, which includes a system of controlling. Any transformations in the strategy caused by the market situation determine the need for the reorganization of internal business processes and structures, which leads to the need to tune the current system of controlling. Changes may also be caused by the introduction of new solutions in the field of theory and practice of controlling. As already mentioned, controlling is an integral part of the management of financial and economic security of enterprises. Controlling system is necessary to maintain competitiveness, which makes any modern enterprise to improve systems and procedures of its management.

REFERENCES:

1. Mann R., Mayer E. Controlling for beginners / Ed. by V.B. Ivashkevich; transl. from German by Yu.G. Zhukova. Moscow: Finance and Statistics, 1995. p. 304.
2. Mayer E. Controlling as a system of thinking and management: transl. from German by /ed. by S.A. Nykolaeva. Moscow: Finance and Statistics, 1993. p. 92.
3. Gladkih, N.I. (2000), "Controlling mechanism in the enterprise management system", Abstract of the Doctor thesis, Economics, organization and management of enterprises, Institute of Economics and Industry of NAS of Ukraine, Donetsk, Ukraine
4. Lagutin, V.D. Market, competition and value in the conditions of modern economic development / V.D. Lagutin // Formation of market economy [Electronic resource]: collection of sciences works. - Special edition. Methodological Problems of Modern Political Economy / Ministry of Education and Science, Youth and Sport of Ukraine, Kyiv National Economic University named after V. Hetman; O.O. Belyaev - K. : KNEU, 2011. - pp. 114 - 121.
5. Kozub O.V. Formation of a management system of industrial enterprises based on controlling [Text]: thesis ... Candidate of economic sciences: 08.00.04: defended 18.09.2009 / Kozub Olena Viktorivna; Classical private university. Zaporizhzhie, 2009. p. 202.
6. Blank, I.O. Financial strategy of the enterprise: monograph / under general scientific editorship by I.O. Blank, G.V. Sitnik, O.V. Korolova-Kazanskaya, I.G. Hanechko K. Kyiv national university of trade and economics, 2009. p.147.
7. Horvath & Partners Controlling in trading companies, insurance companies, banks. URL: https://gaap.ru/articles/kontrolling_v_torgovykh_kompaniyakh_v_strakhovykh_kompaniyakh_v_bankakh/
8. Losbichler H. Anforderungen a moderne Managementsystem // Controller Magazin 2012 Nr. 2. S.123-127. 40 Horvath P. Controlling. Muenchen: Vahlen Verlag, 2012.

**ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН
МІЖ УКРАЇНОЮ ТА КАНАДОЮ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ**

**ВОДОП'ЯНОВА ЄВГЕНІЯ
ОЛЕГІВНА**, *магістрант
кафедри міжнародних
економічних відносин,
Запорізький національний
технічний університет,
м.Запоріжжя*

Актуальність досліджуваної теми зумовлена поглибленням співробітництва між Канадою й Україною з огляду на визначальну роль підписання угоди про вільну торгівлю між країнами в розвитку економіки України. Предметом дослідження є теоретико-методологічні та прикладні аспекти розвитку інтеграційних процесів, історичного аналізу та еволюції становлення дипломатичних відносин держав.

Мета – виокремлення перспектив розвитку торговельно-економічних відносин між Україною та Канадою задля розробки прогресивної моделі співробітництва. Базовими принципами дослідження виступають історичний, системний та порівняльний методи, використані інституціональний та структурно-функціональний підходи.

Наукова значущість роботи полягає в дослідженні процесу економічного співробітництва держав та реалізації спільних проєктів з урахуванням особливостей розвитку економічної політики в Україні. Як висновок наводяться шляхи розвитку торговельно-економічних відносин між Україною та Канадою із впровадженням актуальних пропозицій щодо змін. На практиці це сприятиме модернізації української економіки, яка б відкрила нові можливості для здійснення міжнародної економічної діяльності та поглиблення співробітництва, а також створила б умови для імплементації новітніх технологій та взаємодію в межах єдиного світового господарства.

Ключові слова: *угода про зону вільної торгівлі (ЗВТ), експортно-імпортна стратегія, торговельно-економічне співробітництво, глобалізація, глобальна торговельна інтеграція*

**ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ
МЕЖДУ УКРАИНОЙ И КАНАДОЙ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ**

Актуальность исследуемой темы обусловлена углублением сотрудничества между Канадой и Украиной, учитывая определяющую роль подписания соглашения о свободной торговле между странами в развитии экономики Украины. Предметом исследования являются теоретико-методологические и прикладные аспекты развития интеграционных процессов, исторического анализа и эволюции становления дипломатических отношений государств.

**ВОДОП'ЯНОВА
ЄВГЕНІЯ ОЛЕГІВНА**,
*магістрант кафедри
міжнародних
економічних відносин,
Запорізький національний
технічний університет,
г.Запоріжжя*

Цель – выделение перспектив развития торгово-экономических отношений между Украиной и Канадой для разработки прогрессивной модели сотрудничества. Базовыми принципами исследования выступают исторический, системный и сравнительный методы, использованные институциональный и структурно-функциональный подходы.

Научная значимость работы заключается в исследовании процесса экономического сотрудничества государств и реализации совместных проектов с учетом особенностей развития экономической политики в Украине. Как вывод приводятся пути развития торгово-экономических отношений между Украиной и Канадой с внедрением актуальных предложений по изменениям. На практике это будет способствовать модернизации украинской экономики, которая открыла новые возможности для осуществления международной экономической деятельности и углубления сотрудничества, а также создала условия для имплементации новейших технологий и взаимодействия в рамках единого мирового хозяйства.

Ключевые слова: *соглашение о зоне свободной торговли (ЗСТ), экспортно-импортная стратегия, торгово-экономическое сотрудничество, глобализация, глобальная торговая интеграция.*

PERSPECTIVES OF DEVELOPMENT OF TRADE AND ECONOMIC RELATIONS BETWEEN UKRAINE AND CANADA ON THE MODERN STAGE

**YEVGENIYA
VODOPYANOVA**, *Master in
International Economic
Relations, Zaporizhzhia
National Technical University,
Zaporizhzhia, Ukraine*

Purpose. The paper purpose is to study the relevance of the deepening of cooperation between Canada and Ukraine, given the decisive role of the signing of a free trade agreement between countries in the development of the economy of Ukraine.

Design/methodology/approach. The basic principles of the research are the historical, systemic and comparative methods used by the institutional and structural-functional approaches.

Findings. The subject of research is the theoretical, methodological and applied aspects of the development of integration processes, historical analysis and the evolution of the formation of diplomatic relations between countries.

Research limitations/implications. The scientific significance of the work lies in the study of the process of economic cooperation between states and the implementation of joint projects, taking into account the peculiarities of the development of economic policy in Ukraine. As a conclusion, the ways of development of trade and economic relations between Ukraine and Canada are given with the introduction of current proposals for changes.

Originality/value. The importance of highlighting the prospects for the development of trade and economic relations between Ukraine and Canada, as well as further development of progressive model of cooperation, are valuable. Further research will contribute to the modernization of the Ukrainian economy, which will open up new opportunities for international economic activity and deepening cooperation, as well as creation the conditions for the implementation of the latest technologies and interaction within a single global economy.

Keywords: *free trade zone agreement (FTA), export-import strategy, trade and economic cooperation, globalization, global trade integration.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі характерною ознакою національної економіки є суттєва нестабільність, яка уповільнює рух в напрямку налагодження нових інтеграційних зв'язків між господарюючими суб'єктами та створення інтегрованих структур в різних сферах, що є вкрай необхідним в умовах активізації впливу глобалізаційних процесів, зміни структури економік країн світу на новій інформаційно-технологічній платформі. Сучасні глобальні виклики обумовлюють

необхідність створення на національній платформі економіки, яка б відкрила нові можливості для здійснення міжнародної економічної діяльності та поглиблення співробітництва, а також створила б умови для імплементації новітніх технологій та взаємодію в межах єдиного світового господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методичні та практичні аспекти розвитку інтеграційних процесів знайшли своє відображення та набули розвитку у наукових працях та дослідженнях як зарубіжних, так і українських вчених. Дослідженням процесів глобальної інтеграції займалися Х. Кастро-Ріа, О.Е. Вільямсон, Б. Баласс, М. Бредлі, А. Десаї, Е. Кім, К. Ессер, Д. Лук'яненко, Я. Столярчук, І. Гладков, В.Чужиков, А. О. Старостіна та інші. З точки зору історичного аналізу та еволюції становлення дипломатичних відносин вагомий внесок у дослідження цієї проблематики зробили М. Тимошник, О. Ярошко, Ю. Федик та інші.

Праці науковців виступили базою для аналізу та виокремлення шляхів вирішення проблеми формування та перспективи розвитку торговельно-економічних відносин між Україною та Канадою на сучасному етапі. На основі вищезазначеного невирішеною лишається проблема перспективи розвитку торговельних відносин між Україною та Канадою на сучасному етапі.

Постановка завдання. Метою дослідження є виокремлення перспектив розвитку торговельно-економічних відносин між Україною та Канадою задля розробки прогресивної моделі співробітництва. Для досягнення поставленої мети були вирішені наступні основні завдання: досліджено історичне становлення відносин між Україною й Канадою, проаналізовано торговельну динаміку країн, оцінено масштаб глобальної інтеграції, визначено стан та перспективи співробітництва між державами.

Виклад основних результатів. Вплив глобалізації на різні аспекти економічного розвитку країни є тематикою наукових

дискусій. Роль процесу глобалізації в дослідженні проблематики статті є провідною, адже глобалізація є активізатором структурних змін у відносинах між країнами, має яскравий прояв у процесі обміну креативними ідеями та інформацією, а також у співпраці урядів країн задля вирішення питань глобального економічного розвитку.

Відповідно відносини між Україною та Канадою в глобальному просторі займають активну позицію. Це визначається економічними взаємозв'язками між країнами, які проявляються у різних формах міжнародної торгівлі: експорт-імпорт товарів та послуг, рух капіталу, збільшення обсягів торгівлі країн-учасниць. Дані процеси потрібно розглядати як форму поєднання регіоналізації та глобалізації економіки.

Процес впливу спрощених тарифних бар'єрів та розширення зон вільної торгівлі на взаємну торгівлю та конкурентоздатність країн і товарів значною мірою обумовлений саме економічним та технологічним рівнем розвитку країн-учасниць, станом та тенденціями світових товарних та фінансових ринків.

Оскільки економічні відносини України та Канади беруть свій початок з часів перших українських переселенців, а далі – української масової міграції кінця XIX століття, канадський уряд на різних рівнях неодноразово наголошував на вагомому внеску, зробленому українцями задля розбудови канадського суспільства як спільноти людей з різними культурами, але об'єднаних спільними демократичними цінностями, що полегшило адаптацію наших співгромадян на канадській землі.

На основі історично зміцнених стосунків спільно працюючих країн, сучасний економічний та політичний стан розвитку України виокремив канадський вектор як один із найвигідніших серед традиційно сформованих інтеграційних напрямів співробітництва. Потреба України в переорієнтації торгівлі має за основу захист та розвиток національного виробництва, розширення свого експортного потенціалу,

що визначає необхідність диверсифікації інтеграційних прагнень держави.

Для України активізація зовнішньої торгівлі є не лише способом отримання необхідної продукції чи можливістю знайти ринки збуту для продукції власного виробництва, а засобом розвитку експортних галузей, що створює сприятливі умови для подолання відносної вузькості внутрішнього товарного ринку, величина якого визначається кількістю населення країни та його доходами. Сприятливі умови інтенсифікації процесу нагромадження капіталу в національній економіці може динамічно зростаючий експорт інвестиційних товарів [1].

Проте подібна різка активізація надмірної орієнтації економіки на зовнішні ринки виглядає достатньо спірною. Справа скоріше не в цьому, а в недостатньому розвитку, і головне, дезінтегрованості національних господарських структур. Необхідна їх більша збалансованість, вони мають широко та активно спиратися на міжнародний поділ праці і забезпечити розвиток національної

економіки на основі власної промислової бази.

В період першого етапу післякризового періоду відбувалися серйозні економічні зміни, наслідок яких ми можемо спостерігати в порівняльних даних експорту та імпорту в контексті зовнішньої торгівлі як чинника розширеного відтворення економічної картини (табл. 1) [1] до кризи 2009, під час і після. Саме тому з 2009 р. українська і канадська сторони вели переговори про укладення двосторонньої зони вільної торгівлі (ЗВТ), яка б стала лавіною в обхід НАФТА і 14 липня 2015 р. в Оттаві цей процес завершився підписанням документа про завершення переговорного процесу щодо створення зони вільної торгівлі між Україною та Канадою [2].

Відповідно до вказаних в табл.1 статистичних даних ми можемо зробити висновок про успішність експортної політики у руслі обраного напрямку розвитку. Але для повного збалансування економічної картини показники експорту та імпорту повинні вирівнятися.

Таблиця 1

Валовий внутрішній продукт, сальдо торгового балансу та експортна квота України в 2008-2012 рр.

Роки	2008	2009	2010	2011	2012
ВВП, млн. дол.	179382,3	117152,1	136420,4	165239,0	176111,0
Експорт товарів, млн. дол.	66954,4	39702,8	51430,5	68394,1	68809,8
Імпорт товарів, млн. дол.	85535,3	45435,5	60739,9	82608,2	84658,0
Сальдо торгового балансу, млн. дол.	-18580,9	- 5732,7	- 9309,4	- 14214,1	- 15848,2
Експортна квота, (%)	37,3	33,9	37,7	41,4	39,1

Джерело: складено автором [1] на основі аналізу зовнішньої торгівлі. Експортна квота розрахована у відсотковому відношенні як якісний показник значимості експорту для економіки України.

Глобальна економічна криза наявно висвітлила присутні дисбаланси моделей зростання світової економіки і змусила країни до трансформації в більш нову і збалансовану, гнучку модель, здатну бути

конкурентоспроможною в достроковій перспективі з рівним доступом до всіх видів ресурсів.

Для перспективної економічної політики у процесі співпраці України та Канади з боку

технологічного, інноваційного, організаційного та інфраструктурного розвитку, сфера міжнародної торгівлі вимагає втілити в життя нові напрямки реалізації зовнішньоекономічної політики, урахування досвіду успішних інноваційних ідей. Торговельні та виробничі процеси також вимагають запровадження наукових та інформаційних інновацій для успішної економічної співпраці Канади та України [3].

Одним із найважливіших кроків на шляху до лібералізації ринку стала ратифікація Угоди про вільну торгівлю Канади та України. Угода про вільну торгівлю між Україною та Канадою закладає соціально-економічні засади режиму вільної торгівлі між нашою країною та однією з найбільших у світі постіндустріальних держав – Канадою. Тенденції динаміки двосторонньої торгівлі між Канадою та Україною за 2012–16 рр. ми бачимо у таблиці 2. Як і в таблиці 1, динаміка торгівлі в таблиці 2 буде мати успішний зміст у випадку зрівняння показників експорту та імпорту.

Таблиця 2

Динаміка торгівлі

Рік	Експорт з Канади (дол. США)	Імпорт до Канади (дол. США)
2012	148,913,682	164,596,404
2013	209,916,635	112,579,906
2014	144,766,164	99,163,113
2015	210,490,530	67,546,816
2016	265,194,685	107,440,710

Джерело: складено автором на основі [3].

На даний момент питання імпорту актуальне, але в деякій мірі не є перспективним та має деякі загрози. Конкретно загроза полягає в імпортній стратегії Канади і перешкодах для наших експортерів, оскільки в Україні необхідно розвивати конкурентоздатне виробництво та якісну продукцію, яка може потрапити на ринок Канади. Це можливо шляхом спільного виробництва певного роду товарів: канадські партнери інтегрують на українські ринки філіали свого виробництва та навпаки.

Таким чином відбуватиметься розвиток україно-канадських економічних відносин.

Також актуальним сьогодні є першочергове завдання розвитку міжнародних відносин шляхом активізації співробітництва у різних сферах життєдіяльності та побудова такої моделі міжнародного співробітництва, яка сприятиме поступовій економічній інтеграції на основі ефективної взаємодії [4, с.25].

Економічні відносини України та Канади на сучасному етапі є найбільш важливими через підтримку та допомогу закордонного партнера у збереженні нашої територіальної цілісності та суверенності. Канада активно підтримує демократичні зміни в Україні після перемоги Революції Гідності, надаючи та сприяючи політично, фінансово і технічно проведенню важливих реформ у нашій державі [5].

Згідно Державної служби статистики України, за січень 2018 року Україна експортувала товарів та виробів на 161,8% більше, ніж за відповідний період попереднього року. Преференційні умови, відповідно до положень Угоди, були введені для групи промислових товарів [6].

В сучасних умовах країна повинна активно стимулювати експорт та одночасно здійснювати модернізацію в умовах дефіциту зовнішнього фінансування з метою покращення умов для збільшення взаємної торгівлі, підвищення конкурентоздатності експорту та стимулювання економічного зростання. Необхідно наголосити, що саме Канада входить до ТОП-20 ринків у фокусі для України в Експортній стратегії.

За оцінкою експертів, потенціал збільшення нашого експорту становить близько 40 млн дол. В товарній структурі експорту з України переважали: чорні метали (17,1%), екстракти дубильні (12,3%), мідь і вироби з неї (16,1%), засоби наземного транспорту, крім залізничних (15,9%), залізні локомотиви (5,4%) [6].

Канадський ринок орієнтований на імпорт. З моменту набрання чинності Угоди відбулася лібералізація доступу до ринку України. Імпорт в Україну з Канади представлений наступними товарами: палива

мінеральні (54,5%); нафта і продукти її перегонки (54,5%), фармацевтична продукція (8,9%), вироби із чорних металів (10,8%), реактори ядерні, котли, машини (6,7%) [6]. Тобто, Україні слід постачати в Канаду ті лінії продукції, які задовольнятимуть потреби її громадян відповідно принципу взаємообміну та взаємодопомоги.

У процесі розгляду соціально-економічного аспекту відносин Канади та України конкретизації потребує факт ролі Канадського Фонду підтримки місцевих ініціатив [7], оскільки Канада є одним з найбільших двосторонніх донорів, що захищає суверенітет нашої держави та підтримує Україну у розвитку інформаційних технологій, розвитку потенціалу різних груп населення, «зеленій» енергетиці, безпечному та екологічному сталому виробництві.

Також під час прес-конференції 19 липня 2018 року міністр міжнародного розвитку Канади Марі-Клод Бібо оголосила про запуск нового проекту підтримки України "Економічне зростання для усіх: інклюзивне та спільне процвітання України" на загальну суму \$30 млн. Реалізовані проекти також допоможуть створити більш конкурентне та інноваційне середовище для малих та середніх підприємств, а також збільшити кількість робочих місць та покращити можливості для підприємницької діяльності

жінок та маргіналізованих груп [8].

Канадська компанія «Blue Process Equipment Inc.» зацікавлена у встановленні нових ділових контактів у сфері сталого виробництва задля виконання представницьких функцій та продажу обладнання канадського виробника в Україні. Таке співробітництво може принести повну модернізацію українських заводів за допомогою нових технологій та підвищення конкурентоздатності на міжнародному ринку.

Процеси глобалізації привносять вагомий внесок у формуванні цілей зовнішньої політики країн світу, а створення та зміцнення зовнішньоторговельних зв'язків займає пріоритетне місце. Сучасний рівень конкуренції між країнами породжує низку викликів для прогресивного розвитку кожної держави, підштовхуючи до масштабних інтеграційних процесів.

Індекс рівня глобалізації країн світу (KOF Index of Globalization) (рис. 1) [9], створений в 2002 році при Швейцарському економічному інституті (KOF Swiss Economic Institute), позиціонує себе як комбінований показник, що дозволяє оцінити масштаб інтеграції тієї або іншої країни в світовий простір і порівняти різні країни за його компонентами [9].

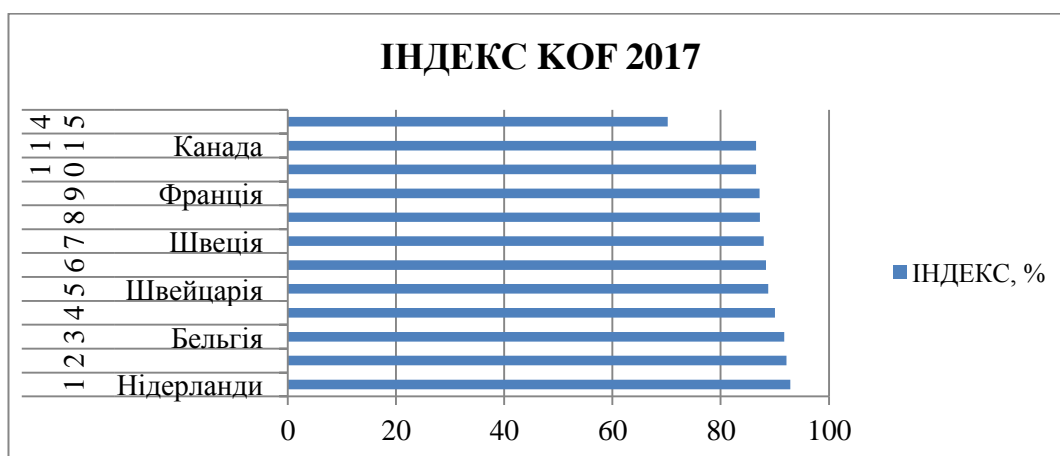

Рисунок 1. Індекс KOF 2017

У 2017 році дослідження охопило 193 країни, де топ – 11 місць зайняли (рис. 1) : Нідерланди – 92,84%, Ірландія – 92,15%, Бельгія – 91,75%, Австрія – 90,05%, Швейцарія – 88,79%, Данія -88,37%, Швеція – 87,96%, Великобританія 87,26%, Франція – 87,19%, Угорщина - 86,55%, Канада – 86,51% і на 45-му місці Україна – 70,24% [9].

Особливістю глобалізованого ринку та середовища є його динаміка, яка характеризується появою інноваційної продукції та прискореного розвитку технологій. Пріоритети української економічної політики повинні переорієнтуватися на більш ефективну протидію незахищеності і соціальної нерівності, які супроводжують технологічні зміни і глобалізацію.

Висновки. Процеси посилення торговельно-економічних зв'язків України та Канади відіграють значну роль в зміцненні позицій України на світовій арені. Шляхом аналізу відповідних наукових напрацювань вдалося виокремити наступні перспективи розвитку торговельно-економічних відносин між Україною та Канадою:

- лібералізація візового режиму для громадян України та надання нового імпульсу давнім, взаємовигідним і справді щирим українсько-канадським зв'язкам у культурно-гуманітарній сфері;

- подальший ефективний розвиток відносин на основі дотримання усіх угод та домовленостей;

- модернізація суспільного сектору і підтримання регіонального управління;

- продовження процесу децентралізації українських регіонів задля стимулювання всебічного розвитку держави в цілому;

- запровадження прогресивних ліній виробництва високоякісної продукції для експорту закордон.

Список використаних джерел:

1. Івашина О.Ф. Зовнішня торгівля як чинник розширеного відтворення. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2013_21%281%29_18/

2. Баран Е. Канадське співробітництво з Україною. Зовнішня торгівля, 1999. № 1-2. С. 31-35.

3. Експортна стратегія України: дорожня карта стратегічного розвитку торгівлі на період 2017-2021 років. URL: [:http://www.mk.gov.ua/store/files/announce_1500355145.doc](http://www.mk.gov.ua/store/files/announce_1500355145.doc)

4. Столярчук Я. Реалізація глобальних цілей США: континентально-інтеграційний контекст. Міжнародна економічна політика, 2013. №1. URL: http://iepjournal.com/journals/18/2013_2_Stolyarchuk.pdf.

5. Конон Н.Є. Українсько-канадські відносини: сучасний стан та перспективи розвитку. 2016. URL: <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/download/74/67/>

6. Офіційні дані Державного комітету статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

7. Програма Канадського Фонду підтримки місцевих ініціатив на 2018-2019 рік. URL: <http://investment.zoda.gov.ua>

8. Новый проект поддержки Украины. URL: <https://www.ukrinform.ru>

9. KOF Index of Globalization. URL: <https://gtmarket.ru/ratings/kof-globalization-index/info>

REFERENCES:

1. Ivashyna O. (2013), "Foreign trade as a factor in expanded production", available at : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2013_21%281%29_18/ (Accessed 8 December 2018), (In Ukrainian).

2. Baran E.(1999), "Canadian Cooperation with Ukraine. Foreign Trade" 1-2, 31-35 (in Ukrainian).

3. Export strategy of Ukraine: road map of strategic trade development for the period 2017-2021, (2018), available at [:http://www.mk.gov.ua/store/files/announce_1500355145.doc](http://www.mk.gov.ua/store/files/announce_1500355145.doc) (Accessed 8 December 2018), (In Ukrainian).

4. Stolyarchuk I. (2013), "Realization of global goals of the USA: continental-integration context", *International economic policy*. [Online] , Vol. 1, available at : http://iepjournal.com/journals/18/2013_2_Stoly

archuk.pdf, (Accessed 8 December 2018), (In Ukrainian)/

5. Konon N. (2016), "Ukrainian-Canadian Relations: Current State and Development Prospects", available at :<https://grani.org.ua/index.php/journal/article/download/74/67/> (Accessed 6 December 2018), (In Ukrainian).

6. Official State Statistics Committee of Ukraine, (2018), available at :<http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 8 December 2018), (In Ukrainian).

7. Program of the Canadian Local Initiative Support Fund for 2018-2019, (2018), available at :<http://investment.zoda.gov.ua/> (Accessed 8 December 2018), (In Ukrainian).

8. New project of support of Ukraine, (2018), available at : <https://www.ukrinform.ru> (Accessed 8 December 2018), (In Ukrainian, Russian, English).

9. KOF Index of Globalization, (2018), available at :<https://gtmarket.ru/ratings/kof-globalization-index/info> (Accessed 1 December 2018), (In Ukrainian, Russian, English).

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ

**ДВИГУН АЛЛА
ОЛЕКСАНДРІВНА,**
*доктор економічних наук,
професор, начальник
відділу регіональної
політики НІСД, м. Київ*

Актуальність досліджуваної теми обумовлена необхідністю спрощення структури управління на місцях, забезпечення тісного зв'язку із громадським суспільством і досягнення прозорості у прийнятті управлінських рішень, підвищення ступеня відповідальності перед територіальною громадою.

Дослідження спрямоване на вирішення проблем фінансового забезпечення розвитку територій. Розглядається поняття децентралізації влади, зокрема бюджетна децентралізація. Встановлено, що взаємозв'язок законодавчих змін в Податковому та Бюджетному кодексах, сприяв перетворенню місцевих бюджетів у ефективний інструмент соціально-економічного розвитку адміністративно – територіальних одиниць. Виявлено переваги бюджетної децентралізації. Досліджено розвиток процесів утворення об'єднань територіальних громад (ОТГ). Пріоритетами запроваджених змін визначено розширення прав органів місцевого самоврядування у прийнятті рішень та надання їм повної бюджетної самостійності щодо наповнення своїх бюджетів та здійснення видаткових повноважень з урахуванням європейського досвіду. Розкрито сутність нового механізму бюджетного регулювання, а саме систему тотального збалансування усіх місцевих бюджетів замінено системою горизонтального вирівнювання податкоспроможності адміністративно-територіальних утворень залежно від рівня надходжень на одного жителя. Обґрунтовано позитивні результати реформи фіскальної децентралізації. Доведено доцільність проведення розрахунків міжбюджетних трансфертів на основі зведених бюджетів регіонів, перекладаючи відповідальність за подальший перерозподіл бюджетних коштів на обласні державні адміністрації. Окреслено подальші напрями реформи бюджетної децентралізації в Україні.

Наукова значущість роботи полягає в обґрунтуванні заходів зі зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування; окреслено першочергові кроки обласних державних адміністрацій на шляху до розв'язання нагальних проблем реалізації реформи бюджетної децентралізації. Практикою процесів бюджетної децентралізації доведено, що вона сприяє нарощенню фінансового потенціалу території, активізації інвестиційної діяльності, стимулюванню підприємницької активності, що в підсумку зміцнює економічний потенціал та забезпечує «ґрунт» для росту і розвитку, тому вкрай важливим є подальший розвиток порядку фінансової та адміністративної відповідальності за порушення органами місцевого самоврядування вимог бюджетного законодавства.

Ключові слова: децентралізація влади, бюджетна децентралізація, міжбюджетні відносини, місцеве самоврядування, об'єднання територіальних громад

ПРІОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИИ ВЛАСТИ

**ДВИГУН АЛЛА
АЛЕКСАНДРОВНА,**
*доктор экономических наук,
профессор, Начальник
отдела региональной
политики НИСИ, г. Киев*

Актуальность исследуемой темы обусловлена необходимостью упрощения структуры управления на местах, обеспечению тесной связи с гражданским обществом и достижению прозрачности в принятии управленческих решений, повышению степени ответственности перед территориальной общиной.

Исследование направлено на решение проблем финансового обеспечения развития территорий. Рассматривается понятие децентрализации власти, в частности бюджетная децентрализация. Установлено, что взаимосвязь законодательных изменений в Налоговом и Бюджетном Кодексах, способствовала превращению местных бюджетов в эффективный инструмент социально-экономического развития административно - территориальных единиц. Выявлены преимущества бюджетной децентрализации. Исследовано развитие процессов образования объединений территориальных общин (ОТО). Приоритетами предложенных изменений определены такие: расширение прав органов местного самоуправления в принятии решений и предоставление им полной бюджетной самостоятельности по наполнению своих бюджетов и осуществлению полномочий по расходам с учетом европейского опыта. Раскрыта сущность нового механизма бюджетного регулирования, а именно система тотального сбалансирования всех местных бюджетов заменена системой горизонтального выравнивания налоговоспособности административно-территориальных образований в зависимости от уровня поступлений на одного жителя. Обоснованы положительные результаты реформы фискальной децентрализации. Доказана целесообразность проведения расчетов межбюджетных трансфертов на основе сводных бюджетов регионов, перекадывая ответственность за дальнейшее перераспределение бюджетных средств на областные государственные администрации. Определены дальнейшие направления реформы бюджетной децентрализации в Украине.

Научная значимость работы заключается в обосновании мер по укреплению финансовой основы местного самоуправления; обозначены первоочередные шаги областных государственных администраций на пути к решению насущных проблем реализации реформы бюджетной децентрализации. Практикой процессов бюджетной децентрализации доказано, что она способствует наращиванию финансового потенциала территории, активизации инвестиционной деятельности, стимулированию предпринимательской активности, что в итоге укрепляет экономический потенциал и обеспечивает «почву» для роста и развития, поэтому крайне важно дальнейшее развитие правил финансовой и административной ответственности за нарушения органами местного самоуправления требований бюджетного законодательства.

Ключевые слова: децентрализация власти, бюджетная децентрализация, межбюджетные отношения, местное самоуправление, объединение территориальных общин

PRIORITY DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF DECENTRALIZATION OF POWER

ALLA DVIHUN, *Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Regional Policy NISS, Kyiv*

The urgency of the theme under study is due to the need to simplify the structure of local governance, to ensure close ties with civil society and to achieve transparency in the adoption of management decisions, and increase the level of responsibility to the territorial community. The research **is aimed** at solving the problems of financial provision of territories development.

Findings. The concept of decentralization of power, in particular budget decentralization, is considered. It was established that the interconnection of legislative changes in the Tax and Budget Codes contributed to the transformation of local budgets into an effective instrument of socioeconomic development of administrative and territorial units. The advantages of budget decentralization are revealed. The development of the processes of the formation of associations of territorial communities (ATC) is explored.

Priorities of the changes introduced are the extension of the rights of local self-government authorities in decision-making and giving them full budgetary autonomy in terms of filling their budgets and spending their powers in the light of European experience. The essence of the new mechanism of budgetary regulation is revealed, namely, the system of total balancing of all local budgets is replaced by the system of horizontal equalization of the capacity of administrative-territorial units depending on the level of income per capita. The positive results of the reform of fiscal decentralization are substantiated. The expediency of carrying out calculations of intergovernmental transfers on the basis of consolidated budgets of regions is proved, transferring responsibility for further redistribution of budget funds to regional state administrations. Further directions of the budget decentralization reform in Ukraine are outlined.

The scientific significance of the work is to substantiate measures to strengthen the financial basis of local self-government; outlined the priority steps of regional state administrations on the way to solving the urgent problems of implementing the budget decentralization reform. The practice of budget decentralization has proven that it contributes to the growth of the financial potential of the territory, the intensification of investment activity, and the stimulation of entrepreneurial activity, which ultimately strengthens the economic potential and provides a "ground" for growth and development, and therefore the further development of the order of financial and administrative liability for violation by local government of the requirements of budget legislation.

Keywords: *decentralization of power, budgetary decentralization, intergovernmental relations, local self-government, association of territorial communities*

Постановка проблеми. Децентралізація є складним поняттям, яке можна розкривати через його вплив на адміністративно-територіальний устрій держави, систему органів публічної адміністрації, розподіл між ними функцій, повноважень та фінансових ресурсів. Проблематика децентралізації як одного із механізмів підвищення ефективності функціонування публічної влади вже впродовж тривалого періоду часу перебуває в полі зору вітчизняних науковців та провідних фахівців. Це зумовлено, зокрема, успішною реалізацією засад децентралізації у практиці більшості держав Європейського Союзу. Взагалі, децентралізація влади означає такий спосіб визначення та розмежування завдань і функцій, за якого більшість із них передається з рівня центральних органів на рівень нижчий і стає власним завданням та повноваженням органів управління нижчого рівня.

Аналіз досліджень і публікацій. Зарубіжні дослідники звертають увагу на специфічність розуміння сутності децентралізації, зокрема, в Україні. Так,

вітчизняними науковцями [1 – 5] вона подається як перерозподіл повноважень між центром та регіонами на користь останніх, делегування і субделегування функцій і повноважень регіонами. Створення місцевих держадміністрацій також розглядається як складова децентралізації. Наукові підходи до визначення поняття «децентралізація» включають розуміння цього процесу, як ослаблення або, навіть, скасування централізації; самостійність у підходах до управління з урахуванням багатоманітності місцевих особливостей при збереженні єдності в суттєвому; передання частини функцій державного управління центральних органів виконавчої влади до місцевих органів виконавчої влади та до органів місцевого самоврядування при чому передбачається розширення повноважень нижчих органів за рахунок вищих за рівнем; процес передачі частини функцій та повноважень вищими рівнями управління нижчим.

Формулювання цілей. Метою статті є дослідження сутності децентралізації влади, проблем фінансового забезпечення розвитку

територій та окреслити подальші напрями реформи бюджетної децентралізації в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим є те, що при децентралізації відбувається відчуження повноважень держави як юридичної особи публічного права на користь іншої юридичної особи публічного права – територіальної громади, що саме і характеризує зміст місцевого самоврядування. Децентралізація дозволяє спростити структуру управління на місцях, забезпечити тісний зв'язок із громадським суспільством і прозорість у прийнятті управлінських рішень, а також сприяє підвищенню ступеня відповідальності перед територіальною громадою. Однак, поряд із цим, децентралізація супроводжується виникненням неузгодженості стратегічних цілей і напрямів розвитку окремих територіальних одиниць.

Дослідження практичного досвіду та узагальнення думок вітчизняних і зарубіжних науковців дозволяє визначити децентралізацію як системний процес, що вміщує у собі такі складові елементи: питання спроможності органів державної влади передати, а органів місцевого самоврядування – отримати і ефективно розпорядитися владними повноваженнями; визначення обсягу та переліку повноважень, які необхідно передавати; адміністративно – політичний механізм передачі владних повноважень; бюджетний та ринковий механізми взаємодії органів державної влади і органів місцевого самоврядування; питання адміністративно-територіальної реформи. Тобто, децентралізація є специфічним методом управління, який є важливим для місцевої демократії та розвитку самоврядування.

Бюджетна децентралізація являє собою децентралізацію фінансових та матеріальних ресурсів, що є основою економічної незалежності окремих територій.

Проблема фінансового забезпечення розвитку територій постає фактично перед усіма країнами світу. В Україні питання

бюджетної децентралізації набувають особливої уваги в силу того, що децентралізація покликана забезпечити перерозподіл дохідних джерел, повноважень між рівнями влади, максимальне фінансове забезпечення проектів розвитку територій.

Адміністративно – територіальні утворення мають неоднаковий природно – ресурсний і фінансовий потенціали, в т.ч. податкову базу, тобто децентралізація покликана підвищувати ефективність функціонування бюджетної системи. Передача повноважень на місця та самостійність у прийнятті рішень при формуванні доходів та використанні бюджетних коштів – це прерогатива бюджетної децентралізації.

Концепція бюджетної децентралізації посідає ключове місце в теорії суспільних фінансів та вважається важливою складовою бюджетної політики [6 – 9]. Як переконує досвід розвинутих країн, фінансові проблеми регіонів розв'язуються шляхом побудови оптимального механізму системи місцевих бюджетів і міжбюджетних відносин. До переваг бюджетної децентралізації (рис. 1) слід віднести:

- можливість збереження макроекономічної стабільності;
- можливість забезпечення окресленого рівня інвестиційної активності;
- раціональне використання бюджетних коштів;
- наближеність місцевих органів влади до населення та формування ефективних каналів комунікацій;
- посилення відповідальності органів місцевого самоврядування перед громадою, як наслідок – зниження корупції;
- забезпечення фінансової самостійності органів місцевого самоврядування у прийнятті рішень з одного боку, та прозорість дій органів місцевого самоврядування з іншого боку;
- стимулювання органів місцевого самоврядування до нарощування власного бюджетного (фінансового) потенціалу.

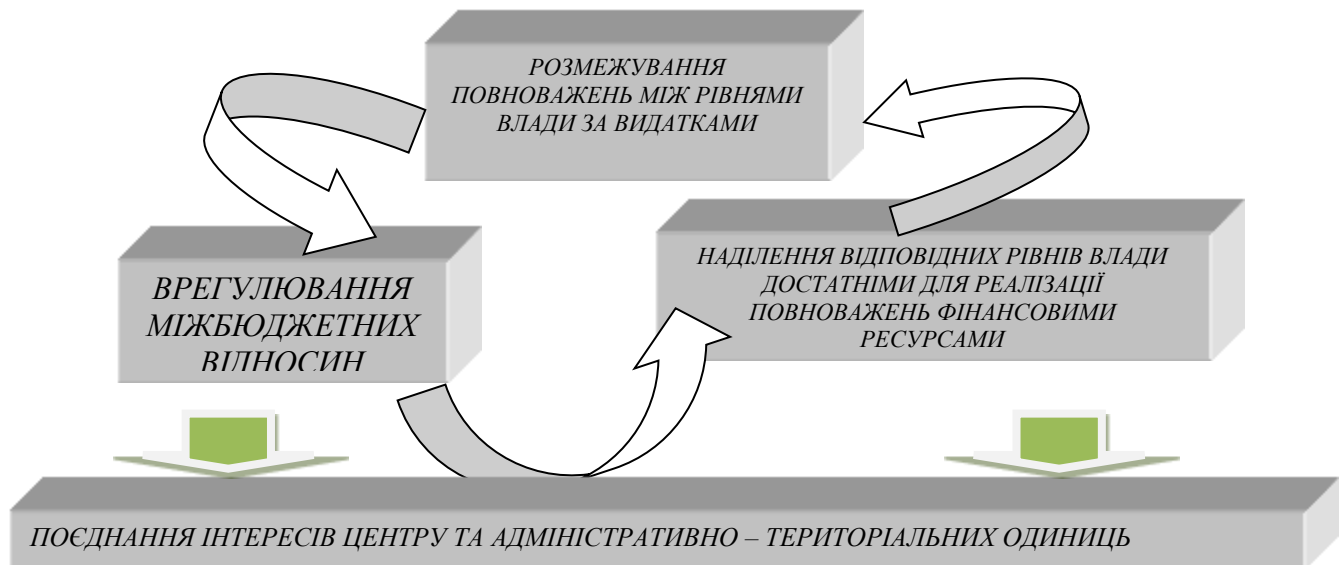

Рис. 1. Складові та переваги бюджетної децентралізації
(розроблено автором)

Саме бюджетна децентралізація дозволяє в умовах відносної самостійності кожного бюджету поєднувати фіскальні, соціальні й економічні інтереси центру з інтересами адміністративно – територіальних одиниць.

Перетворення місцевих бюджетів у ефективний інструмент соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць можливо шляхом вирішення таких завдань: зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування; підвищення ефективності процесу формування видаткової частини місцевих бюджетів та децентралізація управління бюджетними коштами; удосконалення системи регулювання міжбюджетних відносин; запровадження планування місцевих бюджетів на середньострокову перспективу; посилення інвестиційної складової місцевих бюджетів; підвищення ефективності управління коштами місцевих бюджетів та посилення контролю і відповідальності за дотримання бюджетного законодавства; забезпечення прозорості процесу формування та виконання місцевих бюджетів.

Сьогодні, завдячуючи прийнятому в 2014 році на законодавчому рівні рішення про фінансову децентралізацію в країні, ми можемо підводити певні підсумки.

Результатом децентралізації є самостійність у підходах до управління з урахуванням різноманітності місцевих особливостей при збереженні єдності в основному, суттєвому. Завдяки законодавчим змінам (внесеним до Податкового, Бюджетного кодексів та інших законодавчих і нормативних актів), які передбачають децентралізацію податкових надходжень, місцеві бюджети отримали більше ресурсів для свого розвитку.

Процес впровадження реформи децентралізації влади перейшов в активну фазу з прийняттям 05.02.2015 року Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [10], який дозволяє здійснювати перший базовий її етап – утворення об'єднань територіальних громад (далі ОТГ) без внесення змін до Конституції України. Це дозволило лише в перший рік прийняття вищезазначеного Закону утворити в Україні 159 ОТГ.

Починаючи з 01.01.2017 року в Україні вже діяло 366 ОТГ, які перейшли на прямі міжбюджетні відносини з Державним бюджетом України. Після перших виборів 30.04.2017 року в Україні вже діяло 413 ОТГ. Після перших виборів 29.10.2017 року – 614 ОТГ. На 24.12.2017 року вже призначено перші вибори депутатів сільських, селищних рад об'єднаних територіальних громад і

відповідних сільських, селищних, міських голів у 51 ОТГ [11, 12].

Це означає, що на кінець 2017 року в Україні буде остаточно сформовано 665 одиниць ОТГ (рис. 2).

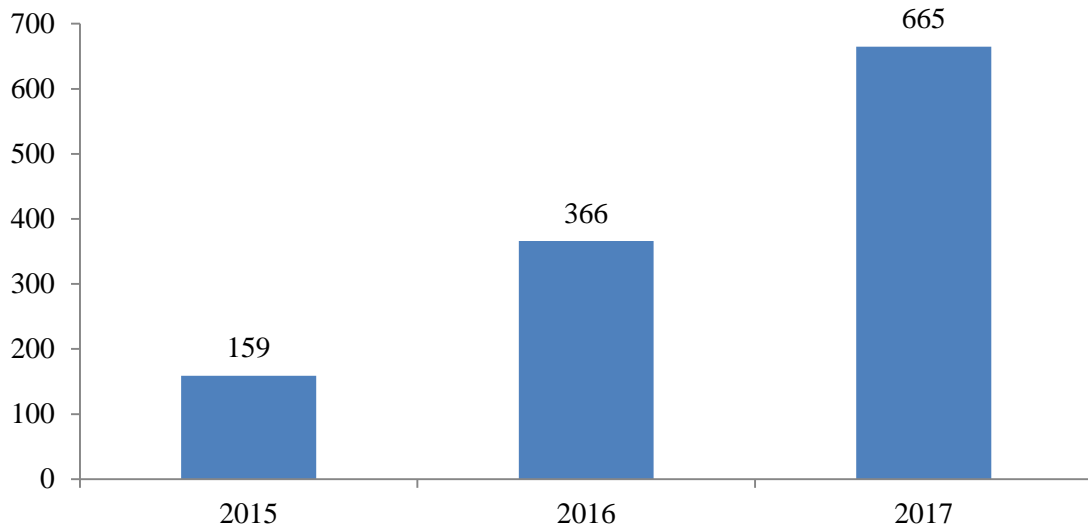

Рис. 2. Динаміка утворення ОТГ в процесі впровадження реформи децентралізації влади в Україні (одиниць)

Відповідно до ст. ст. 64, 67 Бюджетного кодексу України склад доходів загального фонду бюджетів ОТГ прирівнюється до бюджетів міст обласного значення та районних бюджетів, а також ОТГ надається право переходу на прямі міжбюджетні відносини з Державним бюджетом України виключно за умови утворення ОТГ згідно із законом та перспективним планом формування територій громад областей [13]. ОТГ, які перейшли на прямі міжбюджетні відносини з Державним бюджетом у 2016-2017 роках продемонстрували позитивну динаміку зростання доходів їх бюджетів. Так, власні доходи місцевих бюджетів 366-ти ОТГ за січень-вересень поточного року, у порівнянні з аналогічним періодом минулого року, зросли майже вдвічі (на 182 %) та склали 6,25 млрд. грн. [14].

Пріоритетами запроваджених змін визначено розширення прав органів місцевого самоврядування у прийнятті рішень та надання їм повної бюджетної самостійності щодо наповнення своїх бюджетів та здійснення видаткових повноважень з урахуванням європейського

досвіду [15 – 17]. Водночас передбачено збільшення джерел формування дохідної бази місцевих бюджетів за рахунок передачі окремих доходів з державного бюджету, розширення бази оподаткування податком на нерухомість через впровадження оподаткування об'єктів в залежності від їх вартості, а також удосконалення механізму справляння акцизного податку з роздрібною торгівлі підакцизними товарами.

Також запроваджено новий механізм бюджетного регулювання – систему тотального збалансування усіх місцевих бюджетів замінено системою горизонтального вирівнювання податкоспроможності адміністративно-територіальних утворень залежно від рівня надходжень на одного жителя.

Зниження дотаційності місцевих бюджетів – один із головних показників, який свідчить про підвищення фінансової незалежності органів місцевого самоврядування. До 2014 року відсоток дотаційності місцевих бюджетів становив 96,3%, а донорами були 3,7% місцевих бюджетів. З 2014 року, якщо порівнювати з

2017 роком, кількість дотаційних бюджетів знизилася на 23,8%-х пункти, а саме до 72,5%. У свою чергу, обсяг бюджетів-донорів наразі становить 16,2%, тобто відбулося їхнє зростання на 12,5%-х пунктів (рис. 3). Завдяки впровадженню фінансової децентралізації рівень дотаційних місцевих бюджетів з 2014 року по 2017 рік зменшився на 23,8 %-х пункти.

Також зазнала змін структура видатків місцевих бюджетів. Зросла частка видатків на виконання самоврядних повноважень, що свідчить про підвищення видаткової автономності місцевих бюджетів та ефективності використання бюджетних коштів на місцевому рівні.

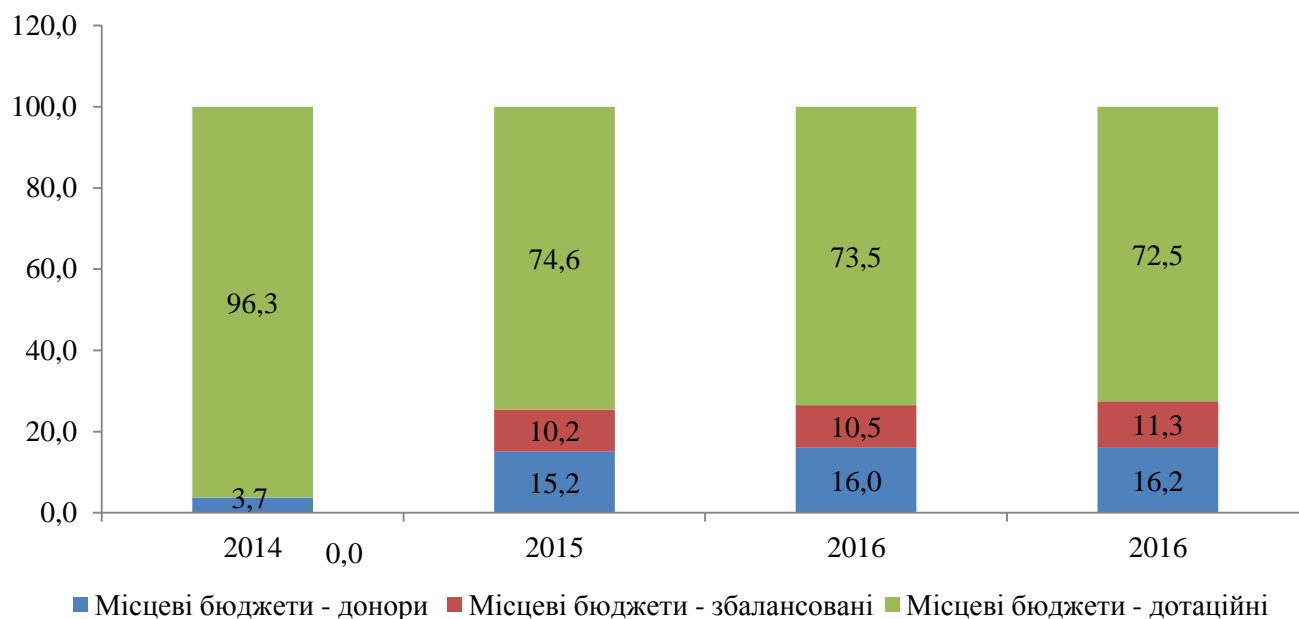

Рис. 3. Динаміка структури місцевих бюджетів за результатами реформи фіскальної децентралізації

Разом з цим, забезпечено відповідність фінансового ресурсу реальним потребам місцевих бюджетів у здійсненні видатків на делеговані державою повноваження.

Ще одним позитивним результатом реформи фіскальної децентралізації є збільшення інвестиційних ресурсів місцевих бюджетів.

Загалом, наявність достатніх фінансових ресурсів у розпорядженні органів місцевого самоврядування дозволила їм протягом 2016 року, за виключенням поодиноких випадків, не звертатися до органів державного казначейства за отриманням короткотермінових позичок. Об'єднані територіальні громади в повному об'ємі виконали свої видаткові повноваження та акумулювали на казначейських рахунках

залишки коштів, які на 1 січня 2017 року (загальний фонд) склали 1,1 млрд. грн. Це майже у 4 рази більше, ніж на початку 2016 року (0,3 млрд. грн.).

Залишки коштів загального фонду всіх місцевих бюджетів України (на казначейських рахунках) станом на 1 січня 2017 року склали 33,6 млрд. грн.

У січні-травні 2017 року до загального фонду місцевих бюджетів надійшло 72,3 млрд. грн., що складає 44,5 % від річних планових призначень, затверджених місцевими радами. Приріст надходжень до відповідного періоду минулого року склав 34,3 % або 18,5 млрд. грн. При цьому, по 19 областях забезпечено темп приросту надходжень вище середнього по Україні.

На нашу думку, доцільно проводити розрахунки міжбюджетних трансфертів на основі зведених бюджетів регіонів, перекладаючи відповідальність за подальший перерозподіл бюджетних коштів на обласні державні адміністрації. Для цього необхідно здійснювати зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування шляхом впровадження наступних заходів:

- посилення зацікавленості органів місцевого самоврядування у підвищенні рівня власних доходів шляхом стимулювання збільшення обсягів виробництва, валової доданої вартості, обсягу інвестицій та рівня доходів населення відповідно до інноваційного напрямку економічного розвитку території;

- щорічне збільшення питомої ваги загального фонду місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України;

- підвищення рівня самодостатності місцевих бюджетів шляхом подальшого удосконалення податкового законодавства відповідно до напрямів реформування податкової системи, зокрема системи місцевих податків і зборів;

- подальша оптимізація розподілу податків і зборів (обов'язкових платежів) між державним та місцевими бюджетами, передача окремих джерел доходів місцевим бюджетам;

- перерозподіл доходів між місцевими бюджетами та перегляд складу доходів, які враховуються та не враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів.

На думку А. Шаха, переваги бюджетної децентралізації в тому, що органи місцевого самоврядування поставлені в «жорсткі бюджетні рамки». Ця обставина спонукає регіональну владу до оптимізації дохідних джерел та удосконалення податкового адміністрування [8]. Раціональний підхід до витрачання бюджетних коштів призводить до мінімізації бюджетного дефіциту.

Вдало проведена бюджетна децентралізація сприяє нарощенню фінансового потенціалу території, активізації інвестиційної діяльності, стимулюванню

підприємницької активності, що в підсумку зміцнює економічний потенціал та забезпечує «грунт» для росту і розвитку, тому вкрай важливим є подальший розвиток порядку фінансової та адміністративної відповідальності за порушення органами місцевого самоврядування вимог бюджетного законодавства.

Першочерговими кроками обласних державних адміністрацій на шляху до розв'язання нагальних проблем реалізації реформи бюджетної децентралізації мають стати:

- оптимізація мережі бюджетних установ в контексті секторальної децентралізації, що дасть змогу підвищити ефективність планування та використання бюджетних коштів бюджетів всіх рівнів;

- забезпечення процесу верифікації отримувачів соціальних пільг, що дасть змогу оптимізувати та підвищити ефективність бюджетних видатків, які спрямовуються на бюджетну підтримку пільгових категорій населення;

- підвищення прозорості бюджетного процесу на місцевому рівні шляхом активного впровадження громадського моніторингу та таких інструментів як бюджети участі/громадські бюджети (виділення частини бюджетних коштів для фінансування громадських ініціатив (проектів), співфінансування проектів громад, відібраних на конкурсній основі, виділення фінансового ресурсу з обласного бюджету для співфінансування грантових проектів, які фінансуються за рахунок міжнародних інституцій та міжнародної донорської допомоги.

- подання в установленому порядку до органів виконавчої влади вищого рівня фінансових показників і пропозицій до проекту Державного бюджету України, пропозицій щодо обсягу коштів Державного бюджету України для їх розподілу між територіальними громадами, розмірів дотацій і субсидій, даних про зміни складу об'єктів, що підлягають бюджетному фінансуванню, баланс фінансових ресурсів для врахування їх при визначенні розмірів субвенцій, а також для бюджетного

вирівнювання виходячи із забезпеченості мінімальних соціальних потреб в контексті реалізації реформи децентралізації та з урахуванням результатів об'єднання територіальних громад;

– розроблення пропозицій щодо активізації «точок зростання» економічної сфери адміністративно-територіальних одиниць з урахуванням бюджетних та соціально-економічних результатів об'єднання територіальних громад.

Висновки. Необхідно підвищити прозорість бюджетного процесу на місцевому рівні шляхом активного впровадження громадського моніторингу та таких інструментів, як бюджети участі / громадські бюджети (зокрема, застосування програмно – цільового методу та середньострокового бюджетного планування на місцевому рівні); співфінансування проектів громад, відібраних на конкурсній основі; виділення фінансового ресурсу з обласного бюджету для співфінансування грантових проектів, які фінансуються за рахунок міжнародних інституцій та міжнародної донорської допомоги.

Також важливим є здійснення коригування регіональних стратегій в контексті сприяння нарощенню внутрішнього соціально-економічного потенціалу територій у відповідності до цілей Державної стратегії регіонального розвитку до 2020 року, а також забезпечення ефективного функціонування системи надання адміністративних послуг населенню з метою недопущення погіршення їх доступності у процесі об'єднання громад та підвищення якості медичних, освітніх, адміністративних та інших послуг.

Таким чином, бюджетна децентралізація є запорукою децентралізації влади, становлення ефективної системи місцевих фінансів, і що найважливіше – інструментом регулювання регіонального розвитку. Саме бюджетна децентралізація передбачає стимулювання регіонів до фінансової автономії, пошуку додаткових власних ресурсів, активізації внутрішнього потенціалу розвитку; дозволяє балансувати потреби та можливості регіонів.

Список використаних джерел.

1. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / Бориславська О.М., Заверуха І.Б., Школик А.М. та ін.; Центр політико - правових реформ. Київ : Москаленко О. М., 2012. 212 с.
2. Державне управління в Україні: централізація і децентралізація: монографія / кол. авт. ; відпов. ред. Н.Р. Нижник. Київ: Вид-во УАДУ при Президентові України, 1997. С. 93.
3. Матвієнко А.С. Політико-правові засади децентралізації влади в контексті адміністративної реформи в Україні: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к. політ. н.: спец. 23.00.02; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ, 2010. 23 с.
4. Грицяк І.А. Державне управління в Україні: централізація і децентралізація. Київ: Вид-во УАДУ, 1997. 487 с.
5. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В.Б. Авер'янова. К. : Факт, 2003. 384 с.
6. Луніна І.О. Формування місцевих бюджетів в контексті завдань адміністративно-територіальної реформи. *Економіка України*. 2006. № 1. С. 23 – 31.
7. Усков И.В. Децентрализация как основа становления финансово самостоятельных местных органов власти. *Бизнес Информ*. 2012. № 3. С. 107 – 111.
8. Shah A. Local budgeting. Washington World Bank, cop. 2007. 381 p.
9. Arzaghi M., Henderson J. Why Countries Are Fiscally Decentralizing? *Journal of Public Economics*. 2005. No. 89. P. 1157 – 1199.
10. Про добровільне об'єднання територіальних громад: закон України від 05.02.2015 № 157-VIII / Офіційний портал Верховної Ради Україн. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/157-19/print>
11. Про перші вибори депутатів сільських, селищних, міських рад об'єднаних територіальних громад і відповідних

сільських, селищних, міських голів 24 грудня 2017 року: Постанова ЦБК від 12.10.2017 № 214 / Офіційний веб-сервер ЦБК. URL:

<http://www.cvk.gov.ua/pls/acts/ShowCard?id=43465&what=0>

12. Про перші вибори депутатів сільської, селищної рад об'єднаних територіальних громад і відповідних сільського, селищного голів 24 грудня 2017 року: Постанова ЦБК від 13.10.2017 № 222 / Офіційний веб-сервер ЦБК. URL:

<http://www.cvk.gov.ua/pls/acts/ShowCard?id=43481&what=0>

13. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування станом на 10 жовтня 2017 року. URL:

http://decentralization.gov.ua/monitoring2017_10_ua#main-info

14. Бюджет-2018 — черговий виклик для місцевого самоврядування. URL:

<https://www.auc.org.ua/povyna/byudzheth-2018-cherhovyy-vykyk-dlya-miscevogo-samovryaduvannya>

15. Журек Л. Доходи територіальних одиниць самоврядування та система податків. *Узагальнення польського досвіду місцевого самоврядування та перспективні напрямки розвитку самоврядування в Україні.* / Упоряд. Т. Шамайда, О. Дмитренко. Київ: Аг-во «Україна», 2001. С. 29-40.

16. Лациба М. В., Бондаренко В. В. Як територіальна громада може впливати на вирішення питань місцевого значення. Київ: УНЦПД, 2007. 108 с.

17. Матей Б., Штірбець Х. Пропозиції щодо нової адміністративно-територіальної організації. *Всесвітня служба Радіо Румунія. Українська редакція.* URL:

<http://www.rri.ro/art.shtml?lang=12&sec=99&art=142752>.

REFERENCES.

1. Moskalenko O.M., & Boryslavskaya O.M., & Zaverukha I.B., & Shkolik A.M. and others (2012) Decentralization of public authority: the experience of European countries

and prospects of Ukraine. Kyiv: Center of Political and Legal Reforms, 212.

2. Nyzhnyk N.R. (1997) State administration in Ukraine: centralization and decentralization. Monograph (p 93). Kyiv: UADU Publishing House under the President of Ukraine.

3. Matvienko A.C. (2010) Political and legal principles of decentralization of power in the context of administrative reform in Ukraine. Author's abstract. Kyiv: Institute of State and Law. Koretsky V.M. National Academy of Sciences of Ukraine, 23.

4. Gritsiak I.A. (1997) Public administration in Ukraine: centralization and decentralization. Kyiv: UADU Publishing House, 487.

5. Averyanov V.B. (2003) Public administration: problems of administrative-legal theory and practice. Kyiv: Fact, 384.

6. Lunina I.O. (2006) Formation of local budgets in the context of the tasks of administrative-territorial reform. *Economics of Ukraine.* No 1 (pp 23-31).

7. Uskov I.V. (2012) Decentralization as the basis for the formation of financially independent local authorities. No 3 (pp 107-111). *Business Inform.*

8. Shah A. (2007) Local budgeting. Washington World Bank, 381.

9. Arzaghi M., & Henderson J. (2005) Why Countries Are Fiscally Decentralizing? *Journal of Public Economics.* No 89 (pp 1157-1199).

10. (2015) On voluntary association of territorial communities. Law of Ukraine dated February 5, 2015 № 157-VIII. Official portal of the Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/157-19/print>

11. (2017) About the first elections of deputies of village, settlement, city councils of united territorial communities and corresponding village, settlement, city mayors dated December 24, 2017. Resolution of the CEC dated 10.12.2017, No. 214. Official CEC web-server. Retrieved from:

<http://www.cvk.gov.ua/pls/acts/ShowCard?id=43465&what=0>

12. (2017) About the first elections of deputies of village, town councils of united

territorial communities and corresponding village, settlement leaders dated December 24, 2017. Resolution of the CEC dated 13.12.2017, No. 222. Official CEC web-server. Retrieved from:

<http://www.cvk.gov.ua/pls/acts/ShowCard?id=43481&what=0>

13. (2017) Monitoring the process of decentralization of power and reform of local self-government as of 10 October 2017. Retrieved from:

http://decentralization.gov.ua/monitoring2017_10_ua#main-info

14. Budget 2018 is another challenge for local government. Retrieved from: <https://www.auc.org.ua/novyna/byudzhet-2018-cherhovyy-vyklyk-dlya-miscevogo-samovryaduvannya>

15. Zhurek L. (2001) Income of territorial units of self-government and the system of taxes. Summarizing the Polish Experience of Local Self-Government and Perspective Directions of Self-Government Development in Ukraine (pp 29-40). Kyiv: Publishing House "Ukraine".

16. Latsyba M.V., & Bondarenko V.V. (2007) How can a territorial community influence local issues? Kyiv: UNCPD, 108.

17. Matei B., & Stirbets H. Proposals for a new administrative-territorial organization. World Radio Romania Service. Ukrainian version. Retrieved from:

<http://www.rri.ro/art.shtml?lang=12&sec=99&art=142752>.

ПІДПРИЄМНИЦТВО

УДК 336.64

DOI 10.26661/2522-1566/2018-4/06-11

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

**МЕТЕЛЕНКО НАТАЛЯ
ГЕОРГІЇВНА**, доктор
економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів,
банківської справи та
страхування, інженерний
інститут Запорізького
національного університету

Дослідження спрямоване на обґрунтування нових підходів до формування системи економічної безпеки та її складових, зокрема фінансової складової, з метою забезпечення цілісності системи з точки зору можливості ефективного функціонування в нових економічних умовах, які характеризуються змінами форм взаємодії підприємств промисловості з банківською системою, податковою системою; змінами в державній політиці, які ускладнюють механізм взаємодії з підприємницькими структурами.

Окреслено комплекс наукових завдань, які спрямовані на досягнення мети забезпечення економічної безпеки промислового підприємства. Узагальнено думки науковців стосовно загроз процесу організації економічної безпеки. Доведено, що центральне місце у системі економічної безпеки займає фінансова безпека підприємства, що пояснюється таким: рівень фінансової безпеки будь – якого підприємства визначає його можливості забезпечувати інші складові його економічної безпеки, а зміни в будь – якій сфері підприємства в кінцевому результаті відображаються у його фінансовій безпеці. Систематизовано та згруповано внутрішні загрози фінансовій безпеці за видами підприємницької діяльності. Ґрунтуючись на деталізації внутрішніх загроз і ризиків господарської діяльності промислового підприємства, запропоновано варіант структуризації об'єктів та процесів як складових елементів системи фінансової безпеки, які перебувають у взаємозв'язку та взаємообумовленості. Доведено, що об'єктами фінансової безпеки (складовими) виступають функціональні види діяльності підприємства, які зв'язані між собою через оборот фінансових ресурсів у напрямку досягнення цілей підприємства. Досліджено переваги та недоліки методичних підходів до оцінювання ефективності системи фінансової безпеки промислового підприємства, що надало змогу запропонувати у якості методичного підходу до оцінювання ефективності системи фінансової безпеки комплексне сумісне використання таких підходів: критеріального, процесно – орієнтованого та функціонального.

Наукова значущість роботи полягає в тому, що на основі інтегрованого методичного підходу розроблено концептуальну модель аналітичного оцінювання рівня фінансової безпеки в системі економічної безпеки промислового підприємства.

Ключові слова: економічна безпека, фінансова безпека, загрози, ризики, види підприємницької діяльності, системний підхід, критеріальний підхід, процесно – орієнтований підхід, функціональний підхід, індикатори.

**КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ МОДЕЛЬ ОЦЕНКИ
ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В СИСТЕМЕ
ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
ПРОМЫШЛЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ**

Исследование направлено на обоснование новых подходов к формированию системы экономической безопасности и ее составляющих, в частности финансовой,

**МЕТЕЛЕНКО НАТАЛЯ
ГЕОРГИЕВНА**, доктор
экономических наук, профессор,
заведующая кафедрой финансов,
банковского дела и страхования,
инженерный институт
Запорожского национального
университета

с целью обеспечения целостности системы с точки зрения возможности эффективного функционирования в новых экономических условиях, которые характеризуются изменениями форм взаимодействия промышленных предприятий с банковской системой, налоговой системой; изменениями в государственной политике, которые затрудняют механизм взаимодействия с предпринимательскими структурами. Определены комплекс научных задач, направленных на достижение цели обеспечения экономической безопасности промышленного предприятия. Обобщены мысли ученых относительно угроз процесса организации экономической безопасности. Доказано, что центральное место в системе экономической безопасности занимает финансовая безопасность предприятия, что объясняется следующим: уровень финансовой безопасности какого - либо предприятия определяет его возможности обеспечивать другие составляющие экономической безопасности, а изменения в какой - либо сфере предприятия в конечном итоге отражаются на его финансовой безопасности. Систематизированы и сгруппированы внутренние угрозы финансовой безопасности по видам предпринимательской деятельности. Основываясь на детализации внутренних угроз и рисков хозяйственной деятельности промышленного предприятия, предложен вариант структуризации объектов и процессов как составляющих элементов системы финансовой безопасности, которые находятся во взаимосвязи и взаимообусловленности. Доказано, что объектами финансовой безопасности (составляющими) выступают функциональные виды деятельности предприятия, которые связаны между собой через оборот финансовых ресурсов в направлении достижения целей предприятия. Исследованы преимущества и недостатки методических подходов к оценке эффективности системы финансовой безопасности промышленного предприятия, что предоставило возможность предложить в качестве методического подхода к оценке эффективности системы финансовой безопасности комплексное совместное использование таких подходов: критериального, процессно - ориентированного и функционального.

Научная значимость работы заключается в том, что на основе интегрированного методического подхода разработана концептуальная модель аналитического оценивания уровня финансовой безопасности в системе экономической безопасности промышленного предприятия.

Ключевые слова: экономическая безопасность, финансовая безопасность, угрозы, риски, виды предпринимательской деятельности, системный подход, критериальный подход, процессно – ориентированный подход, функциональный подход, индикаторы.

CONCEPTUAL MODEL FOR ASSESSING FINANCIAL SAFETY IN THE SYSTEM OF ECONOMIC SECURITY OF INDUSTRIAL ENTERPRISE

The research is aimed at substantiating new approaches to the formation of the system of economic security and its components, in particular the financial component, in order to ensure the integrity of the system from the point of view of the possibility of effective functioning in new economic conditions, characterized by changes in the forms of interaction of industry with the banking system, the tax system; changes in the state policy, which complicate the mechanism of interaction with business structures. A set of scientific tasks aimed at achieving the goal of ensuring the economic security of an industrial enterprise is outlined.

NATALIA METELENKO,
*Doctor of Economics,
Professor, Professor, Head of
the Department of Finance,
Banking and Insurance,
Engineering Institute of
Zaporizhzhia National
University*

The scientists' opinions on threats to the organization of economic security are generalized. It is proved that the financial security of an enterprise is central to the system of economic security, which is explained by the following: the level of financial security of any enterprise determines its ability to provide other components of its economic security, and changes in any field of the enterprise are ultimately reflected in its financial security. Internal threats to financial security by types of entrepreneurial activity are systematized and grouped. Based on the details of internal threats and risks of the economic activity of an industrial enterprise, an option is proposed for structuring objects and processes as components of the financial security system that are interconnected and interdependent. It is proved that the objects of financial security (constituents) are the functional activities of the enterprise, which are interconnected through the circulation of financial resources in the direction of achieving the goals of the enterprise. The advantages and disadvantages of methodical approaches to assessing the effectiveness of the financial security system of the industrial enterprise have been investigated, which made it possible to propose, as a methodological approach to the assessment of the effectiveness of the financial security system, the integrated use of such approaches: criterial, process - oriented and functional.

The scientific significance of the work is that on the basis of the integrated methodical approach a conceptual model of analytical estimation of the level of financial security in the system of economic security of the industrial enterprise is developed.

Keywords: *economic security, financial security, threats, risks, types of entrepreneurial activity, system approach, criterial approach, process - oriented approach, functional approach*

Постановка проблеми. Сучасні реалії вітчизняної економіки такі, що, зокрема, реальний сектор економіки потерпає від різних викликів і питання фінансової безпеки набуває все більшої актуальності, оскільки цей чинник є об'єктивною умовою забезпечення сталого соціально – економічного розвитку. Під фінансовою безпекою суб'єкту господарювання більшість науковців розуміють такий фінансовий стан підприємства та стан його господарювання, який характеризується збалансованістю і якістю фінансових ресурсів; дієвістю системи фінансових інструментів; стійкістю до внутрішніх та зовнішніх збурювачів, загроз, чинників впливу; здатністю підприємства як системи забезпечувати захист своїх фінансових інтересів; спроможність формувати нарощувати власний фінансовий потенціал для економічного та соціального розвитку у довгостроковій перспективі. Забезпечення фінансової безпеки на всіх рівнях управління є важливим науковим завданням. Неможливо вирішити економічні проблеми, що стоять перед країною, регіоном та підприємствами

не забезпечивши їм фінансову безпеку. Це завдання є особливо пріоритетним в умовах нестабільності та фінансової кризи.

Аналіз досліджень і публікацій. Сучасна наука і практика потребують подальших наукових розробок теоретико – методичного та прикладного характеру стосовно обґрунтування механізму моніторингу фінансової підсистеми системи економічної безпеки промислового підприємства. Зростаюча значущість вирішення сформульованого наукового завдання для промислових підприємств зумовлена необхідністю забезпечення ефективності системи економічної безпеки національної економіки України.

Серед вітчизняних науковців вагомий внесок у розвиток теорії і практики фінансово – економічної безпеки зроблено такими вченими, як Б.М. Андрушків, О.І. Барановський, З.С. Варналій, О.Д. Василик, Я.А. Жаліло, М.П. Войнаренко, В.М. Нижник, Т.О. Власюк, Т.Г. Васильців, Г.П. Ситник, В.І. Мунтіян, Б.В. Губський, В.О. Ареф'єв, В.М. Михайленко, О.В. Ареф'єва, І.О. Бланк та ін. Зусиллями цих вчених

розроблено та запропоновано економічні, організаційно – правові та інституційні основи побудови системи економічної безпеки підприємства, досліджено та обґрунтовано зв'язок політики економічної безпеки держави та підприємств, стану банківської системи та підприємств реального сектору економіки. Вітчизняні науковці достатньо глибоко дослідили загрози економічній безпеці, методи визначення рівня економічної безпеки, розробили підходи до державного регулювання економічної безпеки підприємств тощо. Проте сьогодні система економічної безпеки промислових підприємств потребує нових підходів до формування її складових, зокрема фінансової складової, що забезпечує цілісність системи з точки зору можливості ефективного функціонування в нових економічних умовах, які характеризуються змінами форм взаємодії підприємств промисловості з банківською системою, податковою системою; змінами в державній політиці, які ускладнюють механізм взаємодії з підприємницькими структурами тощо.

Формулювання цілей. Метою статті є обґрунтування об'єктів фінансової безпеки промислового підприємства, окреслення внутрішніх загроз та розробка, на основі інтегрованого методичного підходу, концептуальної моделі аналітичного оцінювання рівня фінансової безпеки в системі економічної безпеки промислового підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Умови ринкової економіки, в яких здійснюють свою діяльність суб'єкти господарювання різних організаційно-правових форм, в значній мірі невизначені і непередбачувані, й вимагають від підприємства, як відкритої системи, що функціонує у нестабільному і складному зовнішньому середовищі, швидкої адаптації до умов їх існування та пошуку шляхів досягнення поставленої мети. Основні проблеми, які постають при формуванні теоретичних засад економічної безпеки підприємства, логічно формувати за такими ознаками: гострі (невідкладні проблемні

питання, які потребують термінового вирішення та перегляду); суттєві (актуальні проблемні питання, які виникають при розгляді основних аспектів економічної безпеки, але не суттєво впливають на формування системи безпеки); перспективні (складні проблемні питання, які обов'язково мають враховуватись в майбутньому та потребують інноваційних управлінських рішень).

Аналіз праці О.В. Ареф'євої, В.М. Михайленко [1, с. 38-39] та інших вітчизняних вчених-економістів дозволяє виділити три аспекти розгляду сутності економічної безпеки, а саме:

– це стан підприємства, який забезпечує йому здатність протидіяти несприятливим зовнішнім впливам, стан захищеності підприємств від збитків, які умовно можна розділити на кілька видів: випадкові та навмисні; спрямовані проти власності; такі, що перешкоджають економічній діяльності; управлінські; інформаційні; структурно-функціональні; кредитно-фінансові; техніко-технологічні; товарно-розподільчі; екологічні; такі, що спричиняються персоналом фірми; адміністративні та кримінальні; іміджеві;

– це комплекс профілактичних заходів, спрямованих на запобігання небезпек, включаючи системний аналіз сильних та слабких сторін підприємства, управління ризиками (виявлення, оцінювання та нейтралізація), впровадження системи попереджувальних заходів по визначених зонах небезпек;

– це система управління сферами діяльності, спрямована на виведення підприємства з зони дії небезпеки, у тому числі проведення реструктуризації суб'єкта господарювання в цілому або окремих напрямів діяльності.

Економічна безпека підприємства сьогодні є однією з найважливіших умов для забезпечення нормального функціонування і розвитку всієї сфери підприємництва, особливо стратегічно важливих для держави підприємств промисловості. Досягнення економічної безпеки промислових підприємств в умовах ринкових

трансформацій дасть змогу закріпити незалежність держави, зберегти та розширити ринки збуту, оптимізувати експортно-імпортний потенціал країни, що у сукупності сприятиме зміцненню економічної стабільності, зростанню прибутковості господарської діяльності промислових підприємств і формуванню оновлених підходів до мінімізації фінансових ризиків та нейтралізації загроз бізнесу.

За переконливими твердженнями науковців [2 – 8], об'єктами безпеки підприємства виступає все те, на що спрямовані зусилля щодо забезпечення безпеки, або ж те, що потребує захисту. Тобто головною метою реалізації заходів із забезпечення економічної безпеки промислового підприємства є гарантування його стабільного та максимально ефективного функціонування, а завданнями такої роботи є досягнення стратегічної мети функціонування підприємства; забезпечення ефективного використання сукупного потенціалу підприємства; запобігання руйнівному впливу зовнішнього середовища; зміцнення фінансової, ринкової стійкості; забезпечення поточної та перспективної платоспроможності; охорона комерційної таємниці та інформації; досягнення безпеки персоналу підприємства, майна і капіталу; захист матеріальних і фінансових цінностей, навколишнього середовища. Зрозуміло, що для досягнення мети забезпечення економічної безпеки промислового підприємства, необхідно вирішувати комплекс завдань, який включає: виявлення реальних та прогнозування потенційних небезпек і загроз; знаходження способів запобігання їм, послаблення або ліквідація наслідків їх дії; пошук сил та засобів для організації безпеки підприємства; організація взаємодії з правоохоронними і контролюючими органами з метою запобігання та припинення правопорушень, спрямованих проти інтересів підприємства; створення власної служби безпеки підприємства, що відповідає за виявлення небезпек та загроз.

Серед загроз процесу організації економічної безпеки С.Ілляшенко [9, с. 20-21] виділяє такі: економічні, технічні, інформаційні, майнові, правові, екологічні. Існує поширена думка щодо класифікаційних ознак загроз, а саме за місцем виникнення, джерелом загрози, ступенем небезпеки, можливістю здійснення, напрямком дії, масштабом здійснення, характером здійснення, сферою та тривалістю дії.

Загрози відображають зовнішні та внутрішні умови, в яких веде свою діяльність промислове підприємство, а також взаємозв'язки підприємства з навколишнім середовищем. Загроза фінансовій безпеці підприємства кількісно може визначатись як величина збитку або як інший інтегральний показник, що характеризує зниження фінансового потенціалу підприємства. Небезпеки та загрози, які впливають на фінансову безпеку більшість науковців поділяють на зовнішні (що не залежать від діяльності підприємства) та внутрішні (що безпосередньо залежать від діяльності підприємства), а також на ті, що вже існують і можливі.

І.П. Мойсеєнко та О.М. Марченко [10] вважають, що фінансова складова є визначальною у системі економічної безпеки підприємства, а між економічною та фінансовою діяльністю суб'єкта господарювання є тісна взаємозалежність. Автори наводять приклади стосовно того, що деякі категорії, з одного боку, є економічними за своєю суттю, а з іншого боку – фінансовими. З ними погоджується Т.Г. Васильців [11], зазначаючи, що наявність фінансів є невід'ємною частиною функціонування підприємства, оскільки забезпечує процес виробничої, господарської діяльності, виступають одночасно причиною та наслідком його функціонування. Центральне місце фінансової безпеки у системі економічної безпеки підприємства пояснюють тим, що рівень фінансової безпеки будь – якого підприємства визначає його можливість забезпечувати інші складові його економічної безпеки. І навпаки, зміни в будь – якій сфері підприємства в кінцевому

результаті відображаються у його фінансові безпеці [10].

Узагальнюючи думки провідних науковців, що досліджують проблеми економічної безпеки, ми можемо констатувати, що у якості об'єктів фінансової безпеки промислового підприємства, на нашу думку, доцільно розглядати види підприємницької діяльності:

- виробнича діяльність (техніко – технологічна та конструкторсько – технологічна безпека);

- комерційна діяльність (ринкова та матеріально – забезпечувальна безпека);

- фінансова діяльність (ресурсна безпека за таким видами ресурсів: фінансові ресурси, матеріальні ресурси у вигляді майнових цінностей, нематеріальні ресурси у вигляді нематеріальних активів, трудові ресурси, інформаційні ресурси);

- перспективна діяльність (інноваційно – інвестиційна безпека);

- управлінська діяльність (безпека стійкого економічного зростання та розвитку підприємства).

До сукупності внутрішніх загроз відносять глобальне наростання нестійкості світової фінансової системи; стрімкий розвиток процесів глобалізації та транснаціоналізації фінансово-економічної діяльності; інтернаціоналізація світового ринку капіталів, кредитів, страхових та перестрахових послуг; надмірна залежність національних кредитних, страхових галузей від іноземного капіталу; високий ступінь концентрацій фінансових ресурсів на міжнародних фінансах.

В.В. Храпкіна до сукупності внутрішніх загроз зараховує [12, с. 360] обумовлені чи випадкові помилки менеджменту підприємства у сфері управління його фінансами, пов'язані з вибором стратегії, управлінням та оптимізацією активів та пасивів, тобто переважно суб'єктивну складову загроз.

До зовнішніх загроз відносять [13, с. 28]: взаємопроникнення внутрішньої і зовнішньої політик держав і корпорацій; високий ступінь мобілізації елементів фінансових ринків на базі новітніх інформаційних

технологій; автономність субдержавних об'єктів; урізноманітнення і динамізм фінансових інструментів; поширення норм незаконної конкуренції, корупції; дефіцит технологічних досягнень на фінансовому ринку. Інакше перелік зовнішніх загроз включає [12, с. 360]: викуп емітованих підприємством паперів конкуруючими фірмами; існування у підприємства значних фінансових зобов'язань; нерозвинутість ринків капіталу та їх інфраструктури; кризу грошової та фінансово-кредитної систем; нестабільність економіки; недосконалість механізмів формування економічної політики держави.

Систематизація загроз фінансовій безпеці за запропонованими видами підприємницької діяльності надає змогу запропонувати таке їх групування.

До внутрішніх загроз фінансовій безпеці підприємства необхідно віднести в сфері управлінської та фінансової діяльності: неефективна фінансова стратегія, неефективна структура активів, надмірна частка позикового капіталу, висока частка короткострокових джерел залучення позикового капіталу, перевищення допустимих меж фінансових ризиків; низька якість кадрів, дефіцит і висока плинність кадрів, втрата провідних працівників; незадовільний стан організаційної структури управління, стилю та засобів управління, несвоєчасність прийняли управлінських рішень; недостатність власного капіталу, недостатня мобільність капіталу, неможливість доступу до кредитних ресурсів, збитковість діяльності; високий рівень кредитних ставок; жорсткі умови надання кредитів; неналежний розвиток окремих банківських послуг.

До внутрішніх загроз в сфері перспективної діяльності доцільно віднести: довготривалість освоєння інвестиційних ресурсів, суттєве перевитрачання інвестиційних ресурсів, недосягнення запланованих обсягів прибутку за здійсненими інвестиційними проектами, неефективно сформований фондовий портфель.

До внутрішніх загроз у виробничій сфері доцільно віднести: незадовільний стан і якість використання основних фондів, матеріально-сировинних і паливно-енергетичних ресурсів, велика матеріаломісткість виробництва, високий рівень матеріальних втрат, застаріла технологія виробництва.

До внутрішніх загроз у комерційній діяльності – неефективна закупівельна діяльність, неефективний маркетинг, високий розмір страхових і сезонних запасів, неефективна логістика закупівель та збуту, недостатньо диверсифікований асортимент продукції, неможливість територіальної диверсифікації діяльності, втрату ринків збуту продукції; жорстку цінову та нецінову конкуренцію; необґрунтованість товарної, цінової, збутової, комунікаційної політик.

Таким чином, фінансова безпека не оцінюється лише кількісним вимірюванням показників, що характеризують фінансовий стан, економічний рівень розвитку підприємства тощо. Індикаторами оцінювання та вимірювання фінансової безпеки є як кількісні, так і якісні показники, що характеризують ефективність фінансової, інноваційно – інвестиційної (перспективної), виробничої, управлінської та комерційної діяльності. Вчасна ідентифікація небезпек і загроз фінансовій безпеці підприємства дає змогу адаптуватися до постійної зміни умов середовища та успішно функціонувати в умовах конкуренції. Наявність значної кількості загроз вимагає розробки заходів щодо забезпечення фінансової безпеки підприємства, які полягають у виявленні та аналізі зовнішніх і внутрішніх загроз, а також оцінці наслідків їхнього впливу на фінансово-господарську діяльність підприємства та розробці системи превентивних управлінських рішень щодо усунення та мінімізації фінансових та ринкових ризиків. Одними з найважливіших елементів механізму забезпечення фінансової безпеки є моніторинг і прогнозування факторів, що визначають загрози фінансової безпеки. Моніторинг як оперативна інформаційно – аналітична система спостережень має велике значення в

сучасних умовах кризової економіки України.

Як вже було зазначено, функціональною складовою економічної безпеки є фінансова складова, яка на думку більшості науковців вважається провідною і вирішальною як в системі економічної безпеки держави, так і в системі економічної безпеки окремого суб'єкта господарювання. Ґрунтуючись на системному підході, фінансову складову економічної безпеки підприємства розглянемо як систему, яка складається з упорядкованих певним чином складових.

Використання системного підходу у даному випадку обумовлено тим, що він цілком адекватно виконує функції інтегративного характеру, особливо там, де не працюють такі звичайні засоби наукового пошуку, як спостереження або експеримент і дає змогу знайти зв'язок об'єктів і процесів, на перший погляд, не пов'язаних один з одним. Також, системний підхід передбачає дослідження якомога більшої кількості зв'язків між елементами системи та об'єктами зовнішнього середовища для виявлення та аналізу найістотніших з них. Однією з основних проблем застосування системного підходу до дослідження фінансової складової економічної безпеки підприємства є правильна ідентифікація системи, виявлення усіх істотних її елементів та встановлення всієї сукупності зв'язків між ними. В основі розробки такої системи фінансової безпеки підприємства, як основного складника економічної безпеки, повинна бути концепція, яка враховує такі аспекти:

- промислове підприємство є системою, яка включає різні, пов'язані між собою складові, які з метою забезпечення належного ступеня захисту від можливих негативних впливів та загроз необхідно розглядати комплексно;

- зміст та структура системи фінансової безпеки залежать від специфіки та характеру діяльності, потенціалу підприємства, ринків, на яких працює підприємство, існуючого менеджменту, менталітету власників;

- система фінансової безпеки підприємства повинна бути з одного боку

невід’ємною складовою системи економічної безпеки, а з іншого боку – незалежною від суміжних систем управління даного підприємства (мати відносну автономію в прийнятті управлінських рішень).

Грунтуючись на деталізації внутрішніх загроз і ризиків господарської діяльності

промислового підприємства, нами запропоновано один із варіантів структуризації об’єктів та процесів як складових елементів системи фінансової безпеки, які перебувають у взаємозв’язку та взаємообумовленості (рис. 1).

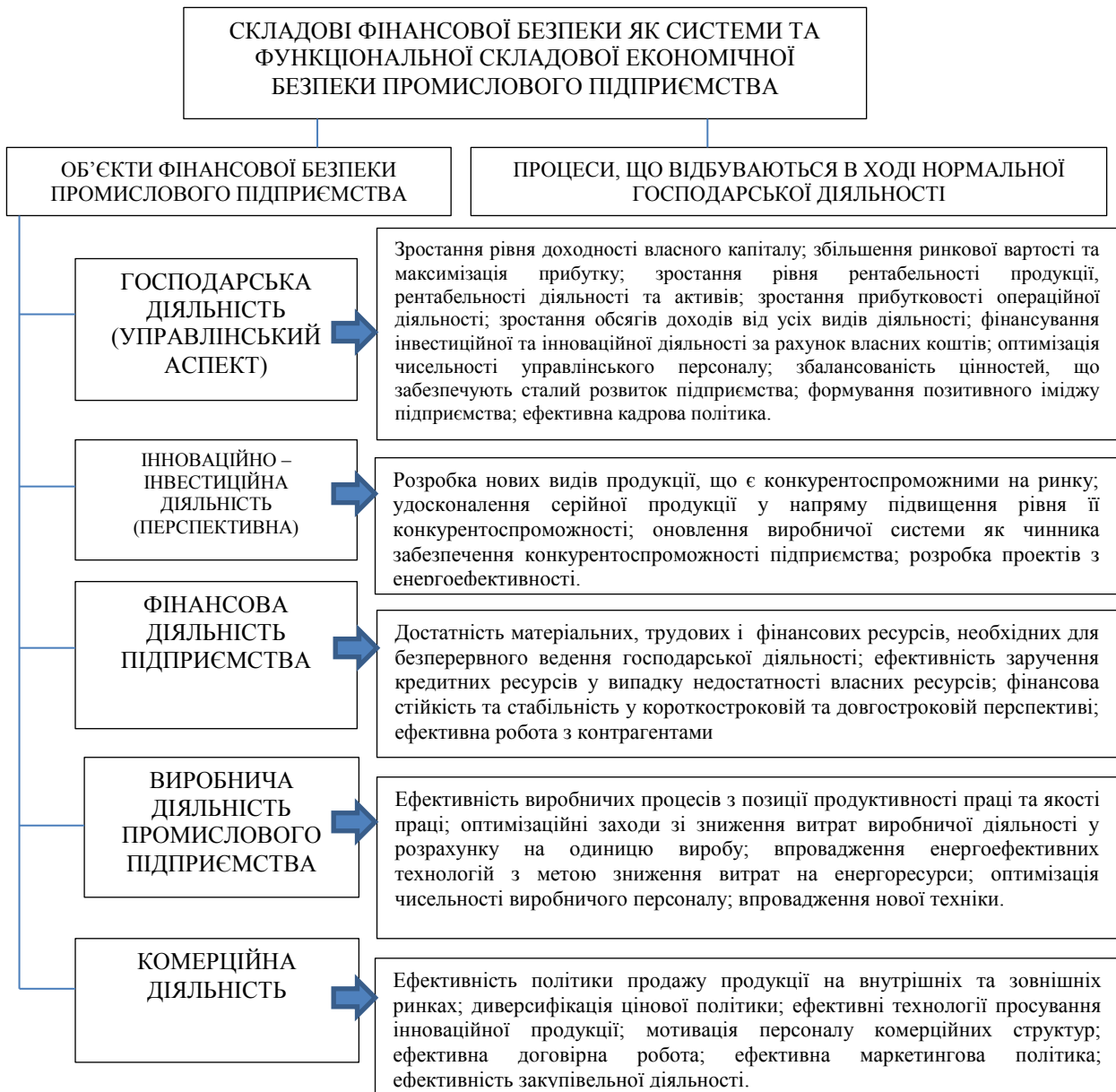

Рис. 1. Об’єкти та процеси як складові елементи системи фінансової безпеки промислового підприємства (фінансові складові)

Об’єктами фінансової безпеки (складовими) виступають функціональні види діяльності підприємства, які зв’язані

між собою через оборот фінансових ресурсів у напрямку досягнення цілей підприємства.

Управління фінансовою безпекою промислового підприємства доцільно

розглядати в розрізі об'єктів фінансової безпеки з таких точок зору:

– адміністрування процесів (цілеспрямований вплив посадових осіб і фахівців, наділених відповідними повноваженнями, на загальну економічну систему підприємства, його внутрішнє та безпосереднє зовнішнє середовище з метою досягнення стратегічної цілі бізнесу та захисту пріоритетних інтересів власників);

– функціонування об'єктів (безперервний процес виконання певних функцій, що охоплюють організацію, планування, аналіз, мотивацію і контроль у напрямку досягнення фінансової стійкості та ринкової стабільності підприємства, захисту його пріоритетних інтересів);

– управління системою (система принципів і методів розробки та реалізації управлінських рішень, спрямованих на забезпечення економічної безпеки підприємства в цілому).

Ефективність системи фінансової безпеки забезпечується реалізацією таких принципів: системність; інтегрованість із загальною системою економічної безпеки; орієнтація на стратегічні цілі фінансової розвитку промислового підприємства; комплексний характер формування управлінських рішень; динамізм управління складовими фінансової безпеки; адекватність реагування на загрози господарській діяльності.

Об'єкти фінансової безпеки, які представлені у вигляді функціональних видів діяльності, знаходяться у тісному взаємозв'язку саме відповідно до принципу інтегрованості із загальною системою економічної безпеки.

Зупинимось більш детально на обґрунтуванні взаємозв'язку процесів, що відбуваються в кожному з об'єктів фінансової безпеки, та їх впливу на інші об'єкти та процеси системи фінансової безпеки. Так, зростання рівня доходності власного капіталу є результатом ефективної інноваційно – інвестиційної діяльності тому, що промислові підприємства працюють в умовах ринкової конкуренції та об'єктивно вимушені удосконалювати якісні характеристики продукції для підтримання

рівня конкурентоспроможності та виходити на ринок з інноваційними видами продукції для посилення своїх ринкових позицій. Ефективна інноваційно – інвестиційна діяльність з одного боку дозволяє досягти більш високого рівня конкурентоспроможності, а з іншого боку – свідчить про ефективну фінансово – господарську діяльність. Ефективне управління власними та позиковими коштами, прийняття виважених фінансових рішень, здатність передбачити та мінімізувати фінансові ризики – все це завдання фінансового менеджменту, ефективність якого також забезпечує зростання рівня доходності власного капіталу. Ефективне управління фінансово – господарською діяльністю це інтегрований результат ефективної операційної, фінансової та інвестиційної діяльності. Виробнича діяльність охоплює більш вузький перелік функцій, однак від ефективності виробничої діяльності залежить ефективність операційної діяльності (для виробничого підприємства), яка є основним видом діяльності та від неї підприємство отримує до 95% доходів. На рівні виробничої діяльності вирішуються, наприклад, питання завантаження виробничих потужностей, що є суміжними з комерційною діяльністю (портфель замовлень, закупівельна діяльність), фінансово – кредитною діяльністю (достатність фінансових ресурсів, своєчасність розрахунків з контрагентами за всі види ресурсів), фінансово – господарською діяльністю в штатному режимі (своєчасність розрахунків з персоналом, мотивація персоналу, збереження майна, збалансованість ресурсів у часі). Ефективність комерційної діяльності віддзеркалюється на доходах підприємства, на його платоспроможності та фінансовій стійкості, тобто комерційна діяльність як об'єкт фінансової безпеки знаходиться у взаємозв'язку із інноваційно – інвестиційною діяльністю (інноваційна продукція – об'єкти продажу та джерела доходу), із фінансово – кредитною діяльністю (своєчасність отримання доходів

згідно договорів купівлі-продажу надає змогу планувати рух грошових коштів та підтримувати короткострокову платоспроможність; договірні терміни повернення грошових коштів за відвантаженою продукцією – умова своєчасного залучення грошових коштів у господарський оборот підприємства та мінімізації залучення кредитних ресурсів, що є платними та знижують рентабельність власного капіталу.

Аналіз існуючих методичних підходів [2 – 11] щодо оцінювання ефективності системи фінансової безпеки промислового підприємства дозволив умовно об'єднати їх у такі основні групи: критеріальний підхід; підхід оцінки стану фінансової складової діяльності підприємства; підхід, заснований на прогнозуванні банкрутства; програмно-цільовий підхід; функціональний підхід; системний підхід; підхід на основі використання економіко-математичних методів та моделей; підхід на основі використання методу експертних оцінок; інші. Значна кількість вищенаведених методичних підходів не означає їх оригінальності і значних відмінностей, однак для проведення аналізу кожне підприємство, може виходячи зі своєї специфіки використовувати їх в цілому, або окремі показники, які є актуальними в період оцінки.

Так, *критеріальний або індикаторний підхід* оцінювання ефективності системи фінансової безпеки науковці звужують до підбору загального переліку критеріїв визначення ефективності функціонування об'єкту, його складових. Одночасно пропонуються специфічні критерії, які більш детально враховують особливості функціонування об'єкту фінансової безпеки, відповідають особливостям виду діяльності (внутрішні умови) чи враховують зовнішні умови функціонування. Спрямування дії цього підходу – специфікація і концентрація на аналітико – оцінному призначенні з подальшою метою формування системи моніторингу. Перевагами критеріального підходу є, зокрема, можливість кількісного вимірювання ефективності дій, але у

мінливому середовищі функціонування системи фінансової безпеки критерії вимірювання потребують постійного моніторингу з метою адекватності застосування в змінених умовах. Несвоєчасне реагування на зміну актуальності критеріїв негативно впливатиме на адекватність результатів оцінювання ефективності системи фінансової безпеки.

Програмно – цільовий підхід використовують зазвичай в частині виконання окремих програм та функцій системи фінансової безпеки промислового підприємства. Досягнення системою фінансової безпеки певних результатів здійснюється за допомогою реалізації цільових програм. Цільова програма – документ директивного характеру, де міститься комплекс економічних, виробничих, організаційних завдань, які пов'язані між собою термінами виконання, ресурсами та відповідальними виконавцями. Тобто цільова програма розкриває етапи, порядок, механізм управління процесом послідовного досягнення цілі. Актуальними такі програми є у функціональній сфері інноваційно – інвестиційної діяльності, де потрібно прискорення впровадження нових технологій, створення нових видів продукції, що потребує цільового розподілу ресурсів (людських, матеріальних, фінансових) та створення робочих груп для здійснення, наприклад, «мозкового штурму».

Цільова програма це плановий документ, в якому знаходять своє відображення сукупність дослідницьких, технічних, організаційно – економічних і виробничих робіт, що відбуваються в кожному структурному підрозділі, та спрямовані на досягнення головної мети. Тому цей підхід буде більш ефективно використаний у випадку ефективної структури управління, яка має відповідальних керівників, здатних не тільки організувати командну роботу, а і нести персональну відповідальність за результати.

Системний та процесний підходи є найбільш часто використовуваними як методичні підходи управління будь – якою системою.

Системний підхід концентрується перш за все на цілісному сприйнятті фінансової безпеки як системи, врахуванні більшості можливих взаємовпливів всіх її складових.

Процесний підхід є більш динамічним, полягає у визначенні особливостей перебігу процесів в системі фінансової безпеки та впливу на ці процеси. Процесний або процесно – орієнтований підхід веде до спрощення багаторівневих ієрархічних організаційних структур. За рахунок скорочення ієрархічних рівнів організаційної структури процесний підхід дозволяє спростити обмін інформацією між різними підрозділами.

Перехід до процесного підходу дозволяє усунути відособленість підрозділів і посадових осіб, розглядати будь – який функціональний вид діяльності не в статично, а в динаміці, коли діяльність у системі має постійно поліпшуватися на основі відповідних вимірювань і аналізу, акцентувати увагу менеджменту на взаємодії підрозділів і посадових осіб, що дає можливість усувати “нічийні поля”, тобто ділянки діяльності, що випадають з-під впливу системи управління [14]. До основних переваг процесного підходу слід віднести такі: мінімізація функцій, що контролюються; оптимізація централізованого та децентралізованого підходів; відповідальність за процес в цілому; більш висока контрольованість ресурсів; оптимізація часу на виконання тих чи інших функцій; врахування поточних змін в діяльності; скорочення обсягу витрат за рахунок виключення дублювання функцій. Процесний підхід передбачає чітку формалізацію функцій, що складають певні процеси.

Як системний, так і процесний підходи не завжди в змозі забезпечити врахування можливих наслідків процесів, що відбуваються у функціональних сферах діяльності промислового підприємства, що змушує використання цих підходів до критеріального та програмно – цільового.

Функціональний підхід довгий час вважався єдиним для ефективної організації операційної та управлінської діяльності для

саме виробничих підприємств. Особливість функціонального підходу полягає в його комплексності. Насправді, розглядаючи систему з боку функцій і відволікаючись від її внутрішнього змісту, який, як правило, винятково різноманітний щодо складу і природи процесів, що відбуваються, ми в цілому охоплюємо цю різноманітність в її підсумковому вияві – поведженні системи. Функція функціонального підходу, що розглядається як безперервна серія взаємопов'язаних управлінських дій, які становлять основу організації процесу управління, полягає в тому, що, забезпечуючи високу продуктивність праці, він стимулював здобуття кар'єрного зросту, ускладнював процеси управління, збільшував споживання матеріальних ресурсів, покращував координацію робіт. У класичній функціональній ієрархії керівники прагнуть до збільшення чисельності своїх підлеглих та збільшення бюджету свого підрозділу, що призводить до зростання невиробничих витрат, зниження якості продукції.

До переваг функціонального підходу слід віднести ефективність роботи підрозділів; гарна взаємозамінність в підрозділах, що підвищує якість роботи і ефективність результатів; швидка реакція на зміни умов господарювання.

Ретельне дослідження переваг та недоліків вищевказаних методів дає змогу запропонувати у якості методичного підходу до оцінювання ефективності системи фінансової безпеки комплексне сумісне використання таких підходів: критеріального, процесно – орієнтованого та функціонального.

На нашу думку такий інтегрований методичний підхід дозволяє синтезувати єдину концептуальну модель аналітичного оцінювання рівня фінансової безпеки в системі економічної безпеки промислового підприємства.

Концептуальна модель аналітичного оцінювання рівня фінансової безпеки в системі економічної безпеки промислового підприємства (рис. 2).

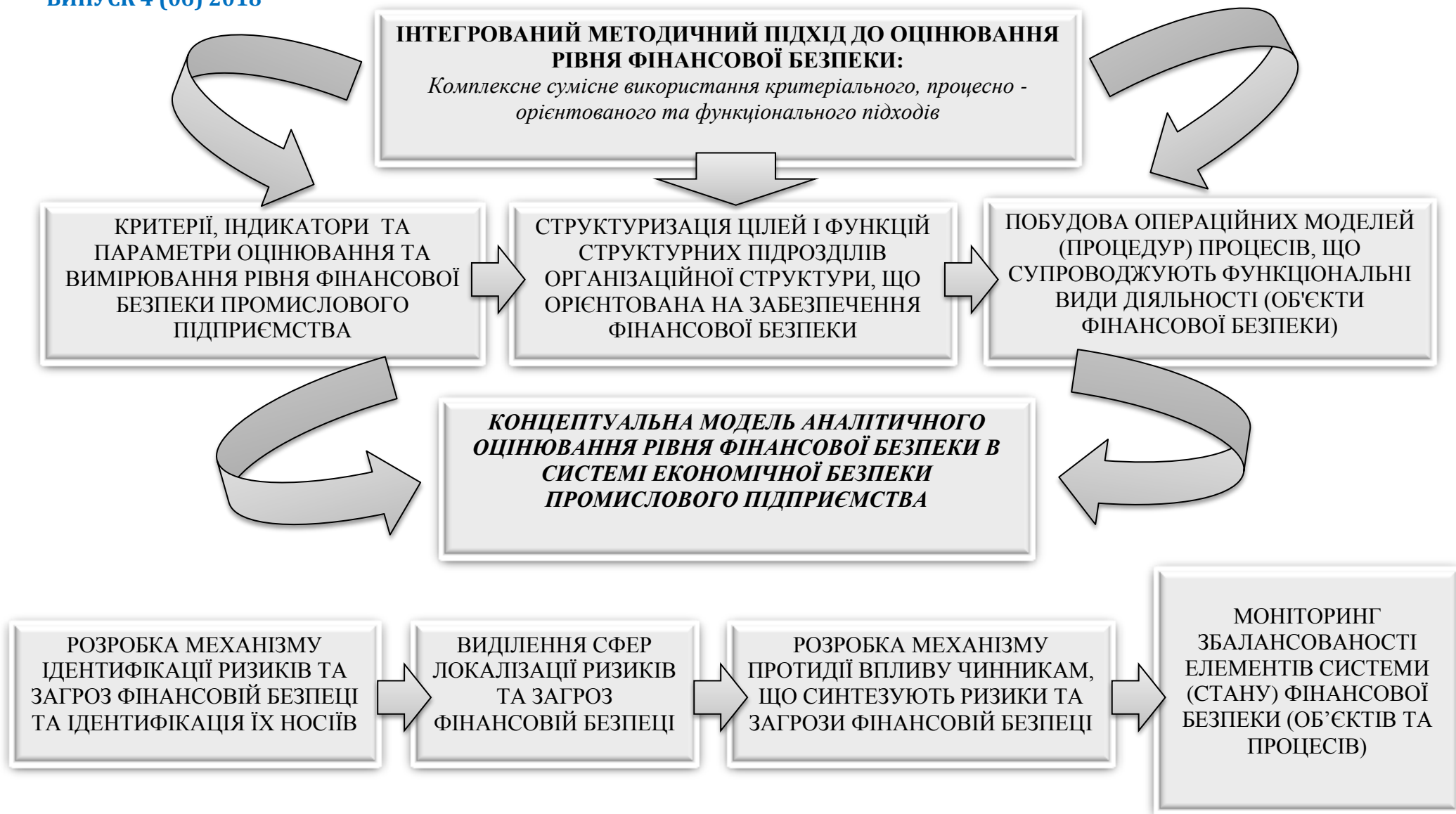

Рис. 2. Концептуальна модель аналітичного оцінювання рівня фінансової безпеки в системі економічної безпеки промислового підприємства

Оскільки фінансова безпека за своєю сутністю є системним об'єктом дослідження, то описати її можна тільки за допомогою сукупності критеріїв. Під критерієм (др.-грец. κριτήριον – властивість розрізнення, засіб судження,

здатність судження, спосіб виміру) зазвичай розуміють ознаку, правило прийняття рішення за результатами оцінки якої-небудь ознаки на відповідність висунутим вимогам. Оскільки стан фінансової безпеки для суб'єкта підприємництва – це цілий спектр станів, то такі критерії можуть змінюватись у певних межах і будуть відповідати стану безпеки. В таких умовах критерії сприймаються як індикатори, тобто кількісні характеристики стану фінансової діяльності, відібрані для характеристики стану фінансової безпеки підприємства [15, с. 176].

До системи оцінки рівня фінансової безпеки включають: сукупність послідовних взаємопов'язаних між собою блоків, етапів діяльності, систематизованих і пристосованих до цих завдань методик, методів, моделей,

що дають можливість виявити, оцінити і зменшити рівень господарського ризику до прийняттого рівня з мінімальними витратами корпоративних ресурсів [16, с. 78].

При цьому значна кількість дослідників пропонують досить широку варіацію груп показників, які характеризують рівень фінансової безпеки як у комплексі, виступаючи свого роду індикаторами рівня фінансової безпеки, так інтегровано, формуючи синтетичну характеристику рівня фінансової безпеки.

Так, наприклад, О. Г. Блажевич [17, с. 27] пропонує включити до сукупності показників, які використовуються при розрахунку інтегрального показника рівня фінансової безпеки наступні: показники майнового стану (коефіцієнт постійності активів, коефіцієнт зносу основних засобів, коефіцієнт мобільності активів); показники ліквідності (коефіцієнт поточної ліквідності, коефіцієнт швидкої ліквідності, коефіцієнт абсолютної ліквідності); показники

фінансової незалежності (коефіцієнт концентрації власного капіталу, коефіцієнт фінансової стійкості); показники ділової активності (оборотність коштів в розрахунках, оборотність запасів, оборотність кредиторської заборгованості у днях, оборотність власного капіталу, оборотність мобільних активів, оборотність сукупного капіталу); показники ефективності діяльності (рентабельність сукупного капіталу, рентабельність власного капіталу, рентабельність основних засобів, валова рентабельність реалізованої продукції, чиста рентабельність реалізованої продукції).

У зв'язку із тим, що фінансова безпека за своєю сутністю є системним об'єктом дослідження, то описати її можна тільки за допомогою сукупності критеріїв. Оскільки стан фінансової безпеки для суб'єкта підприємництва – це цілий спектр станів, то такі критерії можуть змінюватись у певних межах і будуть відповідати стану безпеки. Зазначимо також, що поняття критеріїв використовують найчастіше, коли ознака, властивість підлягають безпосередньому виміру, а поняття індикатора – тоді коли властивість, ознаку можна виміряти похідним чином або якісно. Під критеріями також розуміють певні нормативні показники, за якими оцінюють фінансовий стан об'єкта з погляду забезпечення його сталого розвитку.

Оптимальні значення індикаторів – це інтервал величин, у межах яких

створюються найсприятливіші умови для функціонування фінансів об'єкта.

Порогові значення індикаторів – це кількісні величини, порушення яких викликає несприятливі тенденції в фінансовій сфері та економіці країни загалом. Порогові значення індикаторів фінансової безпеки мають три рівні:

перший рівень характеризується небажаними відхиленнями значень фінансових індикаторів, що свідчить про необхідність прийняття певних рішень щодо їх усунення; другий рівень, або граничні значення індикаторів, порушення яких викликає загрозливі процеси у фінансовій

сфері і може свідчити про події (прийняття певних нормативних правових актів, управлінських рішень, зміни цін на сировину тощо), що спричинили це відхилення; третій рівень порогових значень індикаторів фінансової безпеки свідчить про настання незворотних явищ у фінансовій сфері об'єкта [18, с. 76].

Найбільш широкоживаними індикаторами рівня фінансової безпеки вважають: питому вагу дебіторської заборгованості у майні, коефіцієнт постійності активів, коефіцієнт автономії, коефіцієнт загальної ліквідності, коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості, оборотність власного капіталу, оборотність коштів, рентабельність сукупного капіталу, рентабельність власного капіталу, рентабельність реалізованої продукції. З декількох проаналізованих методичних підходів обрані індикатори зустрічаються не менш як чотири рази. Перелік індикаторів рівня фінансової безпеки може бути значно розширено, однак інформативна значущість окремих показників дублює одне одного. Виходячи зі твердження, що фінансова безпека це стан (обставини), за якого фінансам підприємства нічого не загрожує, слід зауважити, що будь-який стан має властивість змінюватись під впливом низки факторів, а отже, і стан фінансової безпеки, значною мірою, є явищем тимчасовим [19].

Висновки. Таким чином, згідно запропонованій концептуальній моделі, оцінювання рівня фінансової безпеки повинно ґрунтуватись на інтегрованому методичному підході, який являє собою сумісне використання критеріального, процесно – орієнтованого та функціонального підходів, що є актуальним саме для промислових підприємств, які мають достатньо розгалужені організаційні структури управління, складний набір функцій, процесів та об'єктів управління, які супроводжують господарську діяльність. Побудова системи моніторингу дозволить своєчасно ідентифікувати ознаки безпеки та запропонувати заходи з нейтралізації загроз. Загроза втрати фінансової безпеки

промислового підприємства – це реальні чи потенційні можливості прояву деструктивного впливу внутрішніх та зовнішніх факторів на безперервну, «нормальну» прибуткову діяльність та фінансовий розвиток підприємства, що у короткостроковій перспективі призводить до економічних втрат (збитків), які можуть бути несумісними з процесами продовження господарської діяльності. Тобто, запорукою прогресивного розвитку промислових підприємств та головною передумовою їх стабільної діяльності є розробка ефективної системи своєчасного оцінювання рівня фінансової безпеки, дослідження ризиків, вимірювання загроз та небезпек, а також формування стратегії та механізму управління фінансовою безпекою.

Список використаних джерел:

1. Михайленко В. М., Ареф'єва О. В. Формування організаційного потенціалу розвитку економічної безпеки підприємств : монографія. Львів : Українська акад. друк., 2010. 224 с.
2. Мартинюк В. П. Митна система та економічна безпека держави : теорія і методологія : монографія. Тернопіль : Астон, 2010. 256 с.
3. Жаліло Я. А. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика. – Київ: НІСД. 2003. 224 с.
4. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення : монографія. Львів: Арал, 2008. 384 с.
5. Губський Б. В. Економічна безпека України : методологія виміру, стан і стратегія забезпечення. Київ: ДП Укрархбудінформ, 2001. 122 с.
6. Долженков О.Ф., Жуковська Ж. О., Головенко О. М. Особливості гарантування економічної безпеки підприємницької діяльності в ринкових умовах: монографія / За заг. ред. О. Ф. Долженкова. Одеса: ОЮІ ХНУВС, 2007. 208 с.
7. Економіка підприємства : [посібник з самостійного вивчення курсу] / Б. М.

Андрушків, П. С. Харів, Н. Б. Кирич., А. В. Гошинський. Тернопіль: ТІСІТ, 2007. 312 с.

8. Економічна безпека підприємства в конкурентному середовищі : монографія / М. П. Войнаренко, Т. Т. Дуда, В. В. Лук'янова, О. Ф. Яременко; за наук. ред. М. П. Войнаренка. Хмельницький: ХНУ, 2008. 382с.

9. Ілляшенко С. М. Економічний ризик : навч. посіб. 2-ге вид., доп., перероб. К. : Центр навчальної літератури, 2004. 220 с.

10. Мойсеєнко І.П., Марченко О.М. Управління фінансово – економічною безпекою підприємства. Львів, Львівський держ. ун-т внутрішніх справ, 2011. 380 с.

11. Васильців Т.Г. Фінансово – економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: монографія. Львів: Арал, 2012. 386 с.

12. Храпкина В. Анализ подходов и методов определения финансовой безопасности предприятия. *Економічний аналіз*. 2011. Вип. 8, ч. 2. С. 359-364.

13. Чорна О. М., Мацнева О. О. Концептуальні підходи до розвитку фінансів суб'єктів господарювання в Україні. *Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції*. 2011. № 3. С. 26-32.

14. Дідур К. М. Системний підхід до управління підприємством та персоналом підприємства. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1079>

15. Картузов Є. П. Визначення фінансової безпеки підприємства: поняття, зміст, значення і функціональні аспекти. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 8. С. 172-181.

16. Амосов О. Ю. Фінансова безпека підприємства в сучасних умовах: теоретичний аспект. *Проблеми економіки*. 2011. № 4. С. 76-80.

17. Блажевич О. Г. Финансовая безопасность предприятий: определение минимально необходимого уровня. *Науковий вісник: Фінанси. Банки. Інвестиції*. 2010. № 3. С. 25-31.

18. Кім Ю. Г. Проблеми управління фінансовою безпекою підприємства. *Вчені записки: зб. наук. праць*. 2008. № 18. Т. 4. С. 73-80.

19. Штангрет А. М. Управління економічною безпекою підприємств авіаційної галузі : монографія. Львів : Укр. акад. друкарства, 2011. 270 с.

REFERENCES:

1. Mykhajlenko, V. M. and Aref'yeva, O. V. (2010), Formuvannya orhanizacijnoho potencialu rozvytku ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstv : Monohrafiya [Formation of organizational potential of economic security development of enterprises: Monograph], Ukrayins'ka akademiya drukarstva, Lviv, Ukraine.

2. Martynyuk, V. P. (2010), Mytna systema ta ekonomichna bezpeka derzhavy : teoriya i metodolohiya : Monohrafiya [Customs system and economic security of the state: theory and methodology: Monograph], Aston, Ternopil, Ukraine.

3. Zhalilo, Ya. A. (2003), Ekonomichna stratehiya derzhavy: teoriya, metodolohiya, praktyka [Economic strategy of the state: theory, methodology, practice], NISD, Kyiv, Ukraine.

4. Vasyl'civ, T. H. (2008), Ekonomichna bezpeka pidpryyemnyctva Ukrayiny: stratehiya ta mexanizmy zmichennya : Monohrafiya [Economic security of Ukrainian entrepreneurship: strategy and mechanisms for strengthening: Monograph], Aral, Lviv, Ukraine.

5. Hubs'kyj, B. V. (2001), Ekonomichna bezpeka Ukrayiny : metodolohiya vymiru, stan i stratehiya zabezpechennya [Economic security of Ukraine: measurement methodology, state and strategy of provision], DP Ukrarkhbudininform, Kyiv, Ukraine.

6. Dolzhenkov, O. F., Zhukovs'ka, Zh. O. and Holovchenko, O. M. (2007), Osoblyvosti harantuvannya ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemnyk'koyi diyal'nosti v rynkovyx umovax : Monohrafiya [Features of guaranteeing economic security of entrepreneurial activity in market conditions: Monograph], OYuI XNUVS, Odesa, Ukraine.

7. Andrushkiv, B. M., Xariv, P. S., Kyrych, N. B. and Hoshhyns'kyj, A. V. (2007), Ekonomika pidpryyemstva : posibnyk z

samostijnoho vyvchennya kursu [Economics of the enterprise: manual for independent study of the course], TISIT, Ternopil, Ukraine.

8. Vojnarenko, M. P., Duda, T. T., Luk'yanova V. V. and Yaremenko, O. F. (2008), *Ekonomichna bezpeka pidpryyemstva v konkurentnomu seredovysshi : Monohrafiya* [Economic security of the enterprise in a competitive environment: Monograph], KhNU, Khmelnytskyi, Ukraine.

9. Ilyashenko, S. M. (2004), *Ekonomichnyj ryzyk : navchal'nyj posibnyk. 2-he vydannya, dopovnene, pereroblene* [Economic Risk: Training Manual. 2nd edition, supplemented, reworked], Centr navchal'noyi literatury, Kyiv, Ukraine.

10. Mojseyenko, I.P. and Marchenko, O.M. (2011), *Upravlinnya finansovo – ekonomichnoyu bezpekoyu pidpryyemstva* [Management of financial and economic security of the enterprise], L'vivs'kyj derzhavnyj universytet vnutrishnix sprav, Lviv, Ukraine.

11. Vasyly'civ, T. H. (2012), *Finansovo – ekonomichna bezpeka pidpryyemstv Ukrayiny: stratehiya ta mexanizmy zabezpechennya: Monohrafiya* [Financial and economic security of Ukrainian enterprises: strategy and mechanisms of provision: Monograph], Aral, Lviv, Ukraine.

12. Hrapkina, V. (2011), [Analysis of approaches and methods for determining the financial security of an enterprise], *Ekonomichnyj analiz*, vol 8 part 2 (2011), pp. 359-364.

13. Chorna, O. M. and Macneva, O. O. (2001), [Conceptual approaches to the development of finances of business entities in Ukraine], *Naukovyj visnyk: finansy, banky, investyciyi*, vol 3 (2011), pp. 26-32.

14. "System approach to enterprise and enterprise management", available at <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1079> (Accessed 16 December 2018).

15. Kartuzov, Ye. P. (2012), [Definition of financial security of an enterprise: concept, content, meaning and functional aspects], *Aktual'ni problemy ekonomiky*, vol 8 (2012), pp. 172-181.

16. Amosov, O. Yu. (2011), [Financial security of the enterprise in modern conditions: theoretical aspect], *Problemy ekonomiky*, vol 4 (2011), pp. 76-80.

17. Blazhevych, O. H. (2010), [Financial security of enterprises: determination of the minimum required level], *Naukovyj visnyk: Finansy. Banky. Investyciyi*, vol 3 (2010), pp. 25-31.

18. Kim, Yu. H. (2008), [Problems of financial security management of the enterprise], *Vcheni zapysky: zbirnyk naukovyx prac*, vol 18 (2008), pp. 73-80.

19. Shtanhret, A. M. (2011), *Upravlinnya ekonomichnoyu bezpekoyu pidpryyemstv aviacijnoyi haluzi : Monohrafiya* [Management of economic safety of enterprises in the aviation industry: Monograph], *Ukrayins'ka akademiya drukarstva*, Lviv, Ukraine.

ЛОГІСТИКА

УДК: 65.012.34:004.77:005.336.1

DOI 10.26661/2522-1566/2018-4/06-12

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ЛОГІСТИЦІ

ГУРЖІЙ НАТАЛІЯ**МИКОЛАЇВНА**, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри підприємництва, менеджменту організацій та логістики, ЗНУ, Запоріжжя**БАХМЕТОВА ЯНА****ЮРІЇВНА**, магістрант факультету менеджменту, ЗНУ, Запоріжжя**ГАЛЬЧИНСЬКА ІРИНА**
АНАТОЛІЇВНА,

кандидат сільськогосподарських наук, доцент, доцент кафедри підприємництва, менеджменту організацій та логістики, ЗНУ, Запоріжжя

Стаття розкриває важливість інформаційного забезпечення в логістиці. Логістика в даний час вважається значущим моментом проведення подій, націлених на підвищення фінансової ефективності виробництва. Підвищення функціонування інформаційно-логістичної системи досягається за рахунок більшої координації матеріальних та інформаційних потоків при їх об'єднанні, що в свою чергу і вважається одним з головних завдань логістики. Для того щоб задача була виконана, необхідно використовувати електронну обробку даних, стандартизацію матеріально-технічних зв'язків. Організація роботи повинна ґрунтуватися на багатофункціональному аналізі та структуризації. У доповненні необхідно використовувати нові технології, які сприяють автоматизації операцій.

В статті розглянуто основні поняття інформаційної логістики, особливості побудови і функціонування інформаційної системи, що забезпечують функціонування процесів. Оскільки, інформаційна логістична система є складною інтегрованою системою, яка організовує облік, контроль, планування, закупівлі, постачання, розподіл матеріально-технічних ресурсів, в статті розглядаються основні особливості логістичних систем. Досягнення цілей логістики

вимагає постійного спостереження і керування інформаційними потоками. Наголошується на необхідності врахування простору-часу зв'язків між логістичними даними. Для обліку всіх цих умов необхідно застосовувати комплексні інтегровані інформаційні системи. В статті наведено приклад МК «Запоріжсталь» який успішно впровадив систему QR та оптимизував логістичні процеси на підприємстві.

Ключові слова: логістика, програмне забезпечення, обробка інформації, контроль

ИНФОРМАЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ В ЛОГИСТИКЕ

Статья раскрывает важность информационного обеспечения в логистике. Логистика в настоящее время считается значимым моментом проведения событий, нацеленных на повышение финансовой эффективности производства.

Повышение функционирования информационно-логистической системы достигается за счет большей координации материальных и информационных потоков при их соединении и считается одной из главных задач логистики.

ГУРЖІЙ НАТАЛІЯ НИКОЛАЄВНА, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри підприємництва, менеджменту організацій та логістики, ЗНУ, Запоріжжя

БАХМЕТОВА ЯНА ЮРІЇВНА, магістрант факультету менеджменту, ЗНУ, Запоріжжя

ГАЛЬЧИНСЬКА ІРИНА АНАТОЛІЄВНА, кандидат сільськогосподарських наук, доцент, доцент кафедри підприємництва, менеджменту організацій та логістики, ЗНУ

Для того чтобы задача была выполнена, необходимо использовать электронную обработку данных, стандартизации материально-технических связей. Организация работы должна основываться на многофункциональном анализе и структуризации. В дополнении необходимо использовать новые технологии, которые способствуют автоматизации операций.

В статье рассмотрены основные понятия информационной логистики, особенности построения и функционирования информационной системы, обеспечивающие функционирование процессов. Поскольку, информационная логистическая система является сложной интегрированной системой, которая организует учет, контроль, планирование, закупки, поставки, распределение материально-технических ресурсов, то в статье рассматриваются основные особенности логистических систем. Достижение целей логистики требует постоянного наблюдения и управления информационными потоками. Подчеркивается необходимость учета пространства-времени связей между логистическими данными. Для учета всех этих условий необходимо применять комплексные интегрированные информационные системы. Рассмотрен пример МК «запорожсталь» который успешно внедрил систему QR и оптимизировал логистические процессы на предприятии.

Ключевые слова: логистика, программное обеспечение, обработка информации, контроль.

LOGISTICS INFORMATION SUPPORT

NATALIA HURZHII,

*Doctor of Science (Economics),
Professor at the Department of
Entrepreneurship, Management
of Organizations and Logistics,
Zaporizhzhia National
University, Ukraine*

YANA BAKHMETOVA,

*Master's degree student of
Management Department,
Zaporizhzhia National University,
Zaporizhzhia, Ukraine*

IRYNA HALCHYNSKA,

*PhD. in Agricultural Sciences,
Associate Professor at the
Department of Entrepreneurship,
Management of Organizations
and Logistics, Zaporizhzhia
National University, Ukraine*

Purpose. Analyzed different approaches to the definition of hypertext, and highlights the main stages in the development of hypertext technology. Are considered key features and benefits of hypertext documents in comparison with traditional formats of information

Design/methodology/approach. The basic principles of the research are systematic and comparative methods, institutional and structural-functional approaches have been used.

Findings. The article reveals the importance of information provision in logistics. Logistics is currently considered a significant moment in events aimed at increasing the financial efficiency of production. The improvement of the functioning of the information-logistic system is achieved by the method of the greatest coordination of material and information flows at their connection, which in turn is considered one of the main tasks of logistics. In order for the task to be performed, it is necessary to use electronic data processing, standardization of logistics, organization of work should be based on multifunctional analysis and structuring. In addition, it is necessary to use new technologies that facilitate automation of operations.

The urgency of the problems associated with the formation of the global information economy plays an important role, as modern organizations need a qualitatively new economic resource that will contribute to sustainable growth. Information economy differs from all previous types of economy by the fact that the most important productive resource here is not physical good, but something elusive - information. The most important importance in the information economy becomes the task of managing information resources at different levels of the hierarchy. Solving this problem allows information logistics to systematize a set of measures aimed at managing the production of information, its movement and marketing with minimal cost.

In the article the main concepts of information logistics, peculiarities of construction and functioning of the information system that provide the functioning of processes are considered. Since the information logistics system is a complex integrated system that organizes the accounting, control, planning, procurement, supply, distribution of material and technical resources, then the article considers the main features of logistics systems. Achieving logistics goals requires continuous monitoring and management of information flows. It is emphasized on the need to take into account the space-time relationships between logistic data. To account for all these conditions, integrated information systems must be applied. Consider the example of MK Zaporizhstal, which successfully implemented the QR system and optimized the logistics processes in the enterprise.

Research limitations/implications. The paper clearly provides states the action of enterprises in crisis situations.

Originality/value. In a unique way, information, being a resource for managing a controlled product, transferring information to an informational form (koristuvacha).

Interaction between them is assigned to information flow, which is formed in information protection. At the center of the material and financial flow, the responsibility of the author is competent, competent, competent, and competent. Information is shown in all problems of the current financial and material flows, the permission of the controller and the control of actions. For the organization of the effective logistic system, it is necessary to see and optimize all the business processes of the organization, to conduct their reengineering, to allow the political process to manage the logic. On the re-establishment to stand in the processes.

Key words: *logistics, software, information processing, control.*

Постановка проблеми. Досягнення цілей логістики та отримання потрібного результату вимагає незмінного дослідження та дії на логістичні процеси через управління цими системами. Управління в даному випадку скеровано на координацію роботи всіх підрозділів, що займаються роботою по виробництву та реалізації продукції.

Актуальність проблем, пов'язаних з формуванням глобальної інформаційної економіки, відіграє важливу роль, оскільки сучасним організаціям необхідний якісно новий економічний ресурс, який сприятиме стабільному зростанню. Інформаційна економіка відрізняється від усіх попередніх типів економіки тим, що найважливішим продуктивним ресурсом тут виступає не фізичне благо, а щось невловиме – інформація. Найважливіше значення в інформаційній економіці набуває завдання управління інформаційними ресурсами на різних рівнях ієрархії. Вирішення цього завдання дозволяє інформаційній логістиці систематизувати комплекс заходів, спрямованих на управління виробництвом

інформації, її рухом і збутом з мінімальними витратами.

Інформаційне забезпечення виступає як інструмент для досягнення результату. Інформація з'являється при виконанні різних операцій, що диктуються логістикою. Інформація використовується при створенні та впровадженні управлінських рішень в логістичній системі, супроводжуючи матеріальний потік на всіх етапах його переміщення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідна організація матеріальних та інформаційних потоків для підвищення фінансової ефективності виробництва обумовила актуальність більш детального вивчення інформаційно-логістичної системи, видів та принципів її побудови.

Вивченню та дослідженню інформаційної логістики присвячені роботам таких учених, як А.В. Антоненкова [1], А. М. Гаджинський [2], Ю.К. Вересніков [3], Н.І. Коваленко [4], Т.П. Кривецька [5], А.А. Майоров [6] та інші.

Постановка завдання. Метою наукової статті є розробка заходів щодо вдосконалення інформаційно-логістичної системи організації.

Виклад основних результатів. Впровадження в будь-який бізнес інформаційно-комп'ютерних технологій визначає сучасний стан логістики. Без найсучасніших комп'ютерів та використання програмного забезпечення неможлива реалізація більшості логістичних концепцій. Інформаційне забезпечення логістичного процесу має особливе значення, оскільки це система, що забезпечує інформаційну організацію в цілому, виходячи з логістичних правил (раціональності, своєчасності, точного розрахунку).

На думку А.М. Гаджинського, всебічний аналіз понятійного апарату дозволяє розглядати інформаційну логістику як науку про реалізацію методів збору, обробки, зберігання та розподілу інформації в виробничо-господарських системах на основі логістичних правил (підвищення

релевантності інформації в потрібному обсязі, в потрібний час, в потрібному місці та з оптимальними витратами) [2].

Об'єкти управління логістичними інформаційними системами - це потоки інформації, пов'язані з постачанням, виробництвом, запасами та розподілом готової продукції в багатонадійних виробничо-господарських комплексах (як всередині окремих організацій так і за їх межами).

Суб'єкт управління інформаційними потоками в логістичних системах є конкретними структурними підрозділами або особами, що приймають рішення.

Нами пропонуються наступні види логістичних інформаційних систем, наведені на рис. 1, які, на нашу думку, є найважливішими в управлінні будь-якого підприємства.

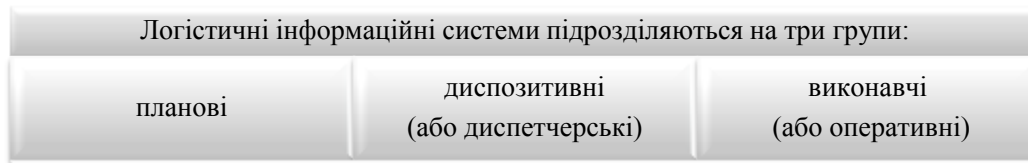

Рис. 1 Групи логістичних інформаційних систем

Планові інформаційні системи створюються на адміністративному рівні управління та служать для прийняття довгострокових рішень стратегічного характеру. Вони вирішують такі завдання:

- створення та оптимізація ланцюгів логістичної мережі;
- управління умовно-постійними, тобто мало змінюється даними;
- планування виробництва;
- загальне управління запасами;
- управління резервами та іншими завданнями.

Диспозитивні інформаційні системи створюються на рівні управління складом або цехом і служать для забезпечення

відпрацьованої роботи логістичних систем. Можуть вирішити наступні завдання:

- детальне управління запасами (місцями складування);
- розпорядження внутрішньо-складським (або внутрішньо-заводським) транспортом;
- відбір вантажів за замовленнями та їх комплектування, облік відправлених вантажів та інших завдань.

Виконавчі інформаційні системи створюються на рівні адміністративного або оперативного управління. Обробка інформації в цих системах здійснюється в ритмі, визначається швидкістю її надходження в ЕВМ. Це так званий режим роботи в реальному масштабі часу, який дозволяє отримувати необхідну інформацію

про рух вантажів у поточний момент часу і своєчасно видати відповідні адміністративні та керуючі впливи на об'єкт управління. Цими системами можуть бути вирішені різноманітні завдання, пов'язані з контролем матеріальних потоків, оперативним управлінням обслуговування продукції, керуванням переміщеннями тощо [2].

Формування інформаційної системи в логістиці здійснюється по ієрархічному принципу, причому в логістичних інформаційних системах нумерація рівнів починається з нижчого.

Такий принцип прийнято з метою забезпечення можливості нарощування інформаційної системи більш високими рангами та її включенням як підсистеми в загальні системи та мережі більш високого порядку, якщо в цьому з'явиться необхідність [7].

Відповідно до такої структурної декомпозиції в інформаційних системах у логістиці виділяють три рівні (рис. 2).

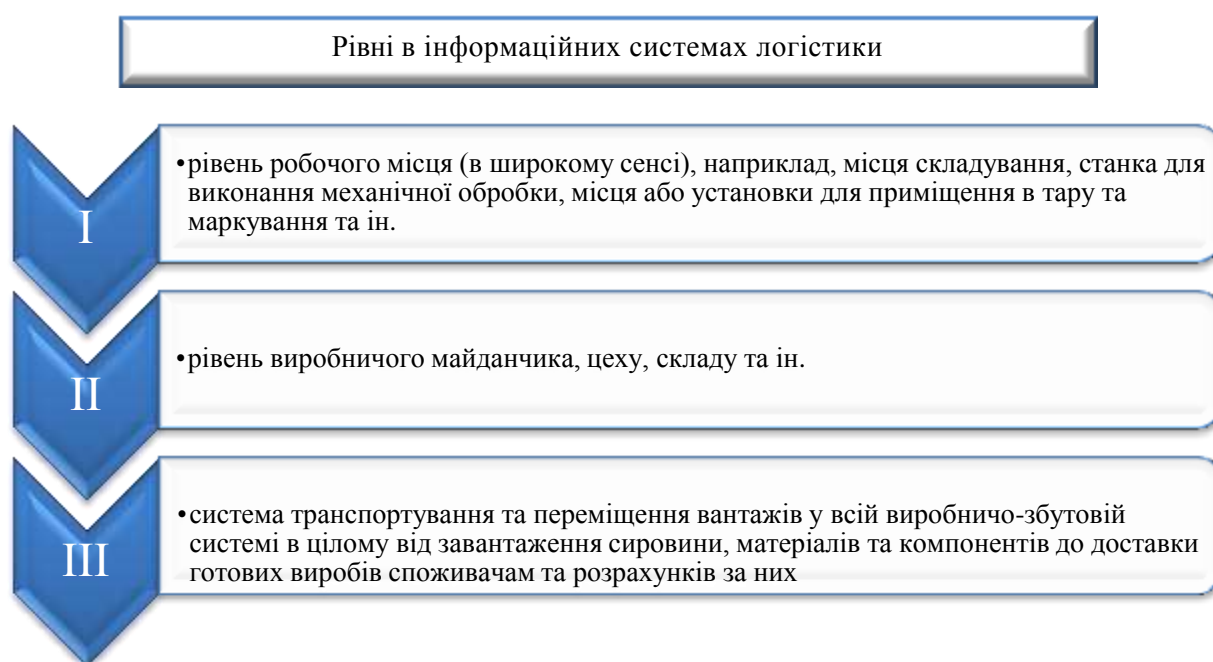

Рис. 2 Рівні в інформаційних системах логістики

Умови виробничо-збутової системи та керівництва, які відповідають своїм рівням інформаційної системи, визначають функціональну та експлуатаційну готовність інформаційних підсистем.

Відповідно до концепції логістики інформаційні системи, що відносяться до різних груп, інтегруються в єдину інформаційну систему. Розрізняють вертикальну та горизонтальну інтеграцію.

Вертикальною інтеграцією вважається зв'язок між плановою, диспозитивною та виконавчою системами за допомогою вертикальних інформаційних потоків.

Горизонтальною інтеграцією вважається зв'язок між окремими комплексами задач у диспозитивних та виконавчих системах за допомогою горизонтальних інформаційних потоків [4].

Основна концепція побудови логістичної системи заснована на принципі чіткої взаємодії та узгодженості функціональних елементів. У даному випадку до них можна віднести об'єкти виробництва та споживання продукції, обсяги її поставок (транзит і через склади), наявність і потреба в складських потужностях для її зберігання, обсягів необхідних капітальних вкладень тощо [1].

Логістика інформаційних систем дозволяє здійснювати моніторинг перевезень матеріально-технічних ресурсів на транспорті, що є засобом додаткового контролю і управління.

Програмне забезпечення логістики, таке як «1С Бухгалтерія», «Інфо-Бухгалтер», забезпечує виконання тільки деяких типових операцій, що не дозволяє використовувати їх для забезпечення роботи транспортних логістичних компаній [5].

У Західній Європі існують фірми, які розробляють складні інтегровані інформаційні системи для управління транспортними компаніями. Однак різниця технологій обліку та розрахунків не дозволяє використовувати ці розробки в нашій країні.

У Німеччині та Бельгії використовуються технології диференційованого економічного обліку роботи транспортних засобів.

Такі технології дозволяють аналізувати продуктивність, рентабельність і управляти транспортними засобами.

На ринку представлено цілий ряд програмних продуктів для автоматизації управління складами (АУС) [4].

Найбільш відомою і застосовуваною є програма «1С: Торговля і склад». Є локальна і мережна версія цієї системи. Версії постійно оновлюються. Враховуються всі податкові зміни, що стосуються складу.

Існує сумісна версія «1С Логістика: Управління складом», що дозволяє управляти потоками товарів. В даному випадку враховується не тільки склад, але і транспорт. Розглядається три види логістичних операцій: закупівельні, виробничі і збутові, в рамках яких формуються завдання управління [9].

До однієї з найбільших систем по управлінню складом відносять «RS-Balance 3». Система розділена на три по-різному затребуваних продукту «RS-Balance 3 Retail» для управління запасами в роздрібній торгівлі, «RS-Balance 3 WMS» для складу, «RS-Балансі 3 TMS» - система управління транспортом [2]. Усі запропоновані підсистеми взаємно інтегровані. Управління торговими операціями і постачальниками в цій системі має цілий ряд інновацій, які не реалізовані в

конкурентних продуктах, наприклад, управління територіальною структурою магазинів, оптимізація логістичного циклу та ін [11].

Для вирішення завдань закупівельної логістики є система «КОНКОРД» (Concord XAL). Система автоматично формує пропозиції на закупівлю товару, вносить зміни в існуючі замовлення на закупівлі в постачальників, надає користувачеві інформацію для аналізу існуючих замовлень покупців, оцінює можливість їх своєчасного виконання [10].

«Конкорд XAL» відноситься до класу систем управління підприємством і являє собою повністю інтегроване рішення.

Система дозволяє одночасно працювати великій кількості користувачів. Клієнти можуть використовувати одночасно платформи DOS, Windows, ОС Unix. Система управління базами даних, підтримувані «Конкорд XAL» SQL Server, Oracle, Sybase, DB2.

«Конкорд XAL» підходить для компаній зі складною структурою (філіями, підрозділами, дочірніми фірмами): можливий окремий облік роботи структурних одиниць, і консолідація даних. Є можливість вести облік в 12 аналітичних вимірах. Складовими частинами «Конкорд XAL» є процедури обробки даних, ядро, яка виконує ці процедури, і кошти розробки.

Sellora Management System - це комплексна ERP система управління підприємством будь-якого рівня і сфери діяльності - від виробництва, логістики та складу, до збуту продукції, бухгалтерського обліку, аудиту та планування.

Наприклад, МК «Запоріжсталь» одним з перших серед металургійних підприємств України впровадив систему QR-кодування готової продукції на базі системи SAP Mobile Inventory Management. Дана система дозволяє автоматизувати процес інвентаризації та відвантаження готової продукції.

Запуск системи QR-кодування готової продукції на базі рішення SAP IM де один із етапів впровадження автоматизованої

системи управління процесами підприємства SAP.

Протягом трьох місяців фахівці комбінату організували процес маркування QR-кодами готової продукції, оснастили операторів складу готової продукції сканерами QR-кодів, розробили технічне рішення для передачі відсканованої інформації в інформаційну базу даних комбінату, де вона обробляється і використовується для формування документації.

Було модернізовано не тільки виробничий процес, а й інфраструктурні елементи. Система QR-кодування оптимізувала логістичний процес на підприємстві. «Запоріжсталь» був першим в Україні металургійним підприємством з впровадженою системою QR .

Дана система дозволила на 60% скоротити час проведення інвентаризації, виключити можливість розкрадань продукції з комбінату, спростити і прискорити роботу операторів на складі готової продукції, скоротить до мінімуму вплив людського фактора та дозволила актуалізувати облік [12].

Завдяки даній системі, споживачі комбінату отримують вичерпну інформацію щодо продукції МК «Запоріжсталь», оскільки вона містить дані щодо номеру плавки, партії, виду, марки, розміру, вага продукції.

З метою вдосконалення логістичної системи доцільно використовувати інтегровані рішення для планування матеріально-технічних ресурсів, які взаємодіють у заданій послідовності для реалізації планів. Трансформація планових даних в систему інформаційних моделей, відповідних економічних показників, дозволяє підвищити ефективність і оперативність інформаційної логістичної системи.

Висновки. Інформація є ресурсом прийняття управлінського рішення і його продуктом та передбачає наявність джерела інформації і одержувача (користувача).

Взаємодія між ними визначається інформаційним потоком, який формується

інформаційним забезпеченням. У центрі матеріального або фінансового потоку повинен знаходитися потік інформації, який дозволяє приймати грамотні, науковообґрунтовані управлінські рішення. Інформація показує всі проблемні місця фінансового і матеріального потоків, дозволяє їх контролювати і вчасно приймати управлінські рішення. Для організації ефективної логістичної системи необхідно виділити і оптимізувати всі бізнес-процеси організації, провести їх реінжиніринг, що дозволить поліпшити процеси управління логістикою. На чолі всіх цих перетворень стоять інформаційні процеси.

Проведене дослідження дало можливість виділити найбільш актуальні проблеми вдосконалення процесу формування логістичної системи, які притаманні вітчизняним підприємствам: стандартна, орієнтована на бухгалтерський облік, інформаційна система, яка не дає потрібної інформації для оперативного контролю витрат виробництва, постачання, зберігання та збуту; недоліки існуючого організаційно-управлінського механізму.

МК «Запоріжсталь» показав що впровадження системи SAP Mobile Inventory Management є успішним. Завдяки цій системі на підприємстві оптимізували логістичні процеси, і це є прикладом для інших вітчизняних підприємств.

Отже, можемо зробити висновок, що подальші дослідження доцільно спрямувати на визначення ефективності практично реалізованих проектів запровадження логістичної інформаційної системи підприємств, а також обґрунтуванню організаційного механізму впровадження систем підтримки прийняття рішень щодо логістичної діяльності підприємства.

Список використаних джерел:

1. Антоненкова А.В. Порівняльний аналіз сучасного інформаційного забезпечення в логістичній діяльності. Слов'янський форум, 2015. № 3 (9). С. 20 - 28.

2. Гаджинский А. М. Логістика: підручник для вищих і середніх спец. навч. закладів. Москва: Маркетинг. 228 с.

3. Вересніков Ю.К. Про надійність систем обробки інформації. Актуальні проблеми сучасної науки, 2011. № 2 (58). С. 193-195.

4. Коваленко Н.І. Застосування інформаційних моделей в логістиці. Слов'янський форум, 2015. № 1 (7). с. 70-76.

5. Кривецька Т.П., Неделькін А.А. Автоматизація процесів бюджетування сучасної організації. Вчені записки Міжнародного банківського інституту, 2014. № 8-1. с. 215-222.

6. Майоров А.А., Цветков В.Я. Інформаційна логістика. Слов'янський форум, 2012. № 2 (2). С. 208-210.

7. Максимов Д.А., Спиридонов Ю.Д. Сіндініка як наука про глобальні ризики. Транспортне справа, 2013. № 5. с. 30-33.

8. Маркелов В.М., Конотопом А.І. Особливості логістики в картографічних підприємствах. Слов'янський форум, 2012. № 2 (2). С. 61-63.

9. Найбільш поширені логістичні стратегії. URL: http://www.cfin.ru/management/manufact/base_log_strategies.shtml

10. Титов В.А., Кривецька Т.П., Неделькін А.А. Інформаційні системи та їх роль в обліково-аналітичному забезпеченні управління підприємством. Лізинг, 2014. № 10. с. 38 -45.

11. Шайтура С.В. Інтелектуальний аналіз даних. Слов'янський форум, 2015. № 2 (8). С. 341-350.

12. МК «Запоріжсталь» впровадив систему qr-кодуювання продукції. URL: <http://svb.ua/news/mk-zaporizhstal-vprovadiv-sistemu-qr-koduvannya-produktsii?page=48>

REFERENCES:

1. Antonenkova, A.V. (2015), "Comparative analysis of modern information provision in logistic activity", *Slov'yans'ky forum*, No. 3 (9), pp. 20 - 28.

2. Hadzhynskyy, A. M. Lohistyka [Logistics], M.: Marketynh. 228 p.

3. Veresnikov, Yu.K. (2011), "For reliability of the systems of the use of information", *Aktual'ni problemy suchasnoyi nauky*, No. 2 (58). P. 193-195.

4. Kovalenko, N.I. (2015), "Occupation of informational indicators in logistics", *Slov'yans'ky forum*, No. 1 (7), pp. 70-76.

5. Kryvets'ka, T.P. and Nedel'kin, A.A. (2014), "Automation of budget processes of modern organization", *Vcheni zapysky Mizhnarodnoho bankivs'koho instytutu*, No. 8-1. pp. 215-222.

6. Mayorov, A.A. and Tsvytkov, V.Ya. (2012), "Information logistics", *Slov'yans'ky forum*, Issue 2 (2), pp. 208-210.

7. Maksymov, D.A. and Spirydonov, Yu.D. (2013), "Sindinika as a science is a global risk", *Transportne sprava*, Issue 5, pp. 30-33.

8. Markelov, V.M. and Konotopom, A.I. (2012), "Attractiveness of logistics in cartographic enterprises", *Slov'yans'ky forum*, No. 2 (2), pp. 61-63.

9. "The most widespread logistic strategies" [Naybil'sh poshyreni lohistrychni stratehiyi], URL: http://www.cfin.ru/management/manufact/base_log_strategies.shtml

10. Tytov, V.A., Kryvets'ka, T.P. and Nedel'kin, A.A. (2014), "Infosystems and their role in the production of analytical management of enterprises", *Lizynh*, Issue 10, pp. 38 -45.

11. Shaytura, S.V. (2015), "Intellectual data analysis", *Slov'yans'ky forum*, No. 2 (8), pp. 341-350.

12. "Zaporizhstal" has introduced a system of qr-coding products", URL: <http://svb.ua/news/mk-zaporizhstal-vprovadiv-sistemu-qr-koduvannya-produktsii?page=48>

UDC 332.12:656.07

[DOI 10.26661/2522-1566/2018-4/06-13](https://doi.org/10.26661/2522-1566/2018-4/06-13)

ANALYSIS OF THE FEATURES, DIFFICULTIES AND ADVANTAGES OF TRANSPORTATION OF LESS-THAN-TRUCK LOADS

LIDIYA SAVCHENKO, PhD
(technical science), Associated
Professor at the Department of
Logistics, National Aviation
University, Kyiv

MARIYA LYSENKO, student
of the Department of Logistics,
National Aviation University,
Kyiv

ANASTASIYA IHNATOVA,
student of the Department of
Logistics, National Aviation
University, Kyiv

**MYROSLAVA
SEMERIAHINA**, Senior
Lecturer at the Department of
Logistics, National Aviation
University, Kyiv

Purpose.

The paper purpose is to analyze the features, difficulties and advantages of transporting groupage cargo.

Design/methodology/approach.

Basic research methods are the methods of economic analysis, systematization, synthesis and comparison.

Findings.

The article gives a clear understanding of the combined, consolidated (less-than-truck loads) cargo and the peculiarities of the carriage of this type of cargo. The advantages of transportation of less-than-truck loads, requirements to them are given.

The emphasis has been placed on the economic benefits of consolidated cargo transportation, and conditions are put in place to achieve a reduction in the cost of combined transport. The stages of transportation of less-than-truck loads, participants of the process of the corresponding transportations are considered. The possibilities of consolidation are analyzed – the use of multilevel consolidation and re-consolidation. The emphasis is placed on the need for clear information provision for transportation of combined goods, examples of technical means that can be used in this case are given.

Research limitations/implications

The limiting factor in the development of transportation of less-than-truck loads is the complexity of their organization and control, as well as the need for a clear transfer of control over the cargo of each shipper during transportation. It is a well-known fact that the more participants in the transportation process, the more difficult is the transfer of responsibility for the cargo, which complicates the proceedings in disputes for its damage.

Originality/value

The significance of the work consists in focusing on the efficiency of transportation of less-than-truck loads and the complexity of its organization and control. Clear understanding of the stages of the process of consolidated goods transportation allows you to see possible bottlenecks of the transportation process.

Keywords: *less-than-truck loads, consolidated cargo, organization of transportation, transportation costs.*

АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ, СКЛАДНОСТЕЙ ТА ПЕРЕВАГ
ПЕРЕВЕЗЕНЬ ЗБІРНИХ ВАНТАЖІВ

**САВЧЕНКО ЛІДІЯ
ВОЛОДИМИРІВНА,**
*кандидат технічних наук,
доцент кафедри логістики,
Національний авіаційний
університет, м. Київ*

**ЛИСЕНКО МАРІЯ
ІГОРІВНА,** *студентка кафедри
логістики, Національний
авіаційний університет, м. Київ*

**ІГНАТОВА АНАСТАСІЯ
ОЛЕКСАНДРІВНА,**
*студентка кафедри логістики,
Національний авіаційний
університет, м. Київ*

**СЕМЕРЯГІНА МИРОСЛАВА
МИКОЛАЇВНА,** *старший
викладач кафедри логістики,
Національний авіаційний
університет, м. Київ*

Актуальність досліджуваної теми полягає в тому, що для успішного розвитку економіки потрібно зменшити витрати на виробництво товарів і послуг у всіх галузях. Процеси переміщення є невід'ємною частиною виробництва товарів та послуг, тому одним із напрямків зменшення вартості товарів і послуг є зниження вартості транспортування товарів. У цьому контексті розглядаються перевезення невеликих партій вантажу різних відправників у одному транспортному засобі – збірні перевезення. Предметом дослідження є транспортування консолідованого вантажу.

Метою даної публікації є аналіз особливостей, складнощів та переваг транспортування збірних вантажів. Базові методи дослідження - методи економічного аналізу, систематизації, узагальнення, порівняння.

Наукова значущість роботи полягає в дослідженні особливостей організації перевезень збірних вантажів, проблем, що виникають при цьому та шляхів їх вирішення. У висновках зазначається, що економічність та зручність – це основні переваги змішаних перевезень

На практиці ефективно використання вантажного простору може забезпечити істотне скорочення транспортних витрат, а отже – зменшити виробничі витрати та підвищити конкурентоспроможність продукції.

Ключові слова: збірний вантаж, консолідований вантаж, організація перевезень, транспортні витрати.

АНАЛІЗ ОСОБЕННОСТЕЙ, СЛОЖНОСТЕЙ И ПРЕИМУЩЕСТВ
ПЕРЕВОЗОК СБОРНЫХ ГРУЗОВ

Актуальность исследуемой темы заключается в том, что для успешного развития экономики необходимо снизить затраты на производство товаров и услуг во всех отраслях. Процессы перемещения являются неотъемлемой частью производства товаров и услуг, поэтому одним из направлений уменьшения стоимости товаров и услуг является снижение стоимости транспортировки товаров. В этом контексте рассматриваются перевозки небольших партий груза различных отправителей в одном транспортном средстве – сборные перевозки.

Предметом исследования является транспортировка консолидированного груза.

Целью данной публикации является анализ особенностей, сложностей и преимуществ транспортировки сборных грузов.

**САВЧЕНКО ЛИДИЯ
ВЛАДИМИРОВНА,** *кандидат
технических наук, доцент кафедры
логистики, Национальный
авиационный университет, г. Киев*

ЛЫСЕНКО МАРІЯ ІГОРЕВНА,
*студентка кафедри логістики,
Національний авіаційний
університет, г. Киев*

**ІГНАТОВА АНАСТАСІЯ
АЛЕКСАНДРОВНА,** *студентка
кафедри логістики, Національний
авіаційний університет, г. Киев*

**СЕМЕРЯГИНА МИРОСЛАВА
НИКОЛАЕВНА,** *старший
преподаватель кафедры логистики,
Національний авіаційний
університет, г. Киев*

Научная значимость работы заключается в исследовании особенностей организации перевозок сборных грузов, проблем, возникающих при этом, и путей их решения. В выводах отмечается, что экономичность и удобство – это основные преимущества смешанных перевозок. На практике эффективное использование грузового пространства может обеспечить существенное сокращение транспортных расходов, а следовательно – уменьшить производственные затраты и повысить конкурентоспособность продукции.

Ключевые слова: *сборный груз, консолидированный груз, организация перевозок, транспортные расходы.*

Formulation of the problem. At the present stage of the development of international trade, there is an increase in the supply of small wholesale lots of goods. This is connected, on the one hand, with changes in the commodity structure of world exports under the influence of scientific and technological progress and the increase in commodity exchange by science-intensive and high-technology products, which, as a rule, have small physical dimensions and weight; on the other hand, with the decrease in the importance of extracting and increasing the share of manufacturing industries in the structure of world industry, which is explained by a decrease in the material consumption of production, the replacement of mineral raw materials by artificial, as well as the use of high-tech machinery, machinery and equipment.

The economic and political changes that are constantly taking place in the global economy place more and more demands on the transport system. Indeed, a large number of shippers moves small batches of goods that can not completely fill the cargo volume of a vehicle or container, which leads to the need to combine cargo owners to obtain transport services and, thus, to achieve significant savings in the movement of cargoes.

The urgency of the problem lies in the fact that the successful development of the economy requires reducing costs for the production of goods and services in all sectors of the economy. The processes of moving are an integral part of the production of goods and services, therefore one of the directions for reducing the cost of goods and services is to reduce the cost of transporting goods.

Analysis of recent research and publications. A lot of scientific works are

devoted to problems and prospects of development of a transport component in logistics systems, among which it is worth highlighting the works of Dikana VL, Larina RR, Palamarchuk O., Sviridko S.V., and others. [1-5].

The meaningful consideration of scientific research has shown that when determining the directions of the development of the logistics system, it is necessary to take into account new approaches aimed at the formation of the market of transport services. Indeed, despite the sufficient development of questions regarding the definition of prospects for the development of transport and logistics service, in domestic practice, the application of new approaches aimed at improving the development of the domestic transport services market is rather weakly considered.

The analysis has shown that by now in the domestic literature the issues of increasing the efficiency of transportation of consolidated cargo in the conditions of the transport services market have not been studied enough.

Increasing the efficiency of groupage cargo transportation on the basis of interaction of market entities is an important direction in the development of this direction, which allows us to conclude that the topic is topical both from a scientific and practical point of view.

The purpose of the paper. The aim of this publication is to analyze the features, difficulties and advantages of transportation of less-than-truck loads.

The subject of the study is the transport of consolidated cargo.

Theoretical and methodological basis of the research. The works of domestic and foreign scientists on the problems of economic

theory, the world economy, transport logistics, as well as the results of research in the field of international and national transport are the theoretical and methodological basis of the research.

Information basis is made up of data of official statistical and analytical materials of ministries and departments of Ukraine.

Normative base of the completed research was international documents and conventions, Presidential decrees, laws, Decrees of the Verkhovna Rada of Ukraine, by-laws and normative documents, data from numerous national and international congresses and conferences.

When solving the tasks set, methods of economic analysis, systematization, generalization, comparison were applied.

Presentation of the main research material. It is worth noting that the organization of mixed cargo transportation is one of the main directions of modern European transport policy. Thus, the development of combined transport in many countries proved to be effective not only for the transport sector of a particular country, but also for the development and integration of the entire international transport market in the logistics system.

Collected freight are today an integral part of modern business, especially for those companies for which this type of cargo transportation is the only optimal and suitable because of the supply of small volumes of cargo.

Consolidated cargo is the cargo of several owners, formed on one vehicle.

The specificity of the transportation of consolidated cargo is that different cargoes have different nomenclature, but the total cost and dependence, especially if it concerns international cargo transportation.

In recent years the popularity of delivery of groupage cargoes is continuously growing, and this is primarily due to the speed, efficiency, reliability and convenience of this type of freight. Delivery of modular cargoes - transportation of minor consignments of cargo, which belong to different owners, due to the use of the same vehicle along the route from the

warehouse-sender to the warehouse in the country of destination.

Modern concepts of the operation of logistics systems require new criteria and approaches to the efficiency and quality of cargo transportation. And transportation of prefabricated cargo is one of the promising directions of providing transport and logistics services in the transportation market. This kind of activity can be used both in regional transportations and on international routes. It should be noted that the consolidated is a cargo that meets the following conditions [6]:

- must be less than the maximum permissible weight of the cargo for the transport of this cargo unit (for example, a marine container, a truck body, an railway container, etc.);

- must be less than the maximum allowable volume of cargo for the carriage of this cargo unit;

- must be transported in this load unit along with other cargo.

Collective cargo is mainly moved in one vehicle and the goods are usually intended for delivery to different recipients, but not all of them have the opportunity to receive goods at airports and at railway stations. Consequently, the transportation of such goods is most often carried out by automobiles, but, if possible, rail, sea, river or water connections are used. Thus, transport companies with extensive experience can use different types of transport during transportation, combining them and achieving the maximum speed and targeting of delivery of goods at an affordable price. And intensive development, both in the world as a whole and in our country, warehouse complexes-terminals, which belong to logistics companies and provide the whole complex of services for the delivery of goods, from acceptance from the sender to the delivery to a specific recipient, will allow delivery of the prefabricated cargo on a principle "From door to door".

The most important moments for the transportation of consolidated cargoes:

- availability of consolidation warehouses in countries where goods are mainly imported;

- rapid formation of consolidated cargo, appropriate marking and dispatch for purpose;

- assistance in the execution of all customs formalities, preparation of all documents required for the passage of the customs border;
- highly qualified personnel with sufficient experience in work with prefabricated cargoes.

Consider the stages on which the process of transportation of less-than-truck loads is implemented.

At the first stage, it is getting the cargo from the supplier and moving it to the consolidation warehouse, where the formation of a consignment lot is carried out.

At the second stage, cargo handling is carried out, based on various methods of accounting and freight tracking, including the most up-to-date information technologies. If the aggregate load is intended for delivery abroad, the next step will be the customs clearance of exports. The main stage in the delivery of aggregate cargoes is their transportation, so the movement of the consolidated batch can be carried out as regular flights of sea lines, rail transport, and on the heavy duty vehicle fleet of transport and logistics companies. It should be noted that the process of transportation of prefabricated cargoes by itself is difficult and labor-intensive in terms of freight forwarding companies [6]. First of all, this is due to [7]:

- compliance with delivery terms;
- scheduling of shipments;
- exchange of information between all participants in the transportation process.

For transportation of consolidated goods it is possible to allocate six main participants of the process of transportation. Two of which: the supplier (consignor) and consignee are at the initial and final stages of the supply chain. Other links (local, regional and international transport and logistics centers (TLCs) according to the destination) operate under the control and, in fact, on the direct initiative of the forwarding company, which serves the transportation. In the process of transportation, prefabricated cargo undergoes several stages of consolidation (consolidation of the freight lot) and reconsolidation (respectively, proportional reduction and “fragmentation” of the freight lot).

Consolidation / reconsolidation of cargoes can take place both on local TLCs (level of

district, city or region), on regional TLCs and on international TLCs (transport and logistics centers between which the main international transportation is carried out) [7]. For such a multilevel consolidation and reconsolidation, first of all, economic benefits are pursued. After all, when transporting single cargo with a large batch, the transport costs, which are set in the cost price of the goods, will be from 5% to 30% of the value of the unit of merchandise, and in the transport of prefabricated cargoes, this figure may increase to 200%. A multi-level consolidation / reconsolidation of cargoes, their transportation between different levels of TLCs, transportation of different cargo capacity and capacity can significantly reduce transport costs and maximally bring them closer to the level of costs when transporting a single product by a large batch.

In order to solve the problems of transportation of less-than-truck loads, it is necessary to create, first of all, a single information space and standardized rules for the exchange of information between all participants in the logistics chain. Information on the current state of the cargo should be relevant and accessible to each participant in the transport process at any time, which in turn will allow [7]:

- to plan the traffic in advance in each of the sections of the cargo movement;
- to establish the order of loading / unloading and loading of loads throughout the route of its follow-up;
- prepare in advance a set of transport and warehouse documents necessary for transportation and warehousing of goods, which will reduce the time for document circulation at the junction knots;
- organize the introduction of electronic document flow (where possible).

In this situation, various IT solutions for logistics automation can come in handy. It is also necessary to control the movement of the cargo throughout the route, which will enable operative interference in the delivery process in the event of unforeseen delays. Here various mobile optimizers for transportation on the basis of GPS-navigators will come to the rescue.

Then it is necessary to implement a preliminary analysis, examination and

classification of goods that are being prepared for carriage. In the course of such cargo analysis, the most important are the criteria:

- the prospect of transportation of goods in accordance with accepted international conventions, as well as the current legislation of the sending country, recipient country and transit countries;

- compliance with the customs legislation of the respective countries;

- observance of copyright;

- observance of other similar legal norms.

In this case, various databases with good search and good sorting of indicators come to the aid. Next, it is necessary to make a choice of local, regional and international transport logistics centers that are junction nodes in the overall supply chain, and to conduct an indispensable analysis of the TLC for compliance with international quality requirements. It is also worth noting that for effective stable cooperation, it is best to develop a wide network of agent networks around the world. And, of course, for a clear understanding of the system and its control, it is extremely necessary to describe the business processes among all members of the supply chain.

Conclusion. Thus, economy and convenience – these are the main, but not the only advantages of transportation of less-than-truck loads. Thus, efficient use of cargo space can achieve significant savings in transportation, which, in turn, will allow the transport industry to climb to a new level of transport services and significantly reduce transport costs.

Cargo transportation of prefabricated cargoes has become a solution for many companies, which often have to order the transportation of a small volume of goods.

REFERENCES:

1. Dykan, V.L. and Korin', M.V. (2011), "Efficiency of the transport system of Ukraine in the conditions of globalization of economic systems", *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti: zbirnyk nauk. prats.* [Bulletin of the Economy of Transport and Industry: a

collection of scientific works], Kharkiv: UkrDAZT, No. 33, pp. 13–19.

2. Dykan, V.L. and Borozynets T.Yu. (2014), "Logistical inventory management of rail transport enterprises", *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti: zbirnyk nauk. prats.* [Bulletin of the Economy of Transport and Industry: a collection of scientific works], Kharkiv : UkrDAZT, No. 45, pp. 51– 54.

3. Larina, R.R. (2005), *Formuvannia ta zabezpechennia nadiinosti rehionalnykh lohistychnykh system : monohrafiia* [Formation and reliability of regional logistics systems: monograph], Donetsk: Nord-Pres, 284 p.

4. Palamarchuk, O. *Stvorennia lohistychnykh tsentriv v Ukraini vyrishyt 5 naivazhlyvishykh problem krainy* [The creation of logistics centers in Ukraine will solve the 5 most important problems of the country]. Available at: <http://12b.ua/news/15857/ua-ua/> (Accessed 15 June 2018)

5. Sviridko, S.V. (2009), "Logistics: modern world trends of development", *Problemy razvitiya vneshne ekonomicheskikh svyazey i privilecheniya inostrannyih investitsiy: regionalnyi aspekt.* [Problems of developing foreign economic relations and attracting foreign investment: a regional aspect.], Issue 1, Part 1, pp. 452–456.

6. Kotenko, A. M., Krashenin, O. S. and Shapatina, O. O. (2014), "Improvement of the combined cargo transportation process", *Vostochno-Evropeyskyi zhurnal peredovykh tekhnolohiy.* [Eastern European Journal of Advanced Technology], Issue 4/3 (70), pp. 4–8.

7. *Perevozka sbornyih gruzov* [Cargo transportation], Available at: <http://zammler.com.ua/services/7/> (Accessed 15 June 2018)

Список використаних джерел:

1. Дикань В.Л., Коринь М.В. Ефективність роботи транспортної системи України в умовах глобалізації економічних систем. Вісник економіки транспорту і промисловості: збірник наук. Праць, 2011. № 33. С. 13–19.

2. Дикань В.Л., Борозинець Т.Ю. Логістичне управління матеріально-

технічним забезпеченням підприємств залізничного транспорту. Вісник економіки транспорту і промисловості: збірник наук. праць, 2014. № 45. С. 51– 54.

3. Ларина Р.Р. Формування та забезпечення надійності регіональних логістичних систем. Донецьк: Норд-Прес, 2005. 284 с.

4. Паламарчук О. Створення логістичних центрів в Україні вирішить 5 найважливіших проблем країни. URL: <http://12b.ua/news/15857/ua-ua/>

5. Свиридко С. В. Логістика: сучасні світові тенденції розвитку. Проблемы

развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект, 2009. № 1. Ч. 1. С. 452–456.

6. Котенко А. М., Крашенінін О. С., Шапатіна О. О. Удосконалення процесу комбінованих перевезень вантажів. *Восточно-Европейский журнал передовых технологий*, 2014. № 4(3). С. 4-8.

7. Перевозка сборных грузов. URL: <http://zammler.com.ua/services/7/>

Електронне наукове фахове видання

МЕНЕДЖМЕНТ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВО: ТРЕНДИ РОЗВИТКУ

ВИПУСК 4 (06) 2018

Верстка і макетування:

Онищенко О.А.

Дизайн обкладинки:

Онищенко О.А.

Дизайн та макетування розроблені на платформі графічного дизайну інфографіки Canva: <https://www.canva.com/> з використанням контенту веб-сайту Pixabay: <https://pixabay.com/>, згідно з ліцензією Creative Commons CC0 (CC Zero)

Засновник видання:

Запорізький національний університет

Адреса редакції: 69063, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 55а, к. 415

Телефон: (061)289-41-15

Офіційний сайт видання: www.management-journal.org.ua

Електронна адреса: znu@management-journal.org.ua